

CORNELIU PĂDUREAN

Populația județului Arad la începutul secolului XXI

**Editura Universității „Aurel Vlaicu”
Arad 2008**

CORNELIU PĂDUREAN

*Populația județului Arad la
începutul secolului XXI*

CORNELIU PĂDUREAN

*Populația
județului Arad la
începutul secolului XXI*

Editura Universității „Aurel Vlaicu” Arad
ARAD, 2008

**Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a
României**

PĂDUREAN, CORNELIU

**Populația județului Arad la începutul
secolului XXI/**

Corneliu Pădurean.-Arad: Editura Universității
Aurel Vlaicu, 2008

Bibliogr.

ISBN: 978-973-752-238-2

314(498-35 Arad)

Tipărit la S.C. Gutenberg S.A. Arad

Calea Victoriei 41-43

Tel.: 0257/230670; Fax: 0257/254339

E-mail: gutenberg@arad.astral.ro

CUPRINS

Introducere

9

CAPITOLUL I

Recensământul din anul 2002

18

CAPITOLUL II

Dinamica populației județului Arad

39

II.1. Densitatea populației

45

II.2. Populația urbană și rurală

48

II.2.1. Urbanizarea Aradului

54

II.3. Mortalitatea populației

55

II.3.1. Mortalitatea infantilă

61

II.4. Fertilitatea

64

II.5. Migrația populației

73

CAPITOLUL III.

Structura populației județului Arad

77

III.1. Structura demografică

79

III.1.1. Structura populației după vârstă și sex

79

III.1.2. Structura populației în funcție de starea civilă

85

III.1.3. Structura familiei sau a gospodăriilor după numărul membrilor din care sunt constituite

96

III.2. Structura populației după caracteristicile socio-culturale

101

III.2.1. Structura după nivelul de instruire a populației

101

III.2.2. Structura populației pe naționalități și după limba maternă

107

III.2.2.1. Structura etnică

108

III.2.2.2. Structura populației după religie

113

CAPITOLUL IV

Structura economică a populației județului

Arad în 2002

118

IV.1. Populația activă

119

IV.1.1. Populația ocupată

122

IV.1.2. Populația șomeră

131

IV.2. Populația inactivă

134

CONCLUZII

139

BIBLIOGRAFIE

143

ANEXE

146

LISTA TABELELOR ȘI ANEXELOR

177

a) Lista tabelelor

177

b) Lista anexelor

179

INTRODUCERE

Societățile umane au fost clasificate în funcție de tehnologia pe care acestea o foloseau și de strategia adoptată pentru existență. Populația secolului al XXI-lea poate fi integrată, din acest punct de vedere, în societatea denumită „postindustrială”¹. În acest tip de societate, căreia i se mai spune și „societate informațională” principala sursă de subzistență este producerea informațiilor și serviciilor.

Societatea postindustrială este esențialmente o societate bazată pe cunoștințe și pe producerea cunoștințelor, concentrându-se asupra științei, ingineriei și a educației. În consecință, au loc importante modificări în toate sferele activității umane, dominante fiind activitățile sectorului terțiar (serviciile) și ale sectorului cuaternar (cercetarea științifică). Pentru economia comunităților rurale, ea oferă o agricultură ecologică, precum și activitățile alternative: turism și agroturism². Schimbarea și dezvoltarea trebuie privite diferențiat, chiar nuanțat de la o țară la alta, întrucât există tipare distincte ale dezvoltării și schimbării sociale. În societatea românească putem să evidențiem următoarele „obstacole ale dezvoltării”: exodul creierelor,

¹ Norman Goodman, *Introducere în sociologie*, Editura Lider, București, 1992, p. 79.

² Traian Vedinaș, *Introducere în Sociologia Rurală*, Editura Polirom, Iași, 2001, p. 81.

consum excesiv de bunuri importate, dependența de echipamentele tehnice din țările avansate³.

Specificul unei societăți este dat și de mărimea populației, de caracteristicile acesteia (demografice, socio-economice, de nivelul de instruire al acesteia etc.). Populația trebuie cunoscută atât sub nivel cantitativ cât și calitativ, pentru a adapta politicile de dezvoltare la pulsul societății actuale. Studiul populației ne permite să cunoaștem principalele tendințe și caracteristici ce intervin în evoluția și structura acesteia. Obiectul de studiu al demografiei este populația umană privită din mai multe puncte de vedere. Fiind obiect prin excelență interdisciplinar, studiul populației începe cu abordarea populației ca sistem demografic relativ autonom și a variabilelor demografice și se continuă cu studiul relațiilor dintre populație și celelalte sisteme existente în societate⁴. Demografia are ca scop cunoașterea legităților care determină evoluția efectivului, structurii și mișcării acesteia, stabilind locul și corelațiile care derivă din calitatea populației ca verigă a sistemului general economico-social. Demografia fundamentează, prin metode proprii, măsurile de politică demografică, menite să asigure dezvoltarea armonioasă a populației, în concordanță cu interesele generale ale societății, într-o viziune de largă perspectivă⁵.

³ *Ibidem*, p. 128 - 129.

⁴ Vladimir Trebici, *Demografia*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979, p. 7.

⁵ V.Sora, I.Hristache, C.Mihăescu, *Demografie și statistică socială*, Editura Economică, București, 1996 p. 20.

Recensământurile populației reprezintă una din importante surse de informare în demografie. Acestea asigură date privind numărul și structura populației, îndeplinind deci funcția de fotografiere a populației la un moment dat. Este o înregistrare de tip static, fiind una din operațiile statistice cele mai laborioase, comportând un însemnat volum de cheltuieli, o muncă considerabilă, un personal numeros și o prelucrare complexă a informațiilor primite. Conform Organizației Națiunilor Unite, „Recensământul populației este o operațiune statistică de importantă majoră pentru fiecare țară. El constituie sursa datelor de bază folosite de administrație pentru orientarea politicii economice și sociale a țării, asigură un punct de referință pentru statisticile curente și un cadru statistic pentru anchetele prin sondaj și pentru diferite studii.”. Pentru a se putea realiza comparații mai edificatoare de la un segment temporal la altul, sau între diferite regiuni, recensământurile se realizează la intervaluri de 10 ani, în anii terminați cu 0 sau 5.

Planul organizatoric al Recensământului populației precizează ansamblul condițiilor materiale necesare, eșalonarea lucrărilor și organele responsabile pentru efectuarea acestora.

Principalele elemente constitutive ale planului organizatoric se referă la⁶:

⁶ *Ibidem*, p. 27 - 28.

- elaborarea actului normativ care stabilește obiectivele recensământului, principalele momente în desfășurarea acestuia, atribuțiile diverselor organe de stat și ale Comisiei centrale de recensământ;

- stabilirea „calendarului recensământului”, cuprinzând principalele lucrări și eșalonarea acestora în timp, cu precizarea responsabilităților;

- proiectarea sistemului de prelucrare a informațiilor obținute prin recensământ și a modalităților de publicare a rezultatelor.

Crearea cadrului organizatoric necesar pregătirii și desfășurării recensământului facilitează executarea unei game de operații, în rândul cărora un rol deosebit revine următoarelor lucrări⁷:

1. Elaborarea detaliată a calendarului recensământului, are trei etape principale:

- efectuarea lucrărilor pregătitoare propriu-zise;
- înregistrarea, prelucrarea sumară și predarea materialului observării;
- prelucrarea informațiilor în vederea obținerii rezultatelor definitive.

2. Întocmirea listelor de clădiri (localități) și a materialelor cartografice, care servesc identificării precise a obiectivelor sunt vizitate de către fiecare recenzor:

⁷ *Ibidem*, p. 29 - 30.

- în mediul urban se întocmește lista clădirilor cu adresa exactă a fiecăreia, numărul corpurilor ce o compun, numărul apartamentelor și numărul populației (pe baza consultării cărții de imobil);

- în mediul rural se întocmește numărul clădirilor de locuit, numărul gospodăriilor și numărul populației.

3. Sectorizarea teritoriului constă în operația de împărțire a teritoriului pe care se efectuează recensământul în trei verigi principale:

- sectorul de recensământ constituie unitatea teritorială operativă în care lucrează recenzorul. Sectoarele pot fi de două feluri: a) obișnuite, care sunt constituite din locuințe individuale;
b) separate, care sunt constituite din unitățile de locuit în comun, având de regulă peste 25 de locuri și sunt de tip cămin sau hotel;
- sectorul de îndrumare și control, care se constituie prin reunirea a 5-6 sectoare de recensământ și este condus de către un recenzor șef;
- circumscripția de recensământ se înființează, de regulă, numai în orașele cu peste 15.000 locuitori și se compune din 10-12 sectoare de îndrumare și control.

4. Elaborarea formularelor de recensământ și a instrucțiunilor pentru completarea lor, este o sarcină ce revine Comisiei centrale de recensământ.

Pe lângă documentele principale de înregistrare, recensământul utilizează, de obicei, următoarele instrumente ajutătoare⁸:

1. agenda recenzorului, pentru a-și nota tot ceea ce facilitează înregistrarea corectă și completă a populației din sectorul său. Agenda este predată o dată cu materialul de recensământ și poate servi ca izvor de informații pentru perfecționarea metodologiei recensământurilor ulterioare;
2. limitele sectorului, lista clădirilor, lista familiilor sau gospodăriilor etc.; dovada de recensământ se eliberează persoanelor înregistrate, în vârstă de 14 ani și peste, pentru evitarea dublelor înregistrări ce pot apărea ca urmare a mobilității populației în perioada cât durează înregistrarea;
3. fișa de control se utilizează ca instrument ajutător pentru a se putea verifica dacă persoanele înregistrate ca „absente temporar” la domiciliul stabil au fost înregistrate ca „prezente temporar” în alte localități ;
4. borderoul centralizator servește la centralizarea unora dintre informațiile cuprinse în fișele completate într-un sector de recensământ.

⁸ *Ibidem*, p. 31 - 32.

Necesitatea de a cunoaște populația, fie și numai sumar, ca populație contribuabilă sau mobilizată în scopuri militare, a determinat inițierea unor înregistrări de tipul recensământurilor din cele mai vechi timpuri. Cuvântul „recensământ” derivă din latinescul „censere” (a evalua) și evocă, în limbajul curent, numărarea elementelor care formează o colectivitate. Recensământul populației ar avea în acest sens, ca obiect, cunoașterea numărului populației.

În România, primul recensământ a fost inițiat în anul 1838, de către așa numitul „Departament al Treburilor din Lăuntru” al Țării Românești.

Pe teritoriul României, despre existența unui sistem central de culegere a datelor se poate vorbi din data de 12 iulie 1859, când Domnitorul Alexandru Ioan Cuza semnează Ordonanța de înființare a Oficiului Central de Statistică Administrativă, deschizând astfel o nouă etapă în demografia românească.

În perioada de început, acesta va realiza Recensământul populației (1859-1860), recunoscut de fapt ca primul recensământ modern pe teritoriul României. El a fost organizat în Moldova, în 1859, de către Ion Ionescu de la Brad, iar în Țara Românească de către Dionisie Pop Marțian, în anul următor⁹.

Următoarea înregistrare a populației a fost efectuată în anul 1899, sub conducerea Ministerului Finanțelor, pe baza

⁹ *Ibidem*, p. 38.

legii în vigoare pentru perceperea și constatarea contribuțiilor directe¹⁰.

În perioada consolidării statului român se realizează Recensământurile Populației din 1899 (la pregătirea căruia au colaborat Ministerul Finanțelor și Ministerul Agriculturii)¹¹ și 1912. La acest din urmă recensământ, pe lângă populație, s-a urmărit și înregistrarea locuințelor și a clădirilor de locuit¹².

Între cele două războaie mondiale, statistica oficială românească își impune pe plan internațional, prin marile sale personalități (Dimitrie Gusti, Grigore Moisil, Gheorghe Mihoc, Sabin Manuila etc). Acum se vor realiza Recensământul General al Populației României (1930), primul recensământ cu adevărat modern, științific și obiectiv; Recensământul General al României (1941), în care principalul loc l-a ocupat inventarierea întreprinderilor industriale; Recensământul Agricol (1941), prima lucrare sistematică de acest gen efectuată în țara noastră.

După Al Doilea Război Mondial se evidențiază eforturile unei noi generații de statisticieni dornici de a asigura continuitatea datelor și seriilor statistice și de a păstra credibilitatea statisticii oficiale românești. Astfel este notabil aportul lui Mihail Levente și Mircea Biji și a altor remarcabili specialiști care au efectuat o serie de lucrări statistice de

¹⁰ V.Sora, I.Hristache, C.Mihăescu, *op.cit.* p. 26.

¹¹ *Ibidem*

¹² Elisabeta Jaba, *Statistica*, Editura Economică, 1998, p.39.

mare complexitate, cum ar fi: Recensământul Populației și al Locuințelor din 1948, 1956, 1966 și 1977; realizarea primei balanțe a legăturilor dintre ramurile economiei; trecerea la prelucrarea electronică a datelor etc.

După evenimentele din decembrie 1989, statistica oficială românească contribuie prin date și informații, perfecționarea instrumentarului de lucru și al metodologiilor, susținerea eforturilor naționale de realizare a unor reforme structurale a dezvoltării economico-sociale și a modernizării societății românești. În acest sens s-au realizat trei recensământuri: Recensământul Populației și al Locuințelor (1992, 2002) și Recensământul General Agricol (2002-2003).

Obiectivele recensământurilor efectuate în România de-a lungul timpului, sunt ilustrate în Anexa 1.

CAPITOLUL I

RECENSĂMÂNTUL DIN ANUL 2002

Primul Recensământ al Populației și al Locuințelor din noul secol și mileniu fusese prevăzut chiar după trecerea pragului respectiv, mai exact, pentru luna martie a anului 2001¹³, dar el a fost amânat și s-a realizat cu un an mai târziu, la 18-27 martie 2002 pe baza Hotărârilor Guvernului României nr. 680/2001 și nr. 504/2001. Acest recensământ a fost organizat potrivit principiului liberei declarații a persoanelor.

Datele finale ale recensământului sunt rezultanta unor agregări complexe, a unor informații de mare volum furnizate de peste 9.000 de formulare completate, cu sprijinul populației, de către circa 120.000 de specialiști și anchetatori¹⁴.

Recensământul populației și al locuințelor, din 18 martie 2002, a avut unul dintre obiectivele principale aflarea numărului populației României, care a atins un număr de 21.680.974 locuitori. Această cifră plasează România pe locul al nouălea ca mărime între țările din Europa¹⁵. Analizând evoluția populației se constată că în anul 2002 populația

¹³ Traian Rotariu, *Demografie și sociologia populației. Fenomene demografice*, Editura Polirom, 2003, p. 23.

¹⁴ *Recensământul Populației și al Locuințelor 18 martie 2002*, Institutul Național de Statistică, vol. I, București, 2003, p. II.

¹⁵ *Ibidem*

era comparabilă numeric cu cea din 1977. În perioada 1977-1992 s-a înregistrat o creștere a populației cu aproximativ 1 milion de persoane, dar între 1992-2002 aceasta scade tot cu aproximativ 1 milion de persoane.

La recensământ au fost înregistrați toți cetățenii români cu domiciliul în țară, indiferent dacă la momentul de referință al recensământului se aflau pe teritoriul acestuia sau erau plecați temporar în străinătate, precum și persoanele de altă cetățenie sau fără cetățenie, care aveau domiciliul sau reședința temporară în România. Spre deosebire de anul 1992, în populația stabilă din 2002, nu au fost incluși cetățenii români cu domiciliul în România plecați de peste un an din țară (159.426 persoane), în schimb au fost incluse persoanele de cetățenie străină sau fără cetățenie care și-au stabilit reședința obișnuită în România (20.738 persoane), fiind veniți în țară de peste un an (perioadă neîntreruptă). În rândul *populației stabile* a țării au fost incluși:¹⁶

- ♦ cetățenii români, străini sau fără cetățenie cu domiciliul în România care la momentul recensământului se aflau pe teritoriul țării sau erau temporar absenți, plecați în străinătate pentru o perioadă mai mică de un an;

- ♦ cetățenii străini sau fără cetățenie, venit de peste un an (perioadă neîntreruptă) care aveau doar reședința obișnuită în România;

¹⁶ *Recensământul Populației și al Locuințelor...*, vol. I, p. 1012.

- ◆ cetățenii români plecați în străinătate în cadrul misiunilor diplomatice, oficiilor consulare și al reprezentanțelor comerciale sau de altă natură din străinătate;

- ◆ cetățenii români cu reședința declarată în străinătate, a căror recenzare a fost făcută de către Ministerul Afacerilor Externe, pe formulare speciale.

În *populația stabilă a unei localități* au fost incluși¹⁷:

- ◆ toți cetățenii români, străini sau fără cetățenie care la momentul recensământului aveau domiciliul sau reședința obișnuită (de cel puțin 6 luni pentru cetățenii români și de peste 1 an pentru cetățenii străini sau fără cetățenie) în respectiva localitate, indiferent dacă erau prezenți sau temporar absenți din localitate, fiind plecați în altă localitate din țară pentru o perioadă mai mică de 6 luni sau în străinătate pentru mai puțin de 1 an;

- ◆ persoanele care la momentul de referință aveau reședința obișnuită în localitatea respectivă, dar domiciliul îl aveau în altă localitate, fiind venite pentru o perioadă de peste 6 luni, la lucru, pentru efectuarea studiilor sau din alte motive;

- ◆ persoanele plecate din localitate pentru satisfacerea stagiului militar;

- ◆ persoanele reținute pentru cercetări de către organele de ordine publică, aflate în arest preventiv în alte localități;

¹⁷ *Ibidem*

♦ persoanele deținute în penitenciare sau școli de reeducare aflate pe teritoriul localității respective, chiar dacă aveau domiciliul în altă localitate.

Rezultatele recensământului sunt prezentate în profil teritorial - pe medii și județe -, conform organizării administrativ-teritoriale a României în vigoare la data efectuării recensământului, precum și pe regiuni de dezvoltare. La prezentarea datelor pe medii, în cel urban s-au cuprins cele 265 municipii și orașe, iar în cel rural cele 2686 comune¹⁸.

Se impune sublinierea și a altor particularități distinctive, care reprezintă tot atâtea rațiuni de interes pentru o cercetare statistică de o asemenea amploare și care-i dau o relevanță aparte¹⁹:

⇒ recensământul din martie 2002 prezintă, după o perioadă relativ îndelungată - de 10 ani - principalele componente ale situației demografice a țării;

⇒ rămâne înscris ca cea mai importantă și complexă cercetare statistică de la acest început de secol și mileniu, cu certe rezonanțe în timp, rezultatele sale devenind o importantă zonă de referință;

⇒ evidențiază demersul activ al societății noastre pentru integrarea României în structurile europene și, în particular, al alinierii statisticii oficiale românești la standardele și normele comunitare.

¹⁸ *Ibidem*, p. 1011.

¹⁹ *Ibidem*, p. I - II.

Informațiile obținute în urma Recensământului din 2002 se preconizează să fie cuprinse în mai multe volume, până în prezent apărând 4 volume.

Volumul I cuprinde un ansamblu impresionant de date statistice referitoare îndeosebi la numărul și densitatea populației, structura pe vârste și sexe, la starea civilă a populației, la fertilitatea populației feminine, la cea etnică și confesională, la nivelul de instruire și la migrația populației, precum și la alte elemente esențiale, ce prefigurează starea demografică a societății noastre²⁰.

În volumul II sunt publicate date care se referă la populația activă și inactivă, la structura social-economică a populației României, resursele de muncă disponibile, nivelul de instruire a populației, populația ocupată, șomerii, populația inactivă²¹.

În rândul *populației active*, au fost incluse persoanele apte de muncă cu vârsta de peste 14 ani și care în săptămâna anterioară recensământului sau anul anterior au constituit forța de muncă disponibilă²². Din perspectiva acestei definiții, populația activă cuprinde persoanele care aveau o ocupație lucrativă și șomerii.

Persoanele *curent ocupate* au fost considerate cele în vârstă de 14 ani și peste, care în săptămâna de referință au avut o ocupație aducătoare de venit și care au lucrat cel

²⁰ *Ibidem*, p. II.

²¹ *Ibidem*, vol. II, p. V - X.

²² *Ibidem*, p.741.

puțin o oră, pe baza unei convenții civile²³, sau au muncit cel puțin 15 ore în agricultură ca agricultori individuali, sau ajutat un membru al gospodăriei care lucra în activități agricole²⁴. Tot persoane curent ocupate au fost socotite cele care²⁵:

¶ erau încadrate într-o unitate economică sau socială pe baza unui contract ori erau independenți, chiar dacă nu au fost la locul de muncă în săptămâna de referință;

¶ chiar dacă nu erau încadrate permanent, dar în săptămâna de referință au desfășurat în mod excepțional sau ocazional o activitate lucrativă aducătoare de venit;

¶ erau încadrate pe baza unei convenții civile;

¶ elevii, studenții, persoanele casnice și pensionarii care în săptămâna de referință au desfășurat în mod excepțional sau ocazional o activitate lucrativă;

¶ membrii forțelor armate angajate precum și cele care își satisfăceau serviciul militar obligatoriu;

¶ cetățeni români care munceau în străinătate sau care treceau zilnic frontiera pentru a merge la locul de muncă.

Populația *obișnuit ocupată* a cuprins persoane în vârstă de 15 ani și peste, care în anul anterior recensământului au avut o ocupație aducătoare de venit, pe baza unui contract sau pe cont propriu²⁶.

²³ *Ibidem*

²⁴ *Ibidem*, p. 742.

²⁵ *Ibidem*

²⁶ *Ibidem*, p.743.

Populația *activă neocupată* a fost considerată aceea care s-a declarat șomeră, de la vârsta de 14 ani și peste, până la vârsta legală de pensionare.

Populația *inactivă* a fost considerată persoanele care, indiferent de vârstă, au declarat că nu au desfășurat o activitate economico-socială în săptămâna sau anul anterior recensământului²⁷. În această categorie au fost cuprinși:

- ¶ elevii și studenții care nu realizau venituri din vreo activitate economico-socială;

- ¶ pensionarii de toate categoriile (limită de vârstă, incapacitate de muncă, de urmaș, din agricultură, militari și cooperație) și care nu desfășurau o activitate aducătoare de venit, prin menținere, reîncadrare sau pe cont propriu;

- ¶ casnicele, adică persoanele de 14 ani și mai mult care nu realizau un venit și desfășurau doar activități casnice;

- ¶ întreținuți de alte persoane, aflați în întreținerea unor persoane fizice și care nu aveau o ocupație aducătoare de venit;

- ¶ întreținuți de stat sau organizații private, pentru care statul plătește o alocație sau un salariu celor care le întrețin;

- ¶ alte situații, în care au fost incluse persoane care au declarat ca unică sursă de venit cele provenite din închirieri, dobânzi, rente, dividende, arendă, sau care erau în detenție, ori nu se încadrau în nici o situație.

²⁷ *Ibidem*, p.744 - 745.

La recensământul din anul 2002 a fost înregistrat și timpul efectiv de lucru în activitatea principală precum și orele suplimentare, plătite sau nu. Pe această bază a fost calculată durata efectivă a săptămânii de lucru²⁸.

Un loc important în constituirea imaginii oferite de recensământul din anul 2002 despre forța de muncă, l-a reprezentat clasificarea *ocupațiilor*, adică a funcției sau a meseriei pe care o exercită o persoană la locul de muncă. Din această perspectivă, populația ocupată a fost împărțită în 10 grupe²⁹:

- ¶ legislatori, membrii ai executivului, conducători din administrația publică, unități economico-sociale și politice;

- ¶ specialiști cu ocupații intelectuale și științifice;

- ¶ tehnicieni, maiștri și asimilați;

- ¶ funcționari administrativi;

- ¶ lucrători operativi în servicii, comerț și asimilați;

- ¶ agricultori și lucrători calificați în agricultură, silvicultură și pescuit;

- ¶ meșteșugari și lucrători calificați;

- ¶ operatori la instalații și mașini, asamblori de mașini, echipamente și alte produse;

- ¶ muncitori necalificați;

- ¶ forțele armate.

²⁸ *Ibidem*, p. 745.

²⁹ *Ibidem*, p. 746 - 747.

Pe baza datelor culese de către recenzori s-a putut stabili *statutul profesional* al persoanelor care desfășurau o activitate economico-socială. În funcție de declarațiile făcute, acestea au fost încadrate în categoria de salariați, patroni, lucrători pe cont propriu, membrii ai unor societăți agricole sau cooperative, lucrători familiari în propriile gospodării, sau cei aflați în alte situații³⁰. În conformitate cu *statutul profesional*, *sectorul* în care își desfășurau activitățile lucrative, putea fi de stat, privat, mixt, gospodărie proprie, alte gospodării decât cea proprie³¹.

Pentru a încheia prezentarea acestui volum, să mai amintim și repartiția populației după *nivelul de instruire*. Populația a fost încadrată în conformitate cu „Nomenclatorul instituțiilor de învățământ”, potrivit căruia instituțiile de învățământ erau³²:

- ¶ instituții de învățământ superior de lungă durată (4-6 ani, sau 2-3 ani care au obținut o diplomă echivalentă cu cea de licență), sau de scurtă durată (2-3 ani, absolvenți de colegii universitare);

- ¶ instituții de învățământ postliceal și de maiștrii;

- ¶ instituții de învățământ secundar superior (licee, școli profesionale și de ucenici) și inferior (gimnaziu);

- ¶ instituții de învățământ primar;

- ¶ fără școală absolvită.

³⁰ *Ibidem*, p. 747 - 748.

³¹ *Ibidem*, p. 750.

³² *Ibidem*, p. 751 - 753.

Din această perspectivă, volumul reliefează pe baza datelor culese la recensământ, reducerea numărului populației active, modificarea structurii populației inactive în cadrul căreia a crescut ponderea celor vârstnici, a persoanelor inactive de 60 de ani și chiar peste³³.

Volumul III include date referitoare la *clădiri, locuințe și gospodării*, și tendințele de ordin cantitativ și calitativ care s-au manifestat³⁴. Deceniul scurs între recensământul din 1992 și cel din 2002 s-a caracterizat prin producerea unor mutații pozitive, marcate prin creșterea numărului de locuințe și de sporirea substanțială a gradului de confort a acestora³⁵. În acest sens amintim înregistrarea dotării locuințelor cu aparate de aer condiționat³⁶. Volumul ilustrează schimbările intervenite în structura fondului locativ și a gospodăriilor populației, a îmbunătățirii condițiilor de habitat³⁷. Nu în ultimul rând, el surprinde un fenomen prezent de mai mult timp în țările Uniunii Europene (cele care erau la data recensământului). Este vorba de „decoabitarea mai multor nuclee familiale în cadrul aceleiași gospodării sau scăderea numărului mediu de persoane în cadrul gospodăriilor populației”³⁸.

³³ *Ibidem*, p. IV.

³⁴ *Ibidem*, vol. III, p. II.

³⁵ *Ibidem*, p. IV.

³⁶ *Ibidem*, p. VII.

³⁷ *Ibidem*, p. X.

³⁸ *Ibidem*

Au fost considerate *clădire* „construcția permanentă care se ridică deasupra solului, formând un tot din punct de vedere constructiv și arhitectonic, izolată (distanțată) spațial sau despărțită de altele, prin pereți exteriori, având acoperiș propriu și intrare separată din stradă, curte, grădină etc.”³⁹.

Nu au fost cuprinse în numărul total de clădiri⁴⁰:

- › clădirile aflate în construcție, nelocuite;
- › clădirile care au început să fie demolate;
- › clădirile cu altă destinație decât cea de locuit;
- › clădirile locuite permanent din necesitate.

Clădirile au fost înregistrate pe baza declarațiilor proprietarilor, administratorilor, ale locatarilor, iar în unele cazuri pe baza vizitelor efectuate de către cenzori. Pe această bază a fost stabilită și destinația clădirii. Din această perspectivă clădirile au fost clasificate în⁴¹:

- › clădiri de locuit;
- › clădiri cu altă destinație în care se află locuințe;
- › clădiri cu unități de locuit în comun în care se aflau locuințe (de tip cămin sau de tip hotel);
- › clădiri cu unități de locuit în comun în care nu se aflau locuințe.

Tot în cazul clădirilor, acestea au fost grupate în clădiri individuale (pentru o singură gospodărie), cu două sau mai multe locuințe înșiruite, clădire tip bloc. De asemenea

³⁹ *Ibidem*, p. 666.

⁴⁰ *Ibidem*

⁴¹ *Ibidem*, p. 667.

recensământul a mai înregistrat anul construirii, forma de proprietate a clădirii, materialul de construcție a pereților exteriori ai clădirii, racorduri și instalații ale clădirii, clădirile de locuit ocupate (clădiri nefinisate în exterior dar locuite în întregime), clădiri de locuit în comun de tip cămin (internate, cămine, dormitoare de toate felurile) și de tip hotel (hoteluri, moteluri, hanuri, cabane, pensiuni și popasuri turistice, casele și camerele de oaspeți, spitalele, sanatoriile, preven-toriile, staționarele, dispensarele cu paturi, casele de naștere etc.)⁴².

Referitor la condițiile de habitat, au fost înregistrate și *locuințele*. Conform recensământului din anul 2002 locuința „a fost considerată unitatea construită, formată din una sau mai multe camere de locuit situate la același nivel al clădirii sau la niveluri diferite, prevăzută, în general, cu dependințe (bucătărie, baie etc.) sau alte spații de deservire (cămări, debarale etc.) independentă din punct de vedere funcțional, având intrare separată (din casa scării, curte sau stradă) și care a fost construită, transformată sau amenajată în scopul de a fi folosită, în principiu, de o singură gospodărie⁴³. În conformitate cu această abordare, în noțiunea de locuință a fost socotit⁴⁴:

› apartamentul (alcătuit din una sau mai multe camere de locuit și dependințe);

⁴² *Ibidem*, p. 668 - 671.

⁴³ *Ibidem*, p. 673.

⁴⁴ *Ibidem*

- › locuința situată în casă individuală (locuită în general de o singură gospodărie);
- › locuința cu dependințe izolate (cu una sau mai multe camere de locuit, care are dependințe separate);
- › locuința fără dependințe (formată din una sau mai multe camere de locuit);
- › camerele din clădirile de locuit sau cu altă destinație (amplasate de-a lungul unor culoare, având intrare separată, inclusiv chiliile din mănăstiri);
- › locuințele situate în incinta instituțiilor sau a societăților comerciale (inclusiv cantoane, stații meteorologice, stații și releele de radio și televiziune etc. destinate unor lucrători care îndeplineau activități sau funcții în cadrul unităților economice sau social-culturale;
- › camerele sau spațiile din unitățile de locuit (de tip cămin sau hotel);
- › locuințele destinate cazării temporare a persoanelor (destinate unor persoane a căror locuințe au devenit inutilizabile).

În legătură cu locuința, recenzorii au mai înregistrat și alte aspecte cum ar fi:

- › unități locuite din necesitate;
- › tipul locuinței (locuințe permanente, sau principale – ocupate sau neocupate și locuințe sezoniere sau secundare);
- › statutul locuinței (locuință ocupată/neocupată);

› forma de proprietate (proprietate privată (particulară), proprietate de stat, proprietate cooperatistă/asociativă, proprietatea cultelor religioase);

› camera de locuit (dormitoarele, camerele de zi, camerele de oaspeți, bibliotecile, camerele mansardate, pivnițe locuibile, camerele menajerelor, holuri care îndeplineau condiții de locuit);

› camera utilizată în scopuri profesionale, comerciale etc.

› suprafața camerelor de locuit;

› titlu sub care e deținută locuința (proprietar, chiriaș la stat, chiriaș la particular, chiriaș la firmă privată, etc.);

› chiria;

› nivelul la care este situată locuința (subsol, demisol, parter, mezanin, etaj, mansardă);

› dotarea locuinței cu instalații:

- instalație de alimentare cu apă

- instalație de alimentare cu apă caldă

- instalație de canalizare

- instalație electrică

› modul de încălzire a locuinței (termoficare, centrală termică proprie, sobe, alte mijloace de încălzire);

› instalație de aer condiționat;

› bucătăria (minim 4 mp în locuință sau în afara ei);

› chicinetă (sub 4 mp în locuință sau în afara ei);

› baie;

› closet cu apă (situat în locuință sau în afara ei).

Prin *gospodărie a populației* organizatorii recensământului au înțeles „grupul de două sau mai multe persoane (aparținând populației stabile) care locuiau împreună în mod obișnuit (la adresa de recensare, indiferent de domiciliul înscris în actul de identitate), având, în general, legături de rudenie și care se gospodăreau în comun (contribuind împreună la aprovizionarea și consumul de alimente și de alte bunuri esențiale traiului), participând integral sau parțial la bugetul de venituri și cheltuieli”⁴⁵. A fost socotită gospodărie și grupul de cel puțin două persoane care nu aveau legături de rudenie, dar care au declarat că prin înțelegere, locuiau și se gospodăreau împreună⁴⁶.

În cadrul unei gospodării au fost incluși copiii aflați în plasament familial, dar și bătrânii ori alte persoane aflate în îngrijirea gospodăriei, persoanele aflate în gazdă sau angajate la munci casnice care locuiau și se gospodăreau împreună cu ceilalți membrii ai gospodăriei.

Persoanele care au declarat că se gospodăresc singure, indiferent că locuiau singure sau că ocupau o locuință împreună cu alte persoane, au fost socotite *gospodării de o singură persoană*⁴⁷.

Acele persoane care locuiau într-o colectivitate constituită într-o unitate de locuit (cămin de orice fel, hotel) și

⁴⁵ *Ibidem*, p. 681.

⁴⁶ *Ibidem*

⁴⁷ *Ibidem*

aparțineau populației stabile, au fost cuprinse în cadrul *gospodăriei instituționale*.

În legătura cu noțiunea de gospodărie recensământul a înregistrat și următoarele aspecte⁴⁸:

- › nucleul familial (cuplul soț-soție/partener-parteneră, cu sau fără copii, un singur părinte cu copii);
- › tipul gospodăriei (gospodării familiale, cu 1, 2, 3 nuclee și peste, gospodării nefamiliale, formate din una sau două persoane și peste, gospodării instituționale);
- › capul gospodăriei (calitate recunoscută de restul membrilor gospodăriei);
- › capul nucleului familial (soțul/partenerul, tata sau mama în cazul neceelor uniparentale);
- › situația economică a capului gospodăriei/nucleului familial (ocupate, șomeri, pensionari, casnice, alte situații de persoane inactive);
- › statutul profesional al capului gospodăriei/nucleului familial (salariați, patroni și întreprinzători privați, lucrători pe cont propriu, alt statut);
- › starea civilă legală a capului gospodăriei (necăsătorit/ă, căsătorit/ă, divorțat/ă, văduv/ă);
- › starea civilă a capului gospodăriei (uniune consensuală);
- › vârsta persoanelor din gospodărie;

⁴⁸*Ibidem*, p. 682 - 688.

› numărul și tipul generațiilor din gospodărie (1-4 generații);

› componența gospodăriei populației (nr. persoane active, nr. salariați, nr. copii din nucleeele familiale, nr. persoane întreținute, nr. copii întreținuți, indiferent de vârstă, precum și a celor sub 25 ani din nucleeele care alcătuiesc gospodăriile familiale);

› modul de ocupare a locuinței (în exclusivitate, în cazul unei singure gospodării, în comun, când stau mai mult de o gospodărie în locuință).

Prin categoria de date pe care le conține, al treilea volum oferă tuturor celor interesați, date referitoare la condițiile de habitat a locuitorilor din România la început de secol XXI.

Volumul IV abordează problematica complexă a structurii etnice și confesionale a populației României. El evidențiază și cu acest prilej, existența în România a diversității etnice și confesionale, cu o majoritate semnificativă a românilor și a confesiunii ortodoxe⁴⁹. Apartenența etnică și confesională a fost declarată în mod liber de către fiecare recenzat. Înregistrarea a fost efectuată după caracteristici demo-socio-economice diverse: sex, vârstă, nivel de instruire, ocupație, activitate economică, statut profesional.

Analiza populației după anumite caracteristici demografice, din punct de vedere a structurii pe sexe spre exemplu, a pus în evidență preponderența femeilor la

⁴⁹ *Ibidem*, vol. IV, p. II.

români, maghiari și germani și o egalitate relativă între sexe în cazul ucrainenilor și a rromilor⁵⁰. Structura pe vârstă a populației, a pus în evidență accentuarea procesului de îmbătrânire demografică. Fenomen este prezent mai ales la români, maghiari și germani, în timp ce la rromi și la ucraineni ponderea populației mai tinere este mai mare. Cea mai îmbătrânită populație este cea de etnie evreiască⁵¹.

Din analiza fertilității pe etnii, se constată că la români, maghiari și germani valorile sunt mai scăzute, iar la femeile de etnie rromă și ucraineană mai ridicată⁵².

În ceea ce privește nivelul de instruire a populației, recensământul din 2002, indică faptul că aproape 47% din populația de 10 ani și peste a României avea cel puțin un nivel de instruire mediu: aproape 37% erau absolvenți ai învățământului secundar superior (profesional și liceal), 3% aveau studii postliceale, iar 7% studii superioare⁵³. Distribuția pe etnii a structurii pe niveluri de învățământ cunoaște o diversitate destul de mare. Astfel, 75% din populația de 10 ani și peste de etnie română, maghiară și germană avea cel puțin un nivel de instruire secundar. Absolvenții învățământului gimnazial, profesional, liceal, postliceal și de maiștri dețineau o pondere de aproape 65%

⁵⁰ *Ibidem*, p. IV.

⁵¹ *Ibidem*

⁵² *Ibidem*, p. V.

⁵³ *Ibidem*

la români, 71% la maghiari și 67% la germani, iar cei cu studii superioare reprezentau 7% la români, aproape 5% la maghiari și puțin peste 10% la etnicii germani. O proporție mai ridicată a absolvenților de învățământ superior o aveau evreii cu 43% și armenii cu 34%. Situația se explică cu ponderea destul de redusă în populația de 10 ani și peste a țării, de altfel și prin proporția extrem de redusă a copiilor în cadrul acestor etnii. Etnicii evrei și armeni cu studii superioare dețin o pondere de 0,2% din totalul populației cu pregătire superioară⁵⁴.

În privința analfabetismului, acesta a fost în anul 2002 de 2,6 %, ce mai mare valoare s-a înregistrat la etnicii rromi (25,6%) și la turci (23,7%). Valori mai mici, sub cea națională a fost consemnată în dreptul românilor, a maghiarilor și a germanilor⁵⁵.

Structura populației după limba maternă (reprezintă prima limbă vorbită în primii ani ai copilăriei)⁵⁶ în mod obișnuit în familia persoanei recensate, evidențiază faptul că există o relație între structura etnică și limba maternă a populației din România, 91% din populație declarând limba română ca limbă maternă⁵⁷. Această valoare depășește proporția populației de origine română (89,5%), situată datorată faptului că membrii ai unor etnii (excepție cea

⁵⁴ *Ibidem*

⁵⁵ *Ibidem*

⁵⁶ *Ibidem*, p. 850.

⁵⁷ *Ibidem*, p. VI.

maghiară), au declarat limba română și nu limba etniei căreia îi aparțineau, ca limbă maternă⁵⁸.

Acest ultim volum publicat, evidențiază și concordanța dintre confesiune și etnie. Din cei care și-au declarat apartenența la o confesiune (99,8%), românii erau în marea lor majoritate ortodocși. Maghiarii erau romano-catolici și reformați, germanii în marea lor majoritate aparțineau confesiunii romano-catolice, rromi și ucrainenii erau majoritari ortodocși⁵⁹.

Structura confesională a țării conform recensământului din anul 2002, se prezintă de fapt în felul următor:

- ♦ ortodocși - 86,8%;
- ♦ romano-catolicii - 4,7%;
- ♦ reformații - 3,2%;
- ♦ pentecostalii - 1,5%;
- ♦ greco-catolicii - 0,9%;
- ♦ unitarieni - 0,3%;
- ♦ musulmanii - 0,3%;
- ♦ mozaicii - 0,1%;
- ♦ evanghelicii de confesiune augustină - 0,1%.

În carul acestui volum a fost efectuată și o analiză a fertilității pe grupe confesionale evidențiază rate ridicate la femeile de 15 ani și peste aparținând religiilor pentecostală, creștină după Evanghelie, evanghelică, adventistă de ziua a

⁵⁸ *Ibidem*

⁵⁹ *Ibidem*, p. VII.

șaptea, creștină de rit vechi și baptistă. Rată de fertilitatea mult mai scăzută a fost înregistrată la femeile de *religie* ortodoxă, la cele de confesiune romano – catolică și la cele de credință reformată.

Pentru o mai bună interpretare a recensământului din 2002, sunt publicate date obținute la recensământurile precedente din țara noastră. Astfel, în următorul tabel, populația stabilă a României, pe județe și medii, a fost prezentată în serii comparabile cu datele recensământurilor efectuate în anii 1948, 1956, 1966, 1977 și 1992.

CAPITOLUL II

DINAMICA POPULAȚIEI JUDEȚULUI ARAD

ÎN 2002

După cum am văzut, unul din obiectivele unui recensământ este de a înregistra numărul populației la un anumit moment de referință. Pentru recensământul din anul 2002, acest moment de referință a fost la ora „0” a zilei de 18 martie 2002.

Conform datelor înregistrate, populația județului Arad era la data respectivă de 461.791 locuitori, iar în municipiul de reședință de 172.827. Dinamica populației județului Arad între 1948 - 2002 este ilustrată de Anexa nr. 2. La prezentarea datelor pe municipii și orașe (mediul urban), respectiv pe comune (mediul rural), la recensământurile din anii 1977, 1992 și 2002 populația existentă a fost cuprinsă conform împărțirii administrativ-teritoriale în vigoare la data recensământurilor respective, adică în conformitate cu organizarea administrativă din anul 1968.

Din Anexa nr. 2 se poate observa evoluția sau involuția celor două medii, urban și rural, de-a lungul recensământurilor din țara noastră. În timp ce mediul urban se dezvoltă, mediul rural își pierde treptat locuitorii, ajungând de la 76,6% din populație în 1948, la 47,3% în 2002; totodată menționez că

populația urbană a țării crește de la 23,4% din populație în 1948, la 52,7% în 2002. Deși populația urbană era cu 53,2% mai mică decât cea rurală, reușește ca în 54 de ani să depășească populația rurală cu 5,4%.

Același tabel ne oferă informații despre județul Arad a cărui populației a scăzut din 1948 și până în anul 2002 cu 14.416 locuitori, pe când în județul Bihor a crescut cu 63.923 locuitori iar în județul Timiș cu 88.990 locuitori. Pentru toate cele trei județe, recensământul din 1977 culminează cu cel mai mare număr al populației, fapt datorat decretului din anul 1966 referitor la interzicerea avorturilor⁶⁰. O constatare comună tuturor județelor este aceea că numărul populației urbane a crescut, ceea ce dovedește că procesul de industrializare și urbanizare a luat un mare avânt, iar populația rurală a scăzut datorită migrațiilor masive de la sat la oraș. Cu toate acestea diferența dintre mediul urban și cel rural, în județul Arad este foarte mică, pe când în celelalte două județe numărul populației urbane față de cea rurală este simțitor ridicată.

Demografii au încercat să trateze problemele privind evoluția numărului populației României pe sexe și vârstă, realizând proiectări demografice. Pe baza acestor proiecții în anul 1990 populația României ar fi trebuit să ajungă la cel puțin 25.000.000 locuitori, iar în anul 2000 la circa

⁶⁰ Decret nr. 770 din 1 octombrie 1966 pentru reglementarea întreruperii cursului sarcinii în *Buletinul oficial* nr. 60 din 1 octombrie 1966.

30.000.000 locuitori”⁶¹. Cercetările în domeniu au demonstrat însă, că populația României ar fi trebuit să atingă în anul 2000 doar numărul de 25.900.000 locuitori, având în vedere doi factori foarte importanți în creșterea populației: fertilitatea și mortalitatea⁶². În schimb realitatea evenimentelor istorice prin care a trecut România au reușit să modifice atât obiectivele propuse de stat, cât și cercetările în domeniu, deoarece numărul populației s-a ridicat doar la 21.680.974 locuitori.

Populațiile nu sunt statice, ci cresc, decad și se mută dintr-un loc în altul, având o structură care, de asemenea se schimbă. Definind populația umană se aprecia că aceasta este un sistem în continuă mișcare, în cadrul căruia au loc permanent evenimente demografice care modifică efectivul și structura colectivității studiate⁶³.

Demografia ridică întrebări referitoare la consecințele schimbărilor în cadrul populației și la modul în care acestea afectează calitatea vieții umane. Trebuie luați în considerare factorii sociali, culturali și ambientali care influențează schimbările în cadrul populației, dintre care nu sunt toate cunoscute în mod precis. Demografii încearcă să înțeleagă schimbările în cadrul populației, prin folosirea unui ansamblu de instrumente conceptuale importante⁶⁴.

⁶¹ Vasile Ghețău, *Perspective demografice*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979, p. 188.

⁶² *Ibidem*, p. 207.

⁶³ V.Sora, I.Hristache, C.Mihăescu, *op.cit.*, p. 51.

⁶⁴ Norman Goodman, *op.cit.*, p. 384.

Există două concepte înrudite care sunt necesare pentru a înțelege creșterea populației: fertilitatea și mortalitatea. Dar populațiile se schimbă nu numai pentru că oamenii se nasc și mor, ci și pentru că se mută dintr-un loc în altul, prin fenomenul numit migrație. Oamenii emigrează voluntar pentru două motive fundamentale, deseori numite factori push-pull (presiune-atracție). Într-un caz, noul loc exercită o atracție care îi convinge să vină (factori de atracție: libertate religioasă, avantaje economice etc), iar vechiul loc exercită presiuni, fiind un loc unde nu se bucură de ospitalitate (factori de presiune: foametea, războiul, epidemii etc.)⁶⁵.

Populația lumii a crescut în mod constant deși încet, de la începutul istoriei scrise. În mare măsură, rata creșterii, stabilă timp îndelungat, s-a datorat ratei relativ ridicate a natalității și ratei relativ ridicate a mortalității. În societățile preindustriale rata ridicată a mortalității provoca aparent o rată ridicată a natalității; multe familii sperau să facă destui copii ca cel puțin câțiva dintre ei să supraviețuiască. Totuși rata mortalității a scăzut, iar aceasta a dus la o creștere intensă a populației.

S-a estimat că la rata anuală a creșterii actuale de 1,7%, populația lumii se va dubla până la peste 10 miliarde până în anul 2031, iar până în anul 2100 va ajunge la mai mult de 30 miliarde. Această creștere intensă a populației va avea consecințe majore pentru societățile lumii,

⁶⁵ *Ibidem*, p. 385.

îndeosebi pentru cele mai puțin dezvoltate, cu o rată ridicată a natalității. Se va pune și mai mult accentul pe economia lor, întrucât ele încearcă să asigure locuri de muncă, precum și bunuri și servicii care în prezent nu sunt suficiente nici în privința cantității, nici a calității. Aceste schimbări amenință să mărească deosebirea între societățile dezvoltate și cele în curs de dezvoltare, mărinđ diferențele economice între acestea⁶⁶.

Această economie mondială amenință nu numai stabilitatea economică, ci și cea politică. Sărăcia crescândă și mărimea numărului populației deseori duc la răzvrătiri sociale și politice. Această instabilitate nu se limitează doar la țara în care s-a produs, ea se va răspândi și în restul lumii⁶⁷. O altă consecință a creșterii rapide a populației, îndeosebi în țările mai puțin dezvoltate, este creșterea intensă a migrației.

Prin urmare statele au adoptat o serie de politici populaționale care se bazează pe una din teoriile despre creșterea populației: teoria malthusiană, tranziția demografică în societatea industrială etc.

În unele state s-a propus un program de „planificare familială”, care adesea a intrat în conflict fie cu credința că copiii sunt o poliță de asigurare pentru bătrânețe, fie cu credințele religioase despre mijloacele anticoncepționale; de asemenea există și forme de coerciție: sterilizare forțată,

⁶⁶ *Ibidem*, p. 391.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 392.

pedepsirea familiilor cu mai mult de un copil, presiuni asupra femeilor de a face avort⁶⁸.

O altă strategie este îmbunătățirea condițiilor economice, care are un efect pozitiv asupra creșterii populației. În rezolvarea creșterii populației, o altă strategie importantă este „revoluția verde”, care permite unei societăți să se concentreze mai degrabă asupra aprovizionării cu hrană necesară pentru o populație care crește decât asupra reducerii creșterii ei⁶⁹.

Unele societăți sunt îngrijorate pentru că au prea puțini oameni. Astfel de cazuri, guvernele au căutat să încurajeze nașterile oferind subsidii financiare pentru fiecare copil în plus. Politicile de încurajare a natalității deseori urmăresc putere și control. Astfel, societățile care vor să-și sporească puterea adoptă atitudini și strategii de încurajare a natalității⁷⁰.

Unii au văzut în numărul și calitatea populației unul din principalii factori care pot să contribuie la bunăstarea statului. În consecință au susținut necesitatea sporirii populației. Alții preluând ideile referitoare la nivelul limitat al mijloacelor de subsistență, au susținut stoparea și chiar reducerea numărului populațiilor. Dar au existat și gânditori care au susținut necesitatea staționării populației⁷¹.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 397.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 398.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 399.

⁷¹ Vladimir Trebici, *op.cit.*, p. 13.

Cercetările din ultimele decenii au pus în evidență noi și complexe raporturi între creșterea populației și o serie de factori care țin de îmbunătățirea calității vieții, de progresele pe care știința le-a înregistrat mai cu seamă începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Progresele în domeniul industriei alimentare și a asistenței medicale, tehnologia modernă cu aplicabilitate în tratarea diferitelor boli, industria farmaceutică, îmbunătățirea condițiilor de igienă, dar și altele, sunt doar câțiva din factorii cu implicații directe asupra evoluției numerice a unei populații într-un spațiu și timp determinant⁷².

II.1. Densitatea populației

Densitatea mai mare sau mai redusă a populației explică fenomene cum ar fi migrația, tensiunea demografică, orientarea politicii demografice, prin stimularea natalității pentru creșterea numărului populației sau, din contră, luarea unor măsuri de limitare a acesteia.

Populația umană se definește, în general, ca un agregat, o sumă, o colectivitate de oameni care trăiesc pe un anumit teritoriu, delimitat corespunzător. Populația și teritoriul sunt două noțiuni legate organic. Pentru o populație dată teritoriul înseamnă o condiție de viață, îmbrăcând diferite semnificații: spațiu de hrană, spațiu de transport, sursă de materii prime

⁷² Corneliu Pădurean, *Populația comitatului Arad în secolul al XIX-lea*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2003, p 105 – 106.

și, desigur, suprafață de locuit. Densitatea și concentrarea populației este un rezultat al unor condiții istorice, economice și sociale și totodată un factor care contribuie la explicarea multor probleme demografice, sociologice și economice.

Istoria umanității e în mod firesc legată de existența indivizilor umani vii, iar producerea mijloacelor necesare pentru satisfacerea nevoilor de trai poate fi socotită primul act istoric. Populația evoluează în funcție de diversificarea nevoilor umane și de apariția altora, cu alte priorități de satisfacere⁷³. Nevoile umane, potrivit ierarhiei lui Abraham Maslow se structurează piramidal astfel⁷⁴:

- la baza piramidei se află nevoile elementare, de ordin fiziologic;
- nevoia de securitate individuală în mediul natural și social se referă la protejarea față de forțele exterioare ostile și față de diferiți factori de risc;
- nevoile sociale se raportează la necesitatea acceptării și apartenenței;
- nevoia de stimă derivă dintr-o exigență autoevaluativă a individului, care dorește să-i fie recunoscut statutul pe care îl are individul sau la care aspiră, să-i fie apreciate competențele, cunoștințele, performanțele, calitățile morale, etc.;

⁷³ Idem, *Aradul în perioada interbelică. Contribuții demografice*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2004, p. 38.

⁷⁴ apud, Cristian Bocancea, George Neamțu, *Elemente de asistență socială*, Editura Polirom, Iași, 1999, p. 41 - 42.

- nevoia de autorealizare, de împlinire de sine vizează construirea unei imagini de sine favorabile și capacitatea de autocontrol.

Într-o anumită măsură, accelerarea sau încetinirea dezvoltării economico-sociale depinde de creșterea și densitatea populației, deoarece dezvoltarea economică se reflectă în creșterea nivelului de trai și se asociază cu dezvoltarea populației.

Populația umană este un organism social constituit dintr-o anumită structură și care se manifestă printr-o serie de fenomene care compun mișcarea ei naturală. Diferitele grupuri ale colectivității umane pot fi supuse, în anumite perioade, mobilității sau deplasări spațiale ori geografice.

Densitatea populației României a scăzut cu 4,8 locuitori/km² de la recensământul din 1992 și până la cel din 2002, când aceasta reprezenta 90,9 locuitori/km², clasificând România pe locul 9 în Europa⁷⁵. Comparativ cu alte țări din Europa, România are o densitate asemănătoare cu Austria, Croația, Slovenia (mai redusă decât în țări precum Ungaria, Franța, Portugalia, Danemarca, Elveția și mai ridicată decât în Grecia, Spania, Bulgaria, Irlanda, Suedia).

Variațiile teritoriale ale densității se explică atât prin evoluția diferențiată a fenomenelor demografice, cât și prin factori de natură economică și geografică⁷⁶. Anexa nr. 3 ne

⁷⁵ *Recensământul populației și al Locuințelor...*, vol. I, p. V.

⁷⁶ *Ibidem*, p. IV.

ilustrează acest fenomen în județele din vestul țării. Scăderea cea mai mare față de recensământul din anul 1992, se poate constata la județul Bihor cu 5,1 locuitori/kmp, urmat de județul Arad cu 3,3 locuitori/kmp și județul Timiș cu 2,6 locuitori/kmp. De asemenea se poate constata efectele decretelor statului din perioada anilor 1966 și 1977, când populația țării a crescut simțitor. În județul Arad densitatea populației a crescut treptat din anul 1956 până în 1966 cu 0,8% și cu 4,7% până în 1977. În județul Timiș această creștere a avut un procent de 4,5%, respectiv de 14,7%; iar județul Bihor se caracterizează cu o creștere de 1,5%, respectiv de 7,7%. Prin urmare se observă că județul Arad a avut cel mai scăzut nivel al creșterii populației din această perioadă, comparativ cu județele vecine. În anul 2002, față de 1956, județul Arad a înregistrat o scădere a densității populației în comparație cu celelalte două județe.

Evoluția densității în județul Arad, între 1990-2002 este ilustrată de Anexa nr. 4. Observăm că pe fondul scăderii populației, scade și densitatea populației, de la 65,6 la 59,9 locuitori/kmp.

II. 2. Populația urbană și rurală

După anul 1956 se poate constata accelerarea ritmului de urbanizare; după evenimentele din 1989 ponderea populației urbane a depășit 50% din totalul populației⁷⁷.

⁷⁷ V.Sora, I.Hristache, C.Mihăescu, *op.cit.*, p. 108.

De-a lungul timpului, s-au conturat două medii de viață: cel rural, născut odată cu omul și cel urban, apărut în decursul evoluției istoriei, mediul urban devenind în timp preponderent. Ambele medii, chiar dacă mediul rural tinde spre urbanizare, au o serie de caracteristici care le individualizează și le determină. Printre altele este vorba de o serie de variabile demografice. Populația urbană cuprinde persoanele care își au domiciliul stabil în localitățile de tip urban. Populația rurală este totalitatea persoanelor care au domiciliul stabil în localitățile de tip rural. Aceste două populații sunt, în primul rând categorii sociologice, definite pe bază de caracteristici demografice, economice, urbanistice etc.⁷⁸.

Populația rurală reprezintă totalitatea persoanelor care își au domiciliul în localitățile de tip rural. Habitatul rural sau satul este un sistem economico-geografic în care ocupația populației este preponderent agricolă, având anumite caracteristici în ceea ce privește dimensiunea, numărul populației, înzestrarea edilitară. Mediul rural, cuprinzând satele și populația lor, este mediul social în care activitatea este mai ales agricolă.

Exodul rural exprimă acea uriașă schimbare socială prin care o societate a trecut „de la modelul primar de activitate (agricultură), la modelul secundar (industrie) sau terțiar (servicii), adică de la forme foarte simple, la forme de

⁷⁸ Vladimir Trebici, *op.cit.*, p.39.

organizare complicate, de la norme de comportament instinctiv, la norme raționale”⁷⁹.

Pentru societatea românească, etapele exodului rural se înfățișează în felul următor⁸⁰:

- 1951-1953, când a avut loc un exod generat de industrializarea rapidă;
- 1954-1962, al doilea val al exodului rural, determinat de cooperativizarea agriculturii;
- 1963-1970, când exodul de la sat la oraș a avut motivații în reorganizarea administrativă și economică a teritoriului;
- 1971-1978, un ultim val al exodului rural din societatea românească, susținut de dezvoltarea industrială.

Această ultimă etapă a exodului rural din societatea românească, etapă continuată și după 1978, a adus o schimbare a structurii populației, în favoarea populației urbane, care a schimbat societatea noastră dintr-una „eminamente rurală”, într-una „majoritar urbană” (cel puțin statistic)⁸¹.

Cu toate acestea, modernizarea și urbanizarea nu i-au asimilat pe rurali, încât fenomenul exodului de la sat la oraș în societatea românească a condus numai parțial la urbanizare și modernizare, exodul generând și fenomenul deloc neglijabil al „ruralizării orașelor”⁸².

⁷⁹ Traian Vedinaș, *op.cit.*, p.114.

⁸⁰ *Ibidem*, p. 115.

⁸¹ *Ibidem*

⁸² *Ibidem*, p.116.

Urbanizarea este prin excelență o trăsătură a timpurilor moderne. Împărțirea populației în cele două categorii - urbană și rurală - este de dată recentă. Societatea „urbanizată”. aparține secolului al XX-lea. Urbanizarea masivă a început în Europa și își are originea în orașele medievale, mici ca dimensiune, dar numeroase⁸³. Funcțiile orașului s-au schimbat: dacă până în timpurile moderne predomina funcția „parazitară”⁸⁴ a orașului, constând în exploatarea resurselor economice agrare fără ca orașul să dea ceva în schimb, în timpurile moderne, funcția principală a devenit comercială. Agricultură a început să fie stimulată pentru a spori productivitatea muncii, puterea de cumpărare a crescut; populația rurală devine un potențial de creștere a populației urbane.

Apariția și dezvoltarea orașelor în România urmează drumul de la „cetate” care duce la „târg”, pentru ca, în timpurile moderne să ajungă la „orașul” propriu-zis. Începuturile industrializării datează și în țara noastră din cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Ca urmare începe să se contureze și să se afirme urbanizarea, ca fenomen-efect⁸⁵. Factorii care au favorizat formarea și dezvoltarea orașelor au fost drumurile comerciale, rețeaua hidrografică și relieful.

⁸³ I. Measnicov, I. Hristache, Vl. Trebici, *Demografia orașelor României*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1977, p. 31.

⁸⁴ *Ibidem*, p. 32.

⁸⁵ *Ibidem*, p. 35.

Contribuția factorilor de creștere a populației urbane a fost diferită în funcție de perioada și de tipul de mărime a orașului. Migrația netă este un factor cu o contribuție hotărâtoare. „Nu au existat orașe înainte de a fi existat migranți”⁸⁶. Cu cât este mai mare orașul, cu atât mai important este aportul migrației nete.

Migrația internă a devenit mai intensă în anii socialismului. Motivarea economică, caracteristicile sale ca și consecințele pe care le generează sunt altele. Nu se poate vorbi de o „suprapopulație” agrară după cum nu este justificată ideea unei „presiuni demografice”. Disponibilul de populație în agricultură se creează ca urmare a pătrunderii sistemului capitalist de organizare a muncii. „Atracția” o exercită orașul ca urmare a industrializării care reclamă un număr de resurse de muncă în permanentă creștere. Deci cele două procese se îmbină organic; este vorba de o redistribuire a muncii sociale între agricultură și industrie, între sat și oraș, între mediul rural și cel urban.

Sistematizarea teritorială este o veche tradiție în România. Regimul comunist și-a propus și el realizarea unui asemenea proces care a cunoscut mai multe momente: în 1948 a început acțiunea de sistematizare a orașelor; 1949 a fost elaborat primul studiu de sistematizare teritorială; în 1960 a fost inițiată acțiunea de sistematizare a satelor; în 1970 s-a trecut la generalizarea acțiunii de sistematizare.

⁸⁶ *Ibidem*, p. 47.

În anul 1977 predomina încă populația rurală, dar în 1992 și 2002 majoritară a fost populația urbană, astfel încât 52,7% din populația României este concentrată în mediul urban. În perioada 1992-2002 se observă însă o scădere a populației urbane, cea rurală câștigând aproape 2%. Scăderea populației se regăsește atât în mediul urban, cât și în cel rural, însă decalajul procentual între medii s-a diminuat față de 1992 ca urmare a reducerii mai accentuate a populației urbane față de cea rurală, în special datorită fenomenului migrației interne și externe. În perioada 1992-2002 populația urbană s-a redus cu un ritm mediu anual de 0,8%, iar populația rurală s-a redus cu un ritm mediu anual de numai 0,2%, diminuând decalajul procentual între cele două medii. Așadar, asistăm la o temporizare a procesului de urbanizare, chiar la o stopare a acestuia⁸⁷.

Față de 1992 în 2002, ponderea populației urbane a scăzut, atât pe total, cât și în majoritatea județelor. Municipiile și orașele din România concentrează peste jumătate din populația totală, iar 25 dintre ele au peste 100 mii locuitori fiecare, populația acestora reprezentând 57,6% din populația urbană.

Printre indicatorii subdezvoltării rurale în societatea românească pot fi amintiți: inexistența unei clase mijlocii rurale; diminuarea mecanizării agriculturii; îmbătrânirea demografică; absența proiectelor de urbanizare și dezvoltare

⁸⁷ *Recensământul Populației și al Locuințelor...*, vol. I, p. IV.

locală, absența unei politici agrare coerente, fenomene legate de perioada de tranziție pe care a parcurs-o România începând cu anul 1990⁸⁸.

II. 2.1. Urbanizarea Aradului

Dezvoltarea urbanistică a Aradului care a debutat promițător în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Înfrățirea de oraș îngrijit a Aradului cu o urbanistică promițătoare în prima jumătate a secolului al XIX-lea rezultă din unele însemnări precum cea din anul 1846 când un călător scria „Aradul e cel mai frumos oraș, străzi frumos aranjate în majoritatea pietruite, comerț vioi, un dute-vino continuu pe străzi, numeroase prăvălii, dau alura unui oraș mare”⁸⁹.

În perioade interbelică Aradul devine un important centru industrial al țării ca urmare a dezvoltării industriilor existente cât și a creării de industrii noi fapt ce polarizează un număr foarte mare de oameni. În consecință cererea de locuințe a crescut mult, fapt ce determină un avânt în domeniul construcțiilor.

Deși mai sus am descris evoluția promițătoare a urbanizării Aradului, observăm din Anexa nr.4 că Aradul, în decurs de 12 ani a pierdut un număr de 45.875 persoane; de asemenea scade și densitatea locuitorilor/kmp. cu 6%.

⁸⁸ Traian Vedinaș, *Introducere în Sociologia Rurală*, Editura Polirom, Iași, 2001, p. 130.

⁸⁹ A. Zeiner, *Arad multja*, Arad, 1939, p. 120.

Dezvoltarea forțată a industriei în ultimele decenii ale perioadei comuniste a determinat o migrație masivă a populației din zonele rurale către municipiul Arad dar și din alte zone ale țării către județul Arad. Perioada imediat următoare schimbării regimului, marcată pe plan național de închiderea sau diminuarea activității în multe întreprinderi a dus, prin pierderea locurilor de muncă, la o deplasare inversă, de la centru către zonele rurale (între anii 1993-1996). Întremarea progresivă a activității industriale precum și potențialul agricol ridicat mențin Aradul în poziția de pol ce atrage în mod constant imigranți din alte județe, ceea ce compensează în oarecare măsură, sporul demografic natural negativ însoțit de un accentuat fenomen de îmbătrânire.

II. 3. Mortalitatea populației

Căsătoria întemeiază o familie, nașterea o sporește ca număr, în timp ce moartea o descompletează. Este un fantastic joc pe care omul l-a complicat printr-un șir nesfârșit de reguli. Într-adevăr, prima condiție de supraviețuire a unui grup social este procrearea continuată cu creșterea nou-născuților. La polul celălalt, bătrânețea are nevoie de îngrijire și protecție din partea familiei descendente, iar înmormântarea nu o poate imagina românul nici astăzi în afara familiei⁹⁰. Un demograf francez a definit plastic această

⁹⁰ VI. Trebici, I. Ghinoiu, *Demografie și etnografie*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986, p. 228.

situație: „Un om care moare este o nenorocire, o sută de oameni care mor reprezintă o catastrofă, o mie de oameni care mor înseamnă statistică”⁹¹.

Caracteristic evenimentelor demografice, naștere și deces, este faptul că ele sunt un fapt biologic și, în același timp și social.

Decesul este definit astfel: „dispariția definitivă a oricărei evidențe a vieții, în orice moment de timp, după ce a avut loc nașterea vie (încetarea postnatală a funcțiilor vitale fără posibilitate de resuscitare)”⁹². Principiul fundamental în demografie este: un eveniment demografic nu se poate produce fără ca să fi avut loc înainte, de obicei, un alt eveniment demografic. De pildă : decesul intervine după ce a avut loc evenimentul de naștere; evenimentul de divorț intervine după ce a avut loc evenimentul de căsătorie; evenimentul de naștere se produce după ce a avut loc evenimentul de căsătorie.

Un principiu fundamental este acela că evenimentul demografic presupune o populație specifică în care poate avea evenimentul respectiv, numită populație expusă riscului de producere a evenimentului dat. În cazul evenimentului de deces, populația expusă riscului este întreaga populație, iar frecvența deceselor se numește mortalitatea populației.

⁹¹ Vladimir Trebici, *Demografia*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979, p. 94.

⁹² *Ibidem*, p. 96.

Din acest punct de vedere tipurile de mortalitate pot fi:⁹³

- mortalitatea specifică în funcție de caracteristicile demografice: vârstă, sex, starea civilă;
- mortalitatea diferențială influențată de caracteristici socio-economice: pe mediile urban și rural, pe ocupații, pe categorii sociale și pe țări dezvoltate și aflate în curs de dezvoltare, astfel evidențiindu-se caracterul social al mortalității;
- mortalitatea endogenă este determinată de caracteristicile interne ale individului: pentru un nou născut acestea sunt caracteristici ce țin de mediul matern; pentru adulți, ele sunt determinate de caracteristici genetice, de gradul de uzură și deteriorare a organismului (boli degenerative);
- mortalitatea exogenă este cea provocată de cauze externe: decesul prin accident sau cel datorat unei epidemii.

Caracterizându-se traseul urmat de mortalitate de-a lungul timpului se constată o tendință de diminuare a manifestării fenomenului, o progresie de modeste succese ale omului în lupta împotriva morții. Scăderea mortalității înseamnă creșterea speranței de viață la naștere, având la bază scăderea ratelor de deces la fiecare vârstă, inclusiv la „0” ani⁹⁴. Starea mortalității în țara noastră este încă extrem de precară, plasându-ne nu numai departe de țările

⁹³ Traian Rotariu, *op. cit.*, p. 101.

⁹⁴ *Ibidem*, p. 105.

dezvoltate, dar ilustrând perfect marasmul economico-social în care România a intrat de prin anul 1970.

Anexa nr. 5 redă evoluția mortalității din România la recensământurile dintre 1930-2002. Din tabel putem observa că numărul născuților morți din rândul deceselor era destul de mare până în anul 1977, urmând ca treptat până în 2002 să scadă la 6,2%.

Vreme de 30 ani, în România, speranța de viață a bărbaților a bătut pasul pe loc, de la 66,45 la 67,6 ani (în anul 2002), iar cea feminină, după o evoluție tot ezitantă și oscilantă, a dobândit totuși un adaos ceva mai clar de circa 4 ani, pe același interval, urcând de la 71 la 74,9 ani (în anul 2002) ultimul din cei patru ani fiind câștigat după 1989⁹⁵.

Încă nimic nu s-a schimbat esențial în societatea românească, nici pe plan economic, nici pe cel al asistenței medicale, și nici pe cel al atitudinilor și comportamentelor relevante pentru prelungirea vieții, pentru a ne asigura că tendința ultimilor ani este fermă și ireversibilă⁹⁶.

Rămânerea în urmă a țării noastre se explică prin incapacitatea regimului comunist de a adapta sistemul sanitar la cerințele legate de intervenția pentru prevenirea și tratarea categoriilor de boli relevante pentru societățile contemporane.

⁹⁵ *Ibidem*, p. 148 - 149.

⁹⁶ *Ibidem*, p. 150.

Tabel nr. 1. Categori de boli pe sexe din România în 2002 (%)

Grupe de cauze	M	F	T
Boli infecțioase și parazitare și ale aparatului respirator	8,2	5,6	7,0
Tumori	17,6	14,5	16,2
Boli ale aparatului circulator	55,4	68,6	61,6
Boli ale aparatului digestiv	6,5	4,6	5,6

Sursa: Traian Rotariu, *op. cit.*, p. 155.

România manifestă un foarte firav progres în ultimii ani, pentru a putea anunța cu certitudine sfârșitul erei de stagnare în evoluția mortalității, stagnare care durează deja din 1999⁹⁷. Cele mai multe decese se datorează bolilor aparatului circulator, cea mai mare frecvență având-o populația feminină, de 68,6%; tumorile sunt următoarea cauză în decesele populației României la acest început de secol XXI, în care de astă dată populația masculină depășește pe cea feminină cu 3,1%.

Din tabelul de mai sus reiese că, ratele de mortalitate au scăzut în anul 2002 în comparație cu anul 1992, la toate categoriile de vârstă, excepție făcând categoriile de vârstă cuprinse între 45-49 ani și 60-64 ani, când ratele de mortalitate au fost egale.

⁹⁷ *Ibidem*, p. 157.

În ceea ce privește populația masculină și cea feminină, putem afirma că există o supramortalitate masculină, din următoarele cauze:

- de ordin genetic, care diferențiază rezistența celor două sexe la riscurile de îmbolnăvire;
- de ordin social-economic (solicitare mai intensă din partea mediului de muncă și de viață, efectele nocive ale fumatului și alcoolismului în rândul bărbaților, dar și efectele unor evenimente excepționale cum ar fi războaiele).

Tabel nr. 2. Ratele de mortalitate (decedați la 1000 locuitori) din România, pe grupe de vârstă și sexe în la recesământurile din 1992 și 2002

Recensământ	1992			2002		
Grupa de vârstă	T	M	F	T	M	F
0-4 ani	5,1	5,7	4,5	4,0	4,4	3,6
5-19 ani	1,6	2	1,1	1,4	1,7	1
20-34 ani	4,1	5,8	2,3	3	4,4	1,7
35-39 ani	2,8	4,1	1,5	2,4	3,5	1,3
40-44 ani	4,4	6,2	2,5	4,2	6,0	2,3
45-49 ani	6,5	9,1	3,8	6,5	9,4	3,7
50-54 ani	9,7	14,0	5,8	9,5	13,6	5,6
55-59 ani	13,6	19,4	8,3	13,2	18,9	8,1
60-64 ani	19,8	27,1	13,3	19,8	28,2	12,8
65-69 ani	30,2	40,0	22,3	28,9	39,8	20,3
70-74 ani	46,5	58,4	38,5	44,5	57,5	34,8
75 ani și peste	125,1	136,8	117,8	108,9	119,4	102,6

Sursa: *Anuarul Statistic al României*, 2003, p. 74 – 75.

Referitor la mortalitatea populației, comparativ între cele trei județe vecine, Anexa 6 evidențiază județul cu cele mai multe decese ca fiind Aradul. Cu un procent ridicat, pe întreg cuprinsul țării, se află mortalitatea populației rurale. Indicatorul „speranța de viață” diferențiază cele două medii, urban și rural, observându-se o superioritate a mediului urban. Astfel se constată o diferență de doi ani în cazul bărbaților (67,84 ani în urban și 65,93 în rural) și de aproape un an și jumătate în cazul femeilor (74,86 față de 73,49). Pe județe observăm că în mediul urban cel mai înalt procentaj îl deține Aradul, iar în mediul rural, județul Bihor depășește celelalte două județe. Factorii care contribuie la acest decalaj sunt: lipsa mijloacelor tehnico-medicale avansate sau chiar distanța mare de spitale sau de puncte sanitare cu minimă dotare, factori comportamentali (hrană, igienă, atitudinea în fața morții și a vieții)⁹⁸. Referindu-ne la născuții-morți, observăm că cele mai multe cazuri au avut loc în județul Bihor, atât în mediul urban, cât și în cel rural. Totodată trebuie să remarcăm și faptul că Aradul deține cel mai mic procentaj al născuților-morți pe mediul urban.

II. 3.1. Mortalitatea infantilă

Acest fenomen a suferit schimbări spectaculoase pe parcursul ultimelor secole. Faptul se datorează fragilității nou-născutului în fața agresiunilor mediului înconjurător, dar

⁹⁸ Traian Rotariu, *op.cit.*, p. 162.

și riscurilor la care acesta e supus în perioada sarcinii și în timpul nașterii, influențe care se repercutează imediat după venirea pe lume a fătului⁹⁹.

În țările în curs de dezvoltare mortalitatea infantilă este foarte ridicată. Sunt țări în care tot al 5-lea nou-născut moare înainte de a împlini vârsta de 1 an. În țările dezvoltate mortalitatea infantilă este scăzută, totuși, în totalul deceselor, cele infantile mai dețin o pondere importantă. În România¹⁰⁰:

- în 1938, din 297.568 decese 82.299 reprezintă decese infantile, cu o rată a mortalității infantile de 179‰ decese sub un an;
- în 1950, din 202.010 decese 49.795 reprezintă decese infantile, cu o rată a mortalității infantile de 116,7‰ decese sub un an;
- în 1966, din 157.445 decese 12.746 au fost infantile, cu o rată a mortalității infantile de 46,6‰ decese sub un an.

Mortalitatea infantilă este influențată de un număr de factori și nivelul ei exprimă un ansamblu de condiții sociale, economice, culturale, sanitare, fiind în ultimă analiză, un indice al bunăstării, civilizației și nivelului cultural al unui popor sau al unei subpopulații oarecare.

⁹⁹ *Ibidem*, p. 93.

¹⁰⁰ *Anuarul Statistic al României*, 2003, p. 73.

În prezent, conform datelor comparate între recensământurile din 1992 și 2002, decesele infantile au scăzut, semn că progresele sistemului sanitar se fac evidente.

Și în cazul mortalității infantile (vezi Anexa nr. 7) cel mai mare procentaj îl au decesele din cadrul mediului rural, depășind mortalitatea infantilă din mediul urban cu 5,3%. Comparativ cu datele oferite de recensământul din 1992, la recensământul din 2002, mortalitatea infantilă a scăzut cu 6‰, ajungând la 17,3‰.

Rata de mortalitate infantilă se folosește în comparațiile internaționale ca una din variabilele semnificative pentru caracterizarea tipologiei țărilor, în cadrul național, pentru caracterizarea decalajelor dintre diferitele regiuni, județe, ca și pentru măsurarea progreselor de la o perioadă la alta. În mod particular, mortalitatea infantilă este un indice ce caracterizează eficiența sistemului sanitar.

Decesele la o vârstă sub 1 an din mediul rural, în România (vezi Anexa nr. 8), sunt mai mari cu 5,3% decât cele din mediul urban. Același fenomen se constată și în cadrul județelor studiate în tabel, astfel că județul cu cea mai mare mortalitate infantilă în mediul rural o întâlnim în Bihor (7,6%), urmat de Arad (7,2%) și Timiș (7%). În ceea ce privește mediul urban al celor trei județe, menționez că tot județul Bihor are cel mai mare procentaj al mortalității infantile (16,5%), urmat de Timiș și Arad.

II. 4. Fertilitatea

Omul, asemănător oricărei viețuitoare, își desfășoară viața între două limite (hotare ale timpului) biologice contradictorii: nașterea și moartea. În concepția arhaică populară limitele biologice ale existenței erau aparente întrucât puteau fi trecute, existența cuprinzând în egală măsură lumea "de aici" și lumea "de acolo".

Raportată la timpul astronomic viața de om este doar o clipă între două veșnicii. Ca unitate de măsură a timpului uman viața de om cuprinde un segment suficient de lung pentru ca individul să ducă la îndeplinire funcția cea mai generală a vieții - reproducerea¹⁰¹.

Conform tradiției, omul era dator să crească, să educe și să căsătorească toți copii care rezultau din căsătorie. Prestigiul familiei creștea în cazul în care aceasta dovedea că are, prin nașterea copiilor, suficiente resurse biologice pentru perpetuarea neamului. Opinia obștii era extrem de aspră față de cei care evitau nașterea copiilor și, mai ales, față de cei care recurgeau la unele practici de întrerupere a sarcinii¹⁰².

În societatea românească tradițională avortul provocat era extrem de aspru pedepsit de cutumă și ca urmare, foarte rar întâlnit. Procedeele de evitare a concepției erau dorite fie de cupluri, fie impuse de calendarul popular, care încerca să ritmeze fertilitatea în ansamblul său și de calendarul religios

¹⁰¹ VI. Trebici, I. Ghinoiu, *op.cit*, p. 196.

¹⁰² *Ibidem*, p. 207 - 208.

care interzicea nunțile și relațiile sexuale în zilele de post, în perioadele de post care precedau marile sărbători creștine, în perioada dintre Crăciun și Bobotează, în Săptămâna luminată. Interdicțiile sexuale impuse de calendarul religios și cel popular însumau peste 230 de zile¹⁰³.

Importanța căsătoriei, sub raport demografic, rezidă din faptul că frecvența acestora ca și vârsta la care se încheie căsătoria influențează nemijlocit fertilitatea¹⁰⁴.

Dorința tinerelor cupluri de a-și limita numărul de copii și stabilirea unui model familial cu 1 sau cel mult cu 2 copii s-a constituit într-un factor ce a determinat reducerea continuă a numărului de copii născuți vii. Astfel, numărul acestora la 1.000 femei ce fac parte din contingentul fertil a scăzut în perioada 1992-2002 (de la 1.467 la 1.249 copii), cea mai mare reducere înregistrându-se la grupa de vârstă 15 - 29 ani (cu aproximativ 30%)¹⁰⁵.

Fertilitatea este influențată de condițiile¹⁰⁶:

- vârsta la căsătorie;
- utilizarea mijloacelor anticoncepționale;
- starea de sănătate a populației (ex: răspândirea bolilor venerice);
- alimentația;
- regimul de muncă și de viață al femeilor ce poate

¹⁰³ *Ibidem*, p. 209 - 210.

¹⁰⁴ Vladimir Trebici, *op.cit.*, p. 188.

¹⁰⁵ *Recensământul Populației și al Locuințelor*, 2002, vol. I, p. VII.

¹⁰⁶ Traian Rotariu, *op.cit.*, p. 287.

- favoriza creșterea frecvenței avorturilor spontane;
- de obiceiuri și tradiții legate de interdicțiile sexuale în anumite perioade (posturi, după naștere);
- practicile contraceptive cu represiuni asupra fertilității.

În anul 1983, cercetările lui Bongaarts și Potter conduc la concluzia că patru factori intermediari explică diferența dintre fertilitatea maximală (adică fecunditatea stabilită de ei la 15 copii/femeie) și fertilitatea reală¹⁰⁷:

- ◇ proporția persoanelor căsătorite;
- ◇ vârsta la căsătorie, proporția celibatului definitiv și impactul divorțialității și mortalității asupra cuplurilor fertile;
- ◇ recurgerea la mijloace contraceptive;
- ◇ practicarea avortului;
- ◇ durata sterilității de după naștere (infertilitate postpartum) datorată în special alăptării.

Pentru fostele țări socialiste eliberarea de regimurile totalitare a însemnat și posibilitatea de acces liber la informația și la mijloacele necesare reglării fertilității. Indicatorii de natalitate și fertilitate, menținuți de la sfârșitul anilor 1960-1989, la niveluri superioare celor din țările vestice, au cunoscut după 1990 o scădere spectaculoasă,

¹⁰⁷ *Ibidem*, p. 292.

zona noastră a continentului devenind una cu cea mai proeminentă subfertilitate din lume¹⁰⁸.

România se regăsește în plutonul țărilor din Europa cu o natalitate foarte scăzută. România a intrat pe făgașul reducerii natalității spre sfârșitul secolului al XIX-lea, în special în Transilvania care atunci aparținea Imperiului Austro-Ungar. Regiunile din afara arcului carpatic au intrat în procesul de scădere ireversibilă a fertilității doar după primul război mondial¹⁰⁹. După cel de-al doilea război mondial trendul descrescător continuă, la început mai lent, ajungându-se în anul 1956 la o natalitate de 24,2‰ și o fertilitate de 2,9 copii/femeie, pentru ca liberalizarea avorturilor, prin decretul 463 din septembrie 1957, să faciliteze o accelerare a procesului încât, în 1966, natalitatea să scadă la 14,3‰, ceea ce aduce o fertilitate de 1,9 copii/femeie¹¹⁰.

Elemente ce contribuie la mișcarea descendentă a fertilității¹¹¹:

- ◇ industrializarea și urbanizarea rapidă a țării (1966 – 38% populație urbană);
- ◇ dezvoltarea sistemului de învățământ și eradicarea analfabetismului (1966, toate femeile sub 30 ani erau școlarizate);

¹⁰⁸ *Ibidem*, p. 331.

¹⁰⁹ *Ibidem*, p. 339.

¹¹⁰ *Ibidem*, p. 341.

¹¹¹ *Ibidem*, p. 341 - 342.

- ◇ colectivizarea agriculturii, încheiată în 1962, a dus la dispariția gospodăriei rurale tradiționale, țăranii devenind salariați;
- ◇ scăderea influenței Bisericii în viața cotidiană și agresivitatea propagandei comuniste;
- ◇ izolarea de Occident și încadrarea României în țările de tip sovietic, care au cunoscut fenomenul de scădere a fertilității.

La 1 octombrie 1966 se emite Decretul 770 care interzice avorturile, măsură a cărei consecință demografică imediată este creșterea natalității, la un nivel aproape dublu: de la 1,9 la 3,7 copii/femeie. Fenomenul treptat scade, încercând parcă să revină la „normal”, însă măsurile coercitive chemate în aplicarea aceluși decret din 1966, fac ca ratele să urce brusc în anii 1974 și 1984-1985. Cu toate aceste oscilații, trendul fertilității este unul descrescător, populația României fiind departe de a răspunde sarcinilor trasate de stat, conform cărora trebuia atins, printr-un susținut comportament fertil, în 1990, un efectiv de 25 milioane de locuitori, iar în anul 2000, unul de 30 milioane¹¹².

Populația României începe să adopte un model de fertilitate mai târzie, fiind posibilă în prezent chiar o ușoară redresare a indicatorilor, dacă scăderile anterioare au însemnat, parțial, și amânarea nașterilor.

¹¹² *Ibidem*, p. 345.

Din Anexa nr. 9, rezultă că rata brută de natalitate scade treptat de la 16‰ în 1989, la 10,5‰, în 2002, deci o scădere de 5,5‰. De asemenea numărul de copii/femeie scade cu 0,88 copii/femeie, ajungând la o fertilitate de 1,31 copii/femeie. Aceste date plasează România doar cu puțin deasupra unui grup de țări din sudul, centrul și estul Europei (Spania, Italia, Grecia, Bulgaria, Slovenia, Cehia, Estonia, Letonia, Rusia) unde valorile fertilității sunt de 1,1-1,2 copii/femeie¹¹³.

După căderea regimului comunist urmează la începutul anilor '90 o scădere spectaculoasă a fertilității și natalității, iar tendința ultimilor ani pare a fi cea de stabilizare la nivelul acesta foarte scăzut.

Tabel nr. 3 Mișcarea naturală a populației României pe medii la recensământurile din 1992 și 2002(%)

Evenimentul demografic	Recensământ			
	1992		2002	
	Mediu			
	U	R	U	R
Născuți vii	10,2	12,9	8,5	11,0
Decese	8,7	14,8	9,8	15,3
Sporul natural	1,5	-1,9	-1,3	-4,3

Sursa: *Anuarul Statistic al României*, 2003, p. 68.

¹¹³ *Ibidem*, p. 350.

Numărul de copii născuți vii la 1000 femei a scăzut în ultimii zece ani confirmându-se tendința de scădere a numărului de născuți vii. Pe medii se constată diferențieri semnificative în nivelul fertilității feminine, numărul de copii născuți vii la 1000 femei fiind mai mare în mediul rural decât în cel urban, la ambele recensământuri.

Excedentul natural al populației în anul 1990 a fost pozitiv (3), iar în anul 1992 a scăzut atât de mult încât a devenit negativ, din cauza numărul deceselor care a depășit numărul nou-născuților vii. Creșterea naturală slabă sau zero dovedește că procesul de tranziție demografică în țara noastră se încheie în anul 1992 când sporul natural este de $-0,2\%$.

Sporul populațional în societatea românească în ultimii ani ai secolului al XX-lea, a avut o evoluție îngrijorătoare, întrucât pentru prima dată în istoria noastră avem un excedent natural negativ pe timp de pace. Românii s-au înmulțit, cu toate restricțiile materiale îndurate. Din păcate, după libertatea câștigată, după revoluția decembristă, valorile sporului natural au scăzut. Acest lucru s-a întâmplat și datorită legislației mai libertine în privința sterilizării populației feminine fecunde, și mai ales a reintroducerii posibilității de întrerupere a cursului normal al sarcinii, la cererea femeii gravide.

Revenirea populației la o mentalitate bazată pe concepte morale, adică la cultivarea obiceiurilor străbune în ceea ce privește cultul familiei, se poate realiza numai prin angajarea

fermă a structurilor sociale în promovarea educației creștine în special în rândul membrilor tineri ai societății românești¹¹⁴.

Omul tradițional avea printre valorile fundamentale respectul neabătut pentru viață, dragostea și grija pentru copii, prestigiul social al familiei cu mulți copii, condamnarea hotărâtă a întreruperilor de sarcină, atitudinea negativă față de nașterile în afara căsătoriei, atașamentul profund față de familie. Acest comportament a cunoscut o evoluție istorică, în cadrul căreia s-a produs modificări¹¹⁵.

Tabel nr. 4. Ratele de fertilitate pe grupe de vârstă și pe județe în 2002

Grupa de vârstă (ani)	România	Arad	Timiș	Bihor
15-19	32,7	30,1	25,3	31
20-24	81,5	77,9	67,2	86,4
25-29	77,6	76,2	69,5	85,9
30-34	38,3	34,6	37,2	38,7
34-39	15,0	15,6	16,4	15,9
40-44	3,0	3,3	2,9	3,6
45-49	0,2	0,4	-	0,1

Sursa: *Anuarul Statistic al României*, 2003, p. 60.

La recensământul din anul 2002, contingentul feminin fertil reprezenta în totalul populației feminine de 15 ani și peste o

¹¹⁴ Alexandru Liviu, Moldovan, Ilinca Maria, Ghidău, Roxana Lucia, Șirli, *Servicii de sănătate publică*, Editura Universitatea Aurel Vlaicu, Arad, 2001, p. 42.

¹¹⁵ Vl. Trebici, I. Ghinoiu, *op.cit.*, p. 226.

proporție de 60,1% (în ușoară scădere față de anul 1992 când era 61,1%), iar femeile cu fertilitatea încheiată dețineau 39,9% (în creștere față de 1992 cu un punct procentual). În cadrul contingentului fertil, la grupa de vârstă 15-29 ani, numărul de copii născuți vii la 1000 femei s-a redus cu aproape 30% față de 1992, scădere determinată, în principal, de reducerea la trei sferturi a fertilității specifice concomitent cu scăderea cu 3,1% a numărului de femei din această grupă de vârstă.

Comparativ între cele trei județe, Bihorul ocupă primul loc, având cele mai ridicate rate de fertilitate la grupele de vârstă cuprinse între 15-34 ani, o ușoară scădere la grupa de vârstă 34-39 ani, o revenire la grupa de 40-44 ani și o ultimă cădere pe locul doi la grupa de 45-49 ani, primul loc fiind ocupat de județul Arad. Pe locul doi am putea clasa județul Arad, cu excepție la grupa de vârstă 30-39 ani, când județul Timiș îi ocupă locul, iar pe ultimul loc se află județul Timiș, cu cele mai scăzute rate de fertilitate.

Tabel nr. 5. Mișcarea naturală a populației, pe medii în județul Arad – 2002

Evenimentul demografic	Date absolute și procente					
	T		U		R	
Născuți-vii	4143	9	1899	8,1	2244	9,8
Decese	6653	14,4	2908	12,5	3745	16,4
Sporul natural	-2510	-5,4	-1009	-4,4	-1501	-6,6

Sursa: *Anuarul statistic al României*, 2003, p. 63 - 65.

În perioada 1990-2004, populația județului Arad a scăzut cu 7,7%, de la 500.188 locuitori în 1990 la 461.578 locuitori în 2004. Perioada cu cea mai semnificativă creștere a fost înregistrată în anul 1977 (512.020 locuitori) cu tendință de scădere până în 1989, și apoi o ușoară revenire în 1990. După această dată s-a înregistrat o scădere accentuată a natalității asociată cu o creștere semnificativă a mortalității generale. Astfel, în timp ce natalitatea a scăzut de la 13,4% născuți-vii în 1989 la 9% născuți-vii în 2002, numărul deceselor se menține la o rată medie de 14,4% în 2002, situația determinând un spor natural negativ.

II. 5. Migrația populației

Pe lângă mișcarea naturală a populației, determinată de raportul dintre natalitate și mortalitate, un rol important în influențarea structurii populației îl deține mișcarea artificială, ce constă în migrarea acestei populații.

Consecințele migrațiilor pentru țările emițătoare de imigranți:

- ◇ se modifică structura populației, diminuându-se ponderea celor care formează populația activă;
- ◇ un remediu pentru șomaj - atenuează rata șomajului;
- ◇ exodul competențelor le privează de specialiști.

Consecințele migrațiilor pentru țările receptoare de migranți:

- ◇ o nouă mână de lucru deja calificată;

- ◇ elimină o parte din populația activă autohtonă, imigranții reprezentând o forță de muncă mai ieftină;
- ◇ crește densitatea populației, fapt care generează tensiuni sociale, discriminări și aversiuni față de imigranți;
- ◇ sunt necesare investiții mai mari pentru extinderea rețelei de transporturi;
- ◇ creșterea consumului de energie și diferite bunuri.

Consecințe în plan social:

- ◇ despărțirea temporală a familiilor, cu urmări în educarea copiilor și în relațiile familiale;
- ◇ prelungirea artificială și ineficientă a duratei zilei de lucru în cazul deplasărilor realizate de populația navetistă.

Evoluția diferită a populației în ultimul deceniu este determinată atât de scăderea sporului natural, cât și de modificările intervenite în fluxurile migrației.

Tabel nr. 6. Migrația internă determinată de schimbarea domiciliului în România la recensământurile din 1992 și 2002

Anul	Imigranți			Emigranți		
	Total pe medii					
	T	U	R	T	U	R
1992	293.182	186.172	107.010	293.182	111.471	181.711
2002	320.819	154.801	166.018	320.819	179.497	141.322

Sursa: *Anuarul Statistic al României*, 2003, p. 89.

În mediul urban observăm că în anul 1992 numărul imigranților îl depășește pe cel al emigranților, iar în anul 2002, numărul emigranților îl depășește pe cel al imigranților, ca urmare a reîntoarcerii la sate. În mediul rural se întâmplă același fenomen, dar invers procesului de migrație din mediul urban.

Tabel nr. 7. Fluxurile migrației interne determinate de schimbarea domiciliului în România, comparativ între 1992 – 2002

Medii	1992		2002	
R - U	114.954	9,4	71.928	6,2
U - U	71.218	5,8	82.873	7,2
R - R	66.757	6,3	69.394	6,8
U - R	40.253	3,8	96.624	9,5
Total	293.182	12,9	320.819	14,7

Tabelul de mai sus dovedește că, populația României în 2002 s-a reîntors la sat și încă într-un număr și mai mare decât s-au îndreptat de la sat la oraș în 1992.

Până la evenimentele din decembrie 1989 ponderea populației de sex masculin din mediul urban (49,6%) depășea ponderea populației de sex masculin din rural (49,1%), iar din 1990 se constată mutații semnificative în structura populației pe sexe, în cadrul celor două medii¹¹⁶.

¹¹⁶ V. Sora, I. Hristache, C. Mihăescu, *op.cit.*, p. 76.

Avem de-a face cu un proces de reîntoarcere a forței de muncă masculine din mediul urban în cel rural, sub impactul disponibilizării unui număr însemnat de salariați, deși șomajul a afectat mai ales populația feminină. Femeile chiar dacă ajung în situația de șomaj, nu se reîntorc în mediul rural, acestea migrând anterior spre mediul urban îndeosebi în urma căsătoriei¹¹⁷.

¹¹⁷ *Ibidem*, p. 77.

CAPITOLUL III

STRUCTURA POPULAȚIEI JUDEȚULUI ARAD

ÎN ANUL 2002

Fenomenele demografice se manifestă la un moment dat în funcție de comportamentul oamenilor ca actori sau suportând pasiv condițiile de viață, dar și ca rezultat al stării populației, care poate influența semnificativ producerea de evenimente demografice¹¹⁸.

Cele mai importante elemente de stare sunt așa-numitele variabile demografice, adică acele caracteristici ale populației care intervin în mod diferențiat în producerea evenimentelor demografice. Sunt două asemenea variabile principale, care se detașează de departe de toate celelalte: sexul și vârsta. La acestea se adaugă anumite variabile secundare precum nivelul de școlaritate, ocupația, mediul de rezidență, etnia care sunt evident variabile sociale, cu o influență mai mică sau mai mare asupra comportamentului demografic. Distribuția indivizilor la un moment dat după o variabilă apare ca o structură a populației. În principal, se amintesc ca structuri demografice cele organizate pe sexe, vârste și eventual, stare civilă.

¹¹⁸ Traian Rotariu, *op.cit.*, p. 16.

Sexul este o variabilă biologică cu mare încărcătură socială, care distinge calitativ două categorii de indivizi în populație. Bărbații și femeile au roluri biologice diferite în înmulțirea speciei și în ciuda rolurilor lor sociale schimbătoare, pentru analiza demografică distincția de sex rămâne hotărâtoare. Demografii, pentru simplificarea calculelor, lucrează pentru creionarea fertilității aproape numai cu persoanele de sex feminin. Deosebiri între sexe există și în raport cu celelalte fenomene primare: mortalitatea și migrația.

Vârsta oamenilor este și ea un dat biologic, pe care se grefează o serie de aspecte culturale. Spre deosebire de sex, avem de a face cu o variabilă cantitativă, vârsta exprimându-se în formă numerică, fiind un dat măsurabil. Toate fenomenele demografice fundamentale se produc diferențiat pe vârste, fie din rațiuni biologice, fie sociale. Vârsta este o variabilă de descriere, de detaliere¹¹⁹.

Structura unei populații este rezultatul acțiunii îndelungate a fenomenelor demografice, în vreme ce dinamica unei populații, într-o perioadă de timp, depinde de starea ei la momentul inițial și de acțiunea fenomenelor pe parcursul aceluia interval¹²⁰. Structura populației pe sexe, vârste și după starea civilă exercită o influență determinantă în evoluția colectivităților umane, atât prin implicațiile sale demografice, cât și prin consecințele economice și sociale.

¹¹⁹ *Ibidem*, p. 17.

¹²⁰ *Ibidem*, p. 20.

III. 1. Structura demografică

III.1.1. Structura populației după vârstă și sex

Pentru fiecare persoană recenzată, în formularul de recensământ din anul 2002 s-a înregistrat data exactă a nașterii (anul, luna, ziua), iar prin prelucrarea automată a datelor, s-a determinat vârsta în ani împliniți a fiecărei persoane. Pentru copiii care nu împliniseră un an s-a considerat că au vârsta 0 ani¹²¹.

Vârsta medie a populației țării în 2002 este de 37,3 ani, cu 2,7 ani mai mare decât la recensământul din 1992. Vârsta medie a populației feminine (38,6 ani) este mai ridicată decât cea a populației masculine (35,9) și ca urmare a procesului de îmbătrânire demografică.

Populația țării noastre se caracterizează printr-o structură pe vârste echilibrată, dar natalitatea, cu tendință evidentă de scădere, reprezintă un factor ce va genera dezechilibre în structura pe vârste a populației. Se remarcă, pentru ambele sexe, șase zone de îngustare a benzilor amplasate în dreptul grupelor de vârstă 0-2 ani, 5-13 ani, 18-22 ani, 25-35 ani, 43-52 ani și 71-77 ani. Unele abateri își găsesc explicația în declinul natalității din perioada 1958-1966 sau în deficitul de nașteri și pierderile de vieți omenești cauzate de primul și cel de-al doilea război mondial¹²².

¹²¹ *Recensământul Populației și al Locuințelor*, 2002, vol. I, p. 5.

¹²² Traian Rotariu, *op.cit.*, p. 90.

Mutațiile intervenite în structura pe vârste a populației României evidențiază o accentuare a procesului de îmbătrânire demografică, prin creșterea proporției populației adulte și vârstnice, cu precădere a celor de peste 60 de ani, paralel cu scăderea numărului și proporției persoanelor tinere sub 14 ani.

Îmbătrânirea demografică generează o serie de consecințe pe plan demografic, economic, social și cultural¹²³:

Δ creșterea raportului de dependență echivalând cu sporirea presiunii pe care o exercită populația inactivă asupra populației active;

Δ în România raportul de dependență de vârstă este: 58,63% (100 de persoane în vârstă de muncă "suportă"¹²⁴ 586 persoane sub și peste limita de vârstă, din care copiii sub 15 ani reprezentau mai puțin de jumătate, 47,7%);

Δ scăderea populației tinere poate avea consecințe negative dat fiind faptul că populația de 0-14 ani va face parte în viitor din populația adultă, în vârstă de muncă;

Δ absența unei politici ferme de dezvoltare economică de sporire a venitului național, poate înfrâna creșterea nivelului de trai al populației;

Δ creșterea numărului persoanelor vârstnice generează sarcină socială sporită pentru cei adulți, care trebuie să asigure întreținerea familiilor lor și educarea tinerelor generații;

¹²³ *Ibidem*, p. 97 - 98.

¹²⁴ Vladimir Trebici, *op.cit.*, p. 86.

Δ diversificarea gamei serviciilor cu caracter casnic, de supraveghere și însoțire a persoanelor vârstnice;

Δ creșterea fondurilor de pensii, restructurarea cheltuielilor bugetului de stat, sporirea fondurilor alocate asistenței sanitare, dezvoltarea bazei materiale a ocrotirii sănătății, orientarea cercetării medicale către studierea mijloacelor de combatere a afecțiunilor degenerative, specifice vârstelor înaintate;

Δ structura pe sexe.

Tabel nr. 8. Structura populației pe medii și grupe mari de vârstă în România, comparativ 1992 - 2002(%)

Grupa de vârstă	1992			2002		
	T	U	R	T	U	R
0-14 ani	22,7	24,3	20,9	17,6	16,0	19,4
15-59 ani	60,9	64,1	57,0	63,0	69,2	56,2
60 ani și peste	16,4	11,6	22,1	19,4	14,8	24,4

Sursa: *Recensământul Populației și al Locuințelor, 2002*, vol. I, p. 170 - 187.

Comparativ cu anul 1992, populația în vârstă de 0-14 ani înregistrată în 2002, a scăzut cu 1.361.000 persoane, iar proporția ei în totalul populației a scăzut de la 22,7% la 17,6%. În aceeași perioadă, deși a scăzut cu 219.000 persoane, ponderea populației adulte de 15-59 de ani a crescut de la 60,9% la 63%, în special datorită scăderii semnificative a ponderii copiilor de 0-14 ani. În ceea ce

privește numărul și proporția populației în vârstă de 60 de ani și peste, acesta a înregistrat o creștere de 451.000 persoane, ponderea lor fiind de 19,4% în totalul populației, față de 16,4% în 1992. În ultimul deceniu a scăzut proporția copiilor care reveneau la 1.000 persoane adulte, de la 373 în 1992 la 279 copii în 2002 și a crescut proporția persoanelor în vârstă de 60 ani și peste care reveneau la 1.000 persoane adulte, de la 269 în 1992 la 307 persoane în 2002.

Fenomenul de îmbătrânire demografică este mai accentuat în mediul rural decât în cel urban. Aproape un sfert din populația comunelor (24,4%) a depășit vârsta de 60 de ani, în totalul populației feminine rurale proporția femeilor vârstnice fiind de 27,5%. În 2002, în populația rurală, la 1.000 persoane adulte reveneau 434 persoane vârstnice și numai 347 persoane tinere, în timp ce în mediul urban raportul de dependență al populației tinere este aproximativ egal cu cel al populației vârstnice.

În anul 2002, constatăm că procesul de îmbătrânire a populației s-a accentuat și că ne confruntăm cu un dezechilibru demografic neînregistrat în 1992, când atât pe total, cât și în majoritatea județelor numărul vârstnicilor era inferior numărului copiilor.

În 2002, la nivelul județelor (Anexa nr. 10), numărul vârstnicilor (de 60 de ani și peste) este mai mare decât cel al copiilor (de 0-14 ani), ceea ce indică o situație demografică dezechilibrată, în condițiile în care, în viitor, copiii vor fi cei

care vor asigura reproducerea populației și vor constitui viitoarele resurse de muncă.

În continuare vom caracteriza pe grupe de vârstă cele trei județe:

Δ 0-14 ani: procentul cel mai ridicat atât în total, cât și pe sexe, îl deține județul Bihor, procent care comparativ cu cel pe țară este mai mare ; județul Arad în acest clasament se află pe locul doi ;

Δ 15-59 ani: în ceea ce privește populația feminină cel mai mare procent îl întâlnim în Timiș, în timp ce populația masculină deține un procent mai mare în Arad;

Δ 60 ani și peste: județul Arad, de astă dată se află pe primul loc, cu cel mai mare procent de populație vârstnică, atât la populația masculină, cât și la cea feminină; iar județul Timiș are procentual cea mai scăzută populație vârstnică.

Dezechilibrul dintre numărul vârstnicilor și cel al copiilor se exprimă prin indicele de îmbătrânire, reprezentând numărul de vârstnici la 1.000 de copii, care în 2002 a fost de 1.097 persoane (10,97%), față de 722 (7,22%) în 1992.

Aradul, comparativ cu țara dar și cu județele vecine, are cel mai ridicat indice de îmbătrânire, reprezentând 1.218 bătrâni la 1.000 copii, iar comparativ între cele două sexe, la populația feminină întâlnim o accentuată îmbătrânire, care este de 4,72% mai mare decât populația masculină. În județele vecine se întâlnesc valori cu ceva mai mici decât cele pe țară.

Tabel nr. 9. Indicele de îmbătrânire în România și pe județe în 2002, pe sexe (%)

Unit. adm.	T	M	F
România	10,97	9,13	12,90
Arad	12,18	9,88	14,60
Bihor	10,77	8,83	12,82
Timiș	10,58	8,35	12,15

Sub impactul acțiunii combinate a factorilor demografici (proporția pe sexe a născuților-vii și mortalitatea diferențiată pe sexe) și a proporției mai mari a persoanelor de sex masculin în rândul emigranților, în 2002 continuă să predomine populația de sex feminin, cu o proporție de 51,3%, iar cea de sex masculin fiind de 48,7% (Anexa nr. 11).

În perioada 1992-2002, scăderea populației feminine a fost mai redusă decât cea a populației masculine, ceea ce a avut ca rezultat accentuarea decalajului procentual între sexe. Astfel, în anul 2002, la 1.000 persoane de sex masculin reveneau 1.051 persoane de sex feminin, față de 1.034 persoane de sex feminin în 1992. Populația pe sexe apare în recensământurile din 1992 și 2002 astfel: populația masculină este în scădere față de 1992, de la 49,2% la 48,7%; iar populația feminină se caracterizează printr-o creștere față de anul 1992, de la 50,8% la 51,3%.

Pe medii, în județele Arad și Bihor observăm o creștere de 1,07%, respectiv 1,35% a populației masculine în mediul rural față de cel urban și o scădere de 1,06, respectiv 1,35% a populației feminine din mediul rural față de cel urban. În județul Timiș întâlnim un alt fenomen al diferențelor pe medii: în mediul urban este o populație masculină de 62,75%, în timp ce în mediul rural este o populație feminină de 51,03%.

III. 1.2. Structura populației în funcție de starea civilă

În tratatele de demografie "familia este invocată în măsura în care ea îndeplinește funcția de reproducere a populației"¹²⁵, funcție ce-i revenea în măsură aproape exclusivă până într-o perioadă recentă, adică atâta vreme cât imensa majoritate a copiilor se nășteau în cadrul familiei. În aceste condiții, constituirea familiei, respectiv proporția persoanelor ce se căsătoresc și vârsta la care o fac, precum și disoluția acesteia, prin desfacerea ei, afectează în mod semnificativ efectivul nașterilor în cadrul unei populații.

Familia este microcomunitatea umană întemeiată prin căsătorie și care unește soții și descendenții lor direcți prin relații strânse de ordin biologic, economic, psihologic, spiritual și juridic. Aceasta îndeplinește funcții esențiale pentru existența umană: reproducerea și perpetuarea speciei,

¹²⁵ Traian Rotariu, *Demografie și sociologia populației - Fenomene demografice*, Editura Polirom, 2003, p. 173.

producerea mijloacelor de existență, educația și transmiterea experienței din generație în generație, protecția și soliditatea de grup. Viața desfășurată de indivizi în cadrul instituționalizat al familiei are două aspecte esențiale: o latură biologică constantă, rămasă în formă aproape neschimbată de-a lungul timpului și care constă în procrearea și creșterea copiilor, și o latură socială, veșnic schimbătoare, reprezentând morala, educația, economia, aspectele juridice și psihice. În primul caz familia dă naștere unei consangvinități și deci unui grup de persoane înrudite prin aceleași trăsături ereditare; în al doilea caz, unor manifestări sociale din cadrul cărora se detașează ca importanță pentru societatea românească tradițională, relațiile de rudenie.

Dintre evenimentele demografice, căsătoria păstrează cele mai multe valențe etnografice¹²⁶. În calendarul popular apăreau zone în care căsătoriile și nașterile înregistrau anumite vârfuri de manifestare. Cele două fenomene (căsătoria și nașterea) se supuneau unui ritm calendaristic în care primează, nu factorul biologic ci factorul cultural.

Căsătoria și divorțul, ca evenimente demografice, se deosebesc esențial de nașterea și decesul, care au un caracter dual - biologic și social - iar ele sunt evenimente prin excelență sociale. În acest caz sunt hotărâtoare: actul de voință al subiecților, condiționarea socială determinată de legislație și cutumă. Ele sunt influențate de factorii sociali,

¹²⁶ Vl. Trebici, I. Ghinoiu, *op.cit*, p. 230.

economici, culturali, juridici și psihologici. De exemplu, o deteriorare economică atrage după sine o scădere a nupțialității cât și o creștere a divorțialității¹²⁷.

După starea civilă un individ este plasat în una din cele patru categorii specifice: necăsătorit, căsătorit, văduv și divorțat. Populația expusă riscului la căsătorie (populația nupțiabilă) este populația care a depășit vârsta minimă legală de căsătorie și are altă stare civilă decât cea de căsătorit iar populația expusă riscului la divorț este populația căsătorită. Distribuția populației după această caracteristică poate influența starea și evoluția unei societăți, prin efectele directe pe care le are asupra formării/disoluției familiilor, creșterii populației, fertilității, participării la activitatea economică și asupra nivelului de instruire al persoanelor.

În timp ce căsătoriile, însoțite de fenomenul de dizolvare prin divorț sau decesul partenerului, afectează efectiv natalitatea, statutul de necăsătorit al unei persoane reprezintă doar un potențial în această direcție.

Din Anexa nr. 12 se constată faptul că 2/3 din populația în vârstă de 15 ani și peste este căsătorită. Apar inegalități între efectivul persoanelor căsătorite de sex masculin și feminin datorită declarațiilor incorecte, care s-a făcut pe baza liberei declarații a persoanei. Proporția femeilor văduve depășește cu mult pe cea a bărbaților văduvi, deoarece se mențin încă efectele celui de-al doilea război mondial, dar și

¹²⁷ Vladimir Trebici, *op.cit.*, p. 180.

ale speranței de viață, net favorabile populației de sex feminin. Proporția femeilor divorțate este mai mare decât a bărbaților divorțați, șansa recăsătoririi menținându-se la cote mai reduse pentru femei. Numărul bărbaților necăsătoriți depășește cu mult efectivul femeilor necăsătorite, intuindu-se o tendință de amânare a evenimentului „căsătorie” ce ar diminua perioada de reproducere care influențează negativ evoluția populației¹²⁸.

Alain Girard, afirma în 1964, importanța căsătoriei din punctul de vedere al individului cât și din punct de vedere biologic și social. Ultimele decenii ale secolului al XX-lea se caracterizează printr-o scădere drastică a intensității căsătoriilor. Mișcare descendentă începută din 1960 anunță o criză a căsătoriei sau a familiei și totodată și reducerea fertilității, ajungându-se la indici de intensitate foarte mici.

În ceea ce privește evoluția indicatorilor de intensitate a nupțialității, până recent, populația României se căsătorea cu o intensitate aproape maximală, în sensul că doar câteva procente (2 - 4%) dintre indivizii fiecărei generații, rămași în viață la 50 de ani, nu contractau nici o căsătorie până la această vârstă și probabil, nici în continuare¹²⁹.

În privința divorțialității la noi în țară, putem afirma că din perioada interbelică până în anul 2000, valorile sunt sub nivelul celor întâlnite în țările vestice, arătând deci o

¹²⁸ Traian Rotariu, *op.cit.*, p. 100 -101.

¹²⁹ *Ibidem*, p. 226.

intensitate mai scăzută a divorțialității în România. Dincolo de saltul de după război și de variația bruscă generată de legislația din 1966, în țara noastră nu se constată în ultimele decenii ale secolului trecut o creștere de genul celei întâlnite în țările occidentale¹³⁰.

Înainte de război, România era o țară „eminamente agrară” cu o puternică dominanță a ruralului, mediu social-economic în care divorțialitatea este mai redusă, datorită factorilor specifici (gospodăria era unitatea de producție; sistemul de valori, norme și cutume conturează un sistem de constrângeri sociale mai puternice decât la oraș).

După război, instaurarea sistemului de sorginte comunistă aduce, pe planul reglementărilor juridice și morale, o serie de relaxări care permit o creștere de 2 - 4 ori a ratelor de divorțialitate în anii 1950-1960.

În anul 1966 se introduce celebrul decret de interzicere a avorturilor, precum și o modificare drastică a condițiilor pentru divorț (restrângerea evantaiului de motive pentru pronunțarea divorțului, prelungirea perioadei de reflexie acordată soților înainte de judecarea procesului de divorț, mărirea taxelor pentru aceste procese). Astfel, în anul 1967 s-au pronunțat la nivelul întregii țări, doar 48 de sentințe de divorț, față de 39.914 pronunțate în 1965. Dar ratele revin în apropierea celor existente prin anii 1970, dar nu vor mai depăși valorile record din jurul anului 1960. Liberalizarea

¹³⁰ *Ibidem*, p. 234.

sistemului social, după 1989, în ceea ce privește legislația familiei, nu are drept consecință o creștere a divorțialității, așa cum era de așteptat ținând seama și de evoluția altor fenomene demografice: scăderea nupțialității și a fertilității¹³¹.

În societățile moderne căsătoria, reglementată juridic, înseamnă o uniune liber consimțită dintre un bărbat și o femeie, iar condițiile sunt ca persoana să nu fie deja căsătorită și să atingă vârsta minimă legală la căsătorie (16 ani/18 ani). Căsătoria poate fi desfăcută prin divorț, care este o inovație socială relativ recentă, în comparație cu instituția căsătoriei. În ceea ce privește numărul căsătoriilor din România la recensământul din 2002, acestea au scăzut cu 1% față de 1992 în mediul urban și cu 2,6% în mediul rural. Divorțurile, în schimb, au crescut în mediul urban de la 1,84% la 1,96%, iar în mediul rural de la 0,65% la 0,89%¹³².

În ceea ce privește căsătoriile, județul Arad (Anexa nr. 13) se află pe locul doi, având cea mai scăzută proporție în mediul urban. În schimb putem afirma că populația județului Arad, în comparație cu populația celorlalte două județe, preferă divorțul, care în mediul urban este cu 1,48% mai mare decât în mediul rural.

Se constată o lipsă de reacție a societății românești după democratizarea și liberalizarea realizate atât de brusc după

¹³¹ *Ibidem*, p. 236.

¹³² *Anuarul statistic al României*, 2003, p. 63 – 65.

1989, deoarece în domeniul nupțialității regimul comunist nu a exercitat constrângeri foarte drastice astfel ca oamenii să aștepte o perioadă când să nu mai fie forțați să se căsătorească. În schimb legislația divorțului a fost opresivă și schimbarea ei nu a fost urmată de o remodelare a comportamentelor¹³³.

În înțelegerea acestui fapt există explicații cum ar fi¹³⁴:

Δ populație rurală (peste 45%) are specificul său de viață, cu constrângerile impuse de gospodăria rurală, duce la o rată de divorțialitate de 2-3 ori mai redusă decât la oraș;

Δ criza generată de locuințe și alte aspecte legate de traiul cotidian, face ca decizia de despărțire a cuplurilor să nu se ia cu pre multă ușurință;

Δ costul psihologic al divorțului este mai mare ca în alte țări.

Dacă parcurgem Anexa nr. 14, observăm că numărul persoanelor de sex masculin căsătorite este mai mic decât numărul persoanelor de sex feminin cu aceeași stare civilă, fenomen întâlnit la toate recensământurile din țara noastră, având în vedere faptul că starea civilă se declară pe propria răspundere. În ceea ce privește persoanele necăsătorite, cele de sex masculin sunt cu 54,79% mai mulți decât cele de sex feminin cu aceeași stare civilă. Ca și la recensământurile anterioare, se remarcă faptul că numărul femeilor divorțate

¹³³ Traian Rotariu, *op.cit.*, p. 236 - 237.

¹³⁴ *Ibidem*, p. 237.

este de 1,5 ori mai mare decât cel al bărbaților divorțați, iar numărul femeilor văduve este de 4,2 ori mai mare decât cel al bărbaților cu aceeași stare civilă. Aceste proporții mai scăzute ale bărbaților se pot explica prin fenomenul mai răspândit de recăsătorire a bărbaților divorțați față de femeile aflate într-o situație similară, precum și prin mortalitatea diferențiată pe sexe și vârste care arată o valoare mai ridicată a mortalității bărbaților după vârsta de 50 de ani.

Pe județe se observă același fenomen la persoanele necăsătorite, astfel că persoanele de sex masculin depășesc proporția sexului feminin cu 10,16% în județul Bihor, cu 9,49% în județul Arad și cu 6,94% în județul Timiș. Persoanele căsătorite au procente asemănătoare în cele trei județe, decalajul mai mare observându-se la numărul persoanelor divorțate, persoanele de sex feminin depășind pe cele de sex masculin cu 17,24% în Arad, 19,66% în Bihor și cu 24,64% în Timiș. Tot un raport de feminitate întâlnim și la persoanele văduve, care în Timiș atinge 82%, în Bihor 81,33% și în Arad 80,97%.

Odată cu trecerea la societatea industrială, familia (gospodăria) a început treptat să-și piardă funcția de unitate de producție. Marile unități industriale au înlocuit atelierele familiale de meșteșugari, iar agricultura a adoptat și ea, în bună parte, modelul de producție industrial. Scade relația de dependență economică între membrii familiei, venitul

gospodăresc nemaifiind rezultanta acțiunii colective al grupului familial, ci suma veniturilor individuale. Relațiile interpersonale dintre membrii familiei slăbesc, deoarece dispare solidaritatea în realizarea obiectivului economic, dar și legăturile de proximitate și comunicare sunt întrerupte pe durata timpului de muncă, când fiecare membru intră în relație cu alte persoane.

Participarea femeilor la activitățile salariate extragospodărești duce la contacte cu persoane de sex opus crescând șansa stabilirii unor raporturi afective și crize cu partenerul conjugal și schimbări ale statutului femeii în cadrul familiei (pe planul independenței economice față de soț și față de părinți). Jack Goody observă că „numărul femeilor încadrate în câmpul muncii a crescut direct proporțional cu rata divorțurilor, cu numărul părinților unici și al cuplurilor necăsătorite”¹³⁵.

În societatea de consum dezvoltată, bunurile destinate consumului colectiv în familie reprezintă o pondere tot mai mică în bugetul acesteia și astfel avantajele unei conviețuiri în comun se reduc progresiv. Noile sisteme de asigurări sociale și de protecție socială oferă o garanție suficientă fiecărui individ, indiferent de statutul său, și-l face mai puțin dependent de celălalt soț sau de descendenți, fie că e vorba de boală sau de bătrânețe.

¹³⁵Jack Goody, *Familia europeană. O încercare de antropologie istorică*, Polirom, 2003, p. 109.

O altă caracteristică a statului bunăstării sociale este aceea că sprijină material și social persoanele singure cu copii - mame celibatate - ceea ce contribuie la slăbirea funcției reproductive a familiei. Tot mai mult, copiii se nasc în afara familiilor, în România peste un sfert dintre nou-născuți nemaifiind rezultatul unor relații conjugale¹³⁶.

Noile mijloace de prevenire a sarcinii măresc considerabil gradul de independență a femeii și lasă persoanelor de ambele sexe o mult mai mare libertate de „mișcare” pe planul relațiilor sexuale, înlăturându-se practic apariția sarcinilor nedorite, care anterior erau adesea prilejul și motivul încheierii unei căsătorii. Se produce astfel o desprindere tot mai pronunțată a sexualității de familie, ajungându-se astfel să se înlăture una dintre cele mai vechi constrângeri sociale și una dintre rațiunile cele mai însemnate ale apariției instituției căsătoriei, anume cea de reglementare a raporturilor sexuale în cadrul unei comunități¹³⁷.

La recensământul din 2002 s-a înregistrat pentru prima dată uniunea consensuală ca tip de aranjament marital neconvențional. Un număr de 828.000 persoane au declarat că trăiesc în uniune consensuală (adică 3,8% din populația României).

Dintre persoanele care au declarat că trăiesc în uniune consensuală, 73,6% erau necăsătorite, 17,9% divorțate,

¹³⁶ *Ibidem*, p. 238.

¹³⁷ *Ibidem*, p. 239.

7,1% văduve și 1,4% căsătorite. Pe grupe de vârstă, aproape jumătate dintre cei care trăiesc în uniune consensuală au vârste între 20 și 34 de ani, grupă de vârstă în care predomină cei necăsătoriți. Repartizarea persoanelor care trăiesc în uniune consensuală, pe medii, relevă faptul că 56,3% dintre acestea se află în mediul rural, iar trei cincimi din persoanele divorțate aflate în uniune consensuală au fost înregistrate în urban.

În cele trei județe (Anexa nr. 15) întâlnim o pondere egală a persoanelor necăsătorite atât la sexul masculin (în jur de 51%), cât și la cel feminin (în jur de 48%). Nediferențieri observăm și la persoanele divorțate, care la masculin sunt în jur de 49%, iar la feminin în jur de 50%. Diferențele pe județe și sexe le întâlnim la persoanele căsătorite și remarcăm o superioritate feminină, cu procente cele mai ridicate în Bihor (67,52%), apoi Timiș (65,65%) și la urmă Aradul cu 60,08%. Persoanele văduve feminine sunt într-un număr mai mare cu aproximativ 30% mai multe decât persoanele văduve masculine, în toate cele trei județe.

Creșterea ratei divorțialității are și o explicație exclusiv demografică: ciclul de viață familial (exemplu: o căsătorie timpurie și un singur copil prelungește cu câțiva ani buni durata de viață comună a celor doi soți în situația de „cuib gol” prin coborârea vârstei la care aceasta începe, fapt care mărește șansele de divorț). Aceste schimbări au ca și

consecință scăderea atractivității modelului familial tradițional.

Indicatorii de nupțialitate sunt puternic influențați de măsuri legislative cu impact asupra oamenilor, îndeosebi la nivelul grupului familial. Exemplu: dacă prin măsuri fiscale se acordă mai multe avantaje celor căsătoriți (în creșterea copiilor) atunci se modifică sensibil comportamentul nupțial, în sensul că persoanele care trăiesc în concubinaj își vor modifica juridic această situație printr-un certificat de căsătorie¹³⁸.

Dacă se continuă tendințele actuale de fertilitate, specia sau anumite populații vor fi amenințate cu dispariția, ceea ce ar putea face ca statul să ia în grijă problema reproducerii demografice și atunci situația familiei se va schimba radical¹³⁹.

III. 1.3. Structura familiilor sau a gospodăriilor după numărul membrilor din care sunt constituite

La recensământ se consemnează ca și gospodărie grupul de două sau mai multe persoane care locuiesc împreună în mod obișnuit, având în general legături de rudenie și care participă în totalitate sau parțial la formarea veniturilor și cheltuirea lor, precum și acele grupuri de două sau mai multe persoane între care nu există legături de rudenie dar care,

¹³⁸ Ibidem, p. 240.

¹³⁹ Ibidem, p. 242.

prin înțelegere, se gospodăresc împreună, ducând un trai comun¹⁴⁰. Pentru demografie, importanța cea mai mare prezintă familia, ca unitate biologic-socială, care cuprinde soții și copiii lor, de obicei necăsătoriți, având o locuință comună și un buget comun¹⁴¹.

În analiza gospodăriilor, o coordonată esențială o reprezintă tipurile de aranjamente de conviețuire: gospodării formate dintr-una sau mai multe persoane, gospodării familiale și gospodării nefamiliale. Este de reținut că, pentru prima oară, la recensământul din anul 2002 s-a avut în vedere și fenomenul de formare a unor gospodării prin uniune consensuală, ca tip de aranjament de conviețuire care se extinde tot mai mult.

Reducerea numărului mediu de persoane pe o gospodărie în cei zece ani s-a datorat, în principal:

creșterii proporției gospodăriilor mai puțin numeroase (formate din 1-3 persoane) în totalul gospodăriilor populației (de la 63,9% în 1992, la 68,4% în 2002);

scăderii numărului mediu de copii din cadrul nucleelor familiale din gospodărie (de la 1,35 în 1992 la 1,21 în 2002), paralel cu creșterea ponderii gospodăriilor familiale fără copii în totalul gospodăriilor familiale (de la 28,7%, la 29,3%);

¹⁴⁰ Vladimir Trebici, *Ce este demografia?*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982, p. 95.

¹⁴¹ Idem, *Demografia*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979, p. 92.

continuării procesului de divizare a gospodăriilor, ca urmare a dorinței tinerilor căsătoriți de a se separa de gospodăria părinților.

Ia amploare fenomenul de nașteri în afara căsătoriei, care, corelat cu scăderea nupțialității, a dus, în special în cazul tinerilor, la o creștere a ponderii nucleelor familiale monoparentale, însoțită de scăderea mărimii medii a acestora. Familia monoparentală apare fie în urma divorțului, când copii sunt dați în grija unuia dintre părinți, de regulă mamei, fie în urma decesului unuia dintre soți/parteneri sau în cazul creșterii copiilor din afara căsătoriei. Familia monoparentală, cu implicațiile ei psihologice, economice și sociale, rămâne o realitate a societății noastre, mai ales că există o tendință de extindere a acestui tip de nucleu familial. În 2002, din totalul gospodăriilor mononucleare, numărul gospodăriilor de tipul un părinte cu copii reprezenta 12,9% (față de 10,6% în 1992).

De-asemenea, posibilitatea realizării unui planning familial dorit, prin liberalizarea avorturilor și accesul la mijloace contraceptive diversificate, după 1989, a avut drept consecință creșterea ponderii cuplurilor familiale fără copii.

În anul 2002 numărul gospodăriilor familiale a fost de 5.807.035, ponderea lor în totalul gospodăriilor scăzând față de 1992, de la 81,3% la 79,3%, în condițiile extinderii gospodăriilor nefamiliale (1.513.000 în 2002).

Tabel nr. 10. Gospodării după numărul nucleelor familiale din România în 2002, comparativ cu 1992 (%)

Tipuri de gospodării	1992	2002
Gospodării familiale	81,3	79,3
Cu 1 nucleu familial	75,1	72,1
Cu 2 nuclee familiale	5,9	6,9
Cu 3 nuclee familiale și peste	0,3	0,3
Gospodării nefamiliale	18,7	20,7
De o singură persoană	20,7	18,9

Proporția gospodăriilor mononucleare de tipul cuplu fără copii, în totalul gospodăriilor familiale, a fost de 27,6% în 1992 și de 28,1% în 2002 (adică 1.700.551 gospodării fără copii).

Din punct de vedere al structurii gospodăriilor familiale după numărul nucleelor componente, rezultă că în România tipul predominant rămâne cel al gospodăriilor alcătuite dintr-un nucleu familial (5.276.000), deși proporția acestora a scăzut în ultimii 10 ani cu 3%.

În afara gospodăriilor populației în care se regăsește 98,5% din populația stabilă a țării, se evidențiază separat numărul gospodăriilor instituționale, care cuprind persoanele aflate în unitățile de locuit în comun de tip cămin, internate școlare, case de copii, cămine (studentești, muncitorești și pentru bătrâni), sanatorii de boli incurabile, penitenciare etc.

La data recensământului, în România existau 3.900 gospodării instituționale în care își aveau reședința 322.000 persoane (inclusiv cele fără adăpost) (Anexa nr. 16). Din totalul acestor gospodării un procent de 8,97% sunt în județul Timiș, un procent de 2,8% sunt în județul Bihor, iar 2,16% sunt în județul Arad.

Tabel nr. 11. Gospodăriile familiale după numărul copiilor în România și pe județe în 2002

Gospodării familiale	România	Arad	Bihor	Timiș
Gospodării cu 1 copil	2.144.903	48.725	59.841	70.234
Gospodării cu 2 copii	1.394.123	24.582	39.212	37.592
Gospodării cu 3 copii	354.595	6.127	9.646	9.020
Gospodării cu 4 copii	124.351	2.391	3.370	3.264
Gospodării cu 5 copii	88.512	2.306	2.821	3.022
Copii din gospodării	7.014.576	140.106	197.774	204.155

Sursa: *Recensământul populației și al Locuințelor, 2002*, vol. III, p. 446 - 452.

Gospodăriile cu 1 copil în cele trei județe, raportat la totalul pe țară, au procentaj de 2,27% în Arad, 2,78% în Bihor și 3,27% în Timiș. Analizând gospodăriile în funcție de numărul copiilor pe județe, observăm că cele cu un copil sunt mai numeroase în Timiș; cele cu doi, trei și patru copii în Bihor iar cele cu cinci copii din nou în Timiș.

III. 2. Structura populației după caracteristici socio - culturale

III. 2.1. Structura după nivelul de instruire a populației

Pentru Recensământul populației și al locuințelor din anul 2002 s-a elaborat "Nomenclatorul instituțiilor de învățământ", structurat în conformitate cu Legea nr. 84/1995 în baza căreia funcționează în prezent învățământul de toate nivelurile. Totodată s-au avut în vedere și recomandările ONU cuprinse în Clasificarea Internațională Standard a Educației ISCED – UNESCO¹⁴². La elaborarea "Nomenclatorului instituțiilor de învățământ" s-a ținut seama atât de structura învățământului anterior acestei legi, cât și de grupările practice de statistica curentă a domeniului.

Conform datelor de la recensământul din 1992 putem afirma că avem o populație instruită. Puține țări din lume se află în situația ca 20,4% din populația în vârstă de peste 12 ani să aibă terminate studiile medii liceale. Iar procentul de 5,1% populație cu studii superioare este un nivel ce caracterizează o colectivitate civilizată, cu un potențial intelectual semnificativ. Recensământul din 1956 arată că există un procent de 10,8% populație analfabetă, care va dispărea la recensământurile din 1966 și 1977. În schimb recensământul din 1992 dezvăluie o situație ascunsă cu grijă în timpul orânduirii socialiste, existența unui procent de 4,4%, populație cu studii elementare neterminate,

¹⁴² *Recensământul Populației și al Locuințelor, 2002, vol. I, p. 1017.*

majoritatea cu mai puțin de 4 clase primare și un anumit număr de analfabeți¹⁴³.

În România, prima Lege a Educației a fost votată de-abia în 1995 (Legea 84/1995), la peste 5 ani de la Revoluție. În articolul 2 din această lege se spune că "educația este prioritate națională", dar acțiunile guvernelor de până acum contrazic acest articol de lege. Iată câteva argumente¹⁴⁴:

Δ după revoluție, educația obligatorie a scăzut de la 10 la 8 clase;

Δ nerespectarea procentul din PIB destinat educației deși este prevăzut prin lege.

În continuare vom prezenta câteva consecințe ale politicii educaționale ineficiente din România la începutul mileniului III¹⁴⁵:

Δ frecventarea grădinițelor a scăzut între 1989 și 1994 de la 83% la 55,5% și a crescut ușor, la 60%, în 1997;

Δ rata de participare pentru școala generală a scăzut de la 97% în 1989 la 93% în 1993, după care a crescut ușor ca urmare a condiționării alocației de frecventarea școlii;

Δ pentru învățământul secundar rata de frecventare a scăzut de la 91% în 1989 la 69% în 1995, tinerii din mediul rural fiind cel mai puternic afectați;

¹⁴³ V.Sora, I.Hristache, C.Mihăescu, *op.cit.* p. 114.

¹⁴⁴ Marian Preda, *Politica Socială Românească între sărăcie și globalizare*, Editura Polirom, Iași, 2002, p. 127.

¹⁴⁵ *Ibidem*, p. 128.

Δ numărul total de studenți s-a dublat față de 1989, dar bursele și subvențiile/student au scăzut dramatic, determinând mulți studenți să abandoneze școala sau să lucreze în detrimentul frecventării școlii. Procentul tinerilor din rural care ajung să urmeze o facultate a scăzut dramatic, până la câteva procente.

Conform datelor recensământului din 2002, populația școlară cuprinsă în sistemul național de învățământ a fost de 3.908.000 persoane, cu 147.000 persoane mai puțin decât la recensământul din 1992. Ca urmare, proporția populației școlare în totalul populației de 6 ani și peste a înregistrat o ușoară scădere față de recensământul anterior (de la 19,5% în 1992 la 19,2% în 2002).

Repartizarea pe sexe a populației de 6 ani și peste (Anexa nr. 17), care urmează o instituție de învățământ relevă faptul că populația feminină depășește ușor pe cea masculină, spre deosebire de anul 1992, când majoritară era populația masculină (51,2%). Populația feminină este majoritară în cadrul persoanelor care urmează o instituție de învățământ superior (53,8%), de învățământ liceal (53,2%) și de învățământ postliceal și de maiștri (65%). Creșterea diferențiată pe sexe a numărului și proporției populației școlare s-a datorat mai ales tendinței de creștere a gradului de cuprindere școlară a populației feminine cu circa 10% în perioada 1992 - 2002.

Pe categorii de localități, dacă în urban se păstrează proporția pe sexe ca și pe total, unde populația feminină este mai bine reprezentată, în rural situația se inversează în favoarea populației școlare masculine (38,82% masculin și 37,91% feminin), comparativ cu 1992 când populația școlară masculină era majoritară atât pe total cât și pe ambele medii. Din populația școlară, 60,05% frecventează cursurile unui gimnaziu sau al unei școli primare și aproximativ 18,32% sunt elevii unui liceu; de asemenea, se remarcă prin număr și proporție studenții facultăților, care reprezintă 14,42% din total.

În structura după nivelul de instruire a populației, pe sexe, au avut loc schimbări semnificative. În ultimii 10 ani a crescut ponderea persoanelor absolvente ale instituțiilor de învățământ superior și secundar, concomitent cu scăderea proporției absolvenților de învățământ primar sau fără școală absolvită, atât la populația masculină, cât și la cea feminină.

Evoluțiile înregistrate în procesul de învățământ și în numărul absolvenților au determinat și o reducere a disparității între sexe în privința nivelului superior de instruire al acestora.

Din Anexa nr. 18 reiese că populația feminină domină doar în învățământul primar, cu un procent de 56,46% față de populația masculină. În ce privește numărul persoanelor absolvente de stat, acestea sunt în proporție de 99,39%, din care 49,25% sunt absolvenți masculini și 50,75% absolvente de sex feminin.

Persoanele masculine absolvente ale învățământului superior, postliceal (inclusiv de maiștri) și secundar dețineau în totalul populației masculine de 10 ani și peste, în anul 2002, o pondere de 77,7% (față de 73,6% în 1992), iar ponderea persoanelor feminine cu același nivel de instruire se ridică la 71,1% (comparativ cu 64,6% în 1992).

În ultimii 10 ani, creșterile cele mai însemnate se remarcă la absolvenții instituțiilor de învățământ postliceal și de maiștri cu 54,3%, urmați, tot cu o creștere semnificativă de 41,7%, de absolvenții instituțiilor de învățământ superior. Absolvenții de liceu sunt mai numeroși cu o cincime, iar cei ai școlilor profesionale și de ucenici cu peste o zecime. Ca urmare, trei pătrimi din totalul populației de 10 ani și peste au absolvit cel puțin o instituție de învățământ de nivel secundar, în creștere cu 954.000 persoane (7,1%) față de datele recensământului anterior.

În același timp, s-a redus cu 983.000 persoane (20,1%) numărul absolvenților învățământului primar, al absolvenților de gimnaziu cu 659.000 persoane (10,9 %) și cu 78.000 persoane numărul celor care nu au absolvit nici o școală (6,6 %). Ponderea persoanelor fără școală absolvită s-a redus la numai 5,6% din populația de 10 ani și peste.

În județul Arad (Anexa nr. 19), cei mai numeroși din cadrul populației de 10 ani și peste care au absolvit o instituție, sunt cei de nivel secundar, dintre care sexul feminin deține un procentaj de 50,23%. Excepția o constituie

etnia rromă a cărei populații a absolvit nivelul primar și nu cel secundar ca la celelalte etnii. La populația cu studii superioare se remarcă o suprapopulație masculină, care pe etnii prezintă următoarele procente: români (56,67), maghiari (54,30), rromi (72,72), germani (62,87), sârbi (59,82), slovaci (58,71). La populația cu studii primare absolvite întâlnim un fenomen opus și anume o suprapopulație feminină, care pe etnii prezintă procentele: români (58,91), maghiari (62,69), germani (62,49), sârbi (60,5), slovaci (62,25); excepție face din nou etnia rromă, la care întâlnim un procentaj favorabil sexului masculin: 50,87.

În privința analfabeților (Anexa nr. 20), pe categorii de localități, peste trei sferturi din totalul analfabeților se concentrează în rural. Peste trei cincimi din totalul neștiutorilor de carte sunt în vârstă de peste 50 de ani, iar jumătate din totalul analfabeților sunt de 65 de ani și peste. Femeile dețin ponderea majoritară în cadrul analfabeților, la aproape toate grupele de vârstă, cu excepția grupei 10-24 ani, unde predomină persoanele de sex masculin. Cea mai ridicată rată a analfabetismului (6,0%) s-a înregistrat în cadrul populației feminine din rural.

Din totalul populației de 10 ani și peste, populația analfabetă deține un procentaj de 2,6% pe țară, 3,0% în Bihor, 2,5% în Arad și 1,9% în Timiș. Din tabelul de mai sus reiese că atât la nivelul țării cât și la nivelul celor trei județe ponderea cea mai mare din populația analfabetă o deține

sexul feminin cu aproximativ "5 mai mult decât sexul masculin, având un procent de 3,6% pe țară, 3,7% în Bihor, 3,2% în Arad și 2,4 în Timiș. Populația masculină analfabetă este mai numeroasă tot în județul Bihor (2,3%), ca și la populația feminină, urmat de județul Arad cu 1,6% și apoi județul Timiș cu 1,4%.

Tabel nr. 12. Populația de 10 ani și peste analfabetă după etnie și sexe în județul Arad la recensământul din 2002 (%)

Sex	Ro	Ma	Rr	Ge	Sâ	Sl
T	1,8	1,2	24,6	1,2	0,3	1,3
M	1,1	0,9	19,0	0,8	0,2	0,7
F	2,5	1,4	30,1	1,6	0,3	1,8

Sursa: *Recensământul Populației și al Locuințelor, 2002*, vol. IV, p. 597. Ro=români; Ma=maghiari; Rr=rromi; Ge=germani; Sâ=sârbi; Sl=slovaci

La toate etniile județului Arad observăm o suprapopulație feminină analfabetă cu un procent mai ridicat la etniile română și slovacă. Cea mai numeroasă populație analfabetă o deține etnia rromă cu 24,6%, dintre care populația feminină deține un procent de 30,1%, iar populația masculină de 19,0%.

În acest mod, România se situează pe un loc fruntaș între țările europene în ceea ce privește nivelul de instruire a populației.

III. 2.2. Structura populației pe naționalități și după limba maternă

Alături de alte instituții cu caracter educativ, biserica trebuie și poate să devină una din componentele esențiale ale reconstrucției morale și spirituale ale poporului român¹⁴⁶. Analiza compoziției etnice și confesionale este posibilă datorită faptului că recensământul din 1992 a fost primul după cel de-al doilea război mondial care a furnizat informații privind distribuția populației după religie¹⁴⁷.

III. 2.2.1. Structura etnică

La recensământul din anul 2002, înregistrarea etniei, limbii materne și a religiei s-a făcut pe baza liberei declarații a persoanelor, respectându-se, astfel, dreptul fundamental al fiecărui individ, de a-și declara în deplină libertate și fără nici un fel de constrângere apartenența etnică și religioasă.

Tabel nr. 13. Structura etnică a populației din România în 2002

	ro	ma	rr	ge	uc	alții
%	89,5	0,8	0,3	0,3	2,5	6,6

Ro=români; Ma=maghiari; Rr=rromi; Ge=germani;
Uc= Ucraineni

¹⁴⁶ V. Sora, I. Hristache, C. Mihăescu, *op.cit.*, p. 116.

¹⁴⁷ *Recensământul Populației și al Locuințelor, 2002*, vol. I, p. IX.

Compoziția etnică a populației României la recensământul din 2002 relevă faptul că proporția majoritară este deținută de români, cu 89,5%, pondere neschimbată față de 1992. Numeric, însă, populația de etnie română a scăzut cu 4,9 puncte procentuale în ultimul deceniu; în aceeași situație au fost și celelalte etnii, care au înregistrat o scădere cu 5 puncte procentuale.

În cadrul diferitelor etnii s-au înregistrat creșteri sau reduceri, după cum urmează¹⁴⁸:

Δ populația de etnie maghiară (inclusiv secuii) a fost la recensământ de 1.432.000 persoane, reprezentând 6,6% din populația țării, fiind cu 193.000 sub cifra înregistrată la recensământul din 1992;

Δ numărul persoanelor care s-au declarat rromi a fost de 535.000 (2,5 % din totalul populației), mai mare decât la recensământul precedent, când ponderea lor în populația țării a fost de 1,8%;

Δ creșterea numărului persoanelor de această etnie a fost nu numai consecința unei fertilități specifice mai ridicate decât în cadrul altor etnii, ci și faptului că un număr însemnat de rromi, nu au mai ezitat la acest recensământ, să-și declare adevărata etnie de care aparțin;

Δ populația de etnie ucraineană a fost de 61.000, ușor în scădere față de 1992, dar cu o pondere în total populație neschimbată față de 1992 (0,3%);

¹⁴⁸ *Ibidem*, p. X.

Δ etnicii germani (inclusiv sașii și șvabii) s-au redus la jumătate (de la 119.462 persoane în 1992 la 59.764 persoane în 2002), în primul rând datorită emigrației;

Δ plecările masive au redus mult comunitatea germană din țara noastră de la 1,7 % cât reprezenta în populația țării în 1977, la numai 0,3 % în anul 2002;

Δ populația de etnie croată, greacă, turcă, italiană prezintă creșteri față de recensământul din 1992;

Δ la toate celelalte etnii se înregistrează scăderi ale numărului de persoane, dintre care cele mai semnificative la sârbi, evrei, slovaci, cehi și bulgari.

Structura etnică a populației urbane, respectiv a celei rurale relevă aceeași predominare a etniei române, ca și pe total țară, ușor mai ridicată în urban. Din populația urbană, o proporție de 90,1% este de etnie română (în ușoară creștere față de 1992), iar în cea rurală ponderea românilor este de 88,8% (cu o mică scădere față de recensământul anterior). La maghiari, se constată în cadrul fiecărui mediu o distribuție uniformă cu cea pe total țară, în timp ce la rromi și ucraineni ponderea cea mai mare se regăsește în cadrul populației din rural. Germanii, în schimb, dețin o proporție ușor mai mare în urban decât media acestora pe țară.

Referitor la structura pe vârste a populației de diferite etnii, dacă la români întâlnim aceeași intensitate a îmbătrânirii populației ca și pe total țară, trebuie subliniat că dintre celelalte etnii, unele au o structură de vârstă

îmbătrânită, iar altele o structură de vârstă tânără. Procesul de îmbătrânire este foarte pregnant la populația de etnie germană (unde proporția persoanelor vârstnice este de 36,2%), precum și la etnia maghiară (unde ponderea vârstnicilor este de 22,4%).

Situația se prezintă invers la etnia rromă, în care ponderea persoanelor tinere este cea mai ridicată, de 36,3%, în timp ce persoanele vârstnice reprezintă doar 5,2%. Tot o pondere mare a copiilor de 0-14 ani se înregistrează și la etnicii ucraineni (21,4%). De-asemenea, la aceste două etnii se constată și un nivel mai ridicat al fertilității decât pe total țară. Astfel cel mai mare număr de copii născuți vii la 1.000 femei se înregistrează în cadrul populației de etnie rromă (2.454 copii), peste nivelul mediu pe total țară sau comparativ cu alte etnii. Un nivel crescut al fertilității se observă și la etnicele ucrainene, cu 2.267 copii la 1.000 femei.

La nivel de țară, structura celor mai importante etnii care aparțin județelor Arad, Timiș și Bihor, în procente, arată astfel: români 89,47%, maghiari 6,59%, rromi 2,46%, slovaci 0,07%, germani 0,27%, ucraineni 0,28%, sârbi 0,10%. Structura pe etnii la ultimul recensământ arată că 82,16 % din populația județului Arad sunt români, 10,67% maghiari, 3,82% rromi, 1,23% slovaci, 1,05% germani, 0,37% ucraineni, 0,26% sârbi.

În județul Timiș etniile au procentele următoare: români 83,43%, maghiari 7,45%, rromi 2,37%, slovaci 0,28%,

germani 2,09%, ucraineni 1,07%, sârbi 1,95%. Procentele etniilor în județul Bihor sunt următoarele: români 67,38%, maghiari 25,96%, rromi 5,01%, slovaci 1,22%, germani 0,19%, ucraineni 0,03%, sârbi 0,005%.

Tabel nr. 14. Populația după etnie în România și pe județe în 2002

Etnia	România	Arad	Timiș	Bihor
	21.680.974	461.791	677.926	600.246
Români	19.399.597	379.451	565.639	404.468
Maghiari	1.431.807	49.291	50.556	155.829
Rromi	535.140	17.664	16.084	30.089
Ucraineni	61.097	1.741	7.321	198
Germani	59.764	4.852	14.174	1.163
Ruși-ipoveni	35.791	59	144	75
Turci	32.098	60	74	15
Tătari	23.935	13	8	4
Sârbi	22.561	1.217	13.273	35
Slovaci	17.226	5.695	1.908	7.370
Bulgari	8.025	819	5.562	31
Croați	6.807	17	371	4
Greci	6.472	25	209	74
Evrei	5.785	178	441	224
Cehi	3.941	152	283	15
Polonezi	3.559	48	79	22
Italieni	3.288	240	271	155
Chinezi	2.243	14	18	1

Armeni	1.780	6	32	12
Ceangai	1.266	13	17	4
Altă etnie	16.850	214	1.311	338
Nedeclarată	1.941	22	151	120

Sursa: *Recensământul Populației și al Locuințelor, 2002*, vol. I, p. 680–685.

Populația de etnie maghiară deține majoritatea în județul Bihor (25,96%), în comparație cu județele Timiș și Arad. Rromii se întâlnesc în număr mare și dețin ponderi semnificative în județele: Bihor și Arad (5,01% și 3,82%). Populația de etnie germană se regăsește îndeosebi în județul Timiș (2,09%). Ucrainenii sunt concentrați în județul Timiș (1,07%); sârbii în Timiș și Arad (1,95% și 0,26%); slovacii în județele: Bihor, Arad (1,22% și 1,23%);

Din tabel reiese că sunt și alte etnii mai numeroase care dețin majoritatea într-unul din cele trei județe, cum ar fi: bulgarii dețin majoritatea în județul Timiș (1,82%); evreii sunt mai numeroși în Timiș (0,06%); italienii sunt mai numeroși în Arad și Timiș (0,05% și 0,03%), croații dețin un procentaj mai mare în județul Timiș (0,05%).

III. 2.2.2. Structura populației după religie

Recensământul din 1992 a înregistrat pentru prima dată după cel de-al doilea război mondial o caracteristică culturală cu o semnificație deosebită: religia. Rezultatele recensământului din 1992 au confirmat faptul că cea mai mare parte

a populației este de confesiune ortodoxă (86,8%); urmează cei de religie romano-catolică (5,1%), reformată (3,5%), greco-catolică (1%), penticostală (1%), iar restul confesiunilor deținând ponderi nesemnificative¹⁴⁹.

Ca și în cazul limbii materne se constată strânsa corelare între structura după religie și cea după etnie. Românii sunt ortodocși în marea lor majoritate (94,1%), în timp ce în cadrul populației de etnie maghiară 87,5% persoane sunt de religie reformată sau romano-catolică (cu 46,5%, respectiv 41%), rromii sunt, ca și românii, majoritar ortodocși (81,9%), la fel și ucrainenii (79%), iar germanii sunt în proporție dominantă romano-catolici (60,3%). Dintre celelalte etnii, tătarii și turcii sunt preponderent musulmani, sârbii sunt majoritar ortodocși, evreii au declarat în marea lor majoritate religia mozaică, bulgarii sunt în proporție dominantă romano-catolici, rușii-lipoveni sunt în principal creștini de rit vechi.

Structura confesională a populației urbane, respectiv a celei rurale relevă aceeași predominare a ortodocșilor, ca și pe total țară, ușor mai ridicată în urban. Din populația urbană, o proporție de 87,2% este de religie ortodoxă (în ușoară creștere față de 1992), iar în cea rurală ponderea ortodocșilor este de 86,3% (cu o mică scădere față de recensământul anterior). La populația de religie reformată,

¹⁴⁹ V. Sora, I. Hristache, C. Mihăescu, *op.cit.*, p. 116.

romano-catolică și penticostală se constată în cadrul ruralului o pondere mai mare decât pe total țară.

Repartizarea persoanelor care au declarat o anumită religie pe medii se prezintă în felul următor: din totalul ortodocșilor, majoritatea se concentrează în urban, același Repartizarea persoanelor care au declarat o anumită religie pe medii se prezintă în felul următor: din totalul ortodocșilor, majoritatea se concentrează în mediul urban.

Tabel nr. 15. Populația după religie în România și pe județe (%) – 2002

Religia	România	Arad	Timiș	Bihor
Ortodoxă	86,8	73,1	78,8	59,7
Romano-catolică	4,7	10,1	10,6	9,2
Reformată	3,2	2,6	1,9	18,1
Penticostală	1,5	6,1	4,1	5,7
Greco-catolică	0,8	1,0	1,2	2,2
Baptistă	0,5	3,9	1,4	3,7
Adventistă de ziua a șaptea	0,4	1,0	0,3	0,3
Musulmană	0,3	0,02	0,1	0,3
Unitariană	0,3	0,03	0,02	0,5
Creștină după Evanghelie	0,2	0,04	0,08	0,7
Creștină după rit vechi	0,1	0,04	0,1	0,01
Evanghelică lutherană	0,1	0,9	0,08	0,06
Evanghelică	0,08	0,04	0,06	0,02

Evangelică-augustană	0,04	0,08	0,02	0,01
Mozaică	0,02	0,04	0,06	0,03
Atele	0,03	0,04	0,06	0,04

Sursa: *Recensământul Populației și al Locuințelor, 2002*, vol. I, p. 766 – 771.

Același lucru se constată și în cazul reformatilor și romano-catolicilor, iar în cazul penticostalilor, 3 din 5 persoane sunt în rural.

Ca și la recensământurile anterioare, în distribuția populației după religie din anul 2002, populația de religie ortodoxă este preponderentă, reprezentând 86,8% din totalul populației (ponderea similară cu cea din 1992, deși în scădere cu 984.000 persoane). Urmează romano-catolicii cu 4,7% din total, în scădere față de 1992 atât numeric, cât și ca pondere; reformații, reprezentând 3,2%, sunt în scădere față de recensământul anterior, numeric și proporțional; cei care au declarat religia penticostală reprezintă 1,5% din total, în creștere față de 1992 când reprezentau 1%.

Celelalte confesiuni religioase prezente în populația țării variază, ca ponderi în totalul populației, între 0,9% pentru religia greco-catolică, 0,3% pentru religiile unitariană și musulmană, ajungând chiar sub 0,1% pentru religia mozaică sau evanghelică de confesiune augustană.

Comparativ cu recensământul anterior, persoanele care s-au declarat de religie baptistă, adventistă de ziua a 7-a, musulmană, creștină de rit vechi și evanghelică luterană

sinodo-presbiteriană, au înregistrat creștere numerică și proporțională.

În peisajul etnic al județului Arad confesiunile penticostală și baptistă sunt proporțional mai numeroase decât în județele vecine (6,1% și 3,9%). Același fenomen îl întâlnim și în județul Bihor unde se remarcă proporțional religiile reformată și greco-catolică (18,1% și 2,2%).

CAPITOLUL IV

STRUCTURA ECONOMICĂ A POPULAȚIEI JUDEȚULUI ARAD ÎN 2002

Populația, un sistem existent în societate, se intersectează cu alte sisteme creându-se astfel noi repartiții ale populației după caracteristici sociale și economice. Aceste repartiții rezultă din intersectarea populației, ca sistem demografic, cu sistemul economic și cu sistemul habitatului sau al așezărilor umane. Din interacțiunea populației cu sistemul economic putem identifica populația activă și inactivă, care oferă un număr, o structură după sex, vârstă, stare civilă și locuri de muncă¹⁵⁰.

La recensământul din 2002 s-au obținut date referitoare la:

» populația curent activă și inactivă - prin stabilirea situației economice a persoanelor în săptămâna de referință 11-17 martie 2002;

» populația obișnuit activă și inactivă - prin stabilirea situației economice a persoanelor în cea mai mare parte a anului anterior recensământului (martie 2001-martie 2002); astfel se asigură comparabilitatea cu datele recensământului din 1992.

¹⁵⁰ Vladimir Trebici, *Demografia,...*, p.385.

În 2002 rata de dependență economică, adică raportul dintre populația inactivă și cea activă, este de 1.449 inactivi la 1.000 persoane active, la femei fiind de 1,7 ori mai mare decât la bărbați (1.913 față de 1.098 inactivi la 1.000 persoane active). La recensământul din 2002, din totalul populației obișnuit active, peste nouă zecimi (7.845.831 persoane) sunt ocupate, celelalte 904.367 persoane fiind șomeri; populația inactivă este de 1.2930.776 persoane și reprezintă aproape trei cincimi din totalul populației (Anexa nr. 21).

Județul Timiș are cel mai mare număr de șomeri în căutarea unui loc de muncă, pe când județul Bihor are cel mai mare număr de șomeri în căutarea primului loc de muncă; județul Arad deține în ambele cazuri cei mai puțini șomeri.

Raportând numărul populației inactive la cel al populației active, constatăm că în județul Bihor populația activă susține un număr mai mare cu 158.716 de persoane inactive, județul Arad cu un număr de 143.996 persoane inactive și pe ultimul loc se află județul Timiș care susține cea mai mic număr de persoane inactive - 77.761 persoane. În timp ce județul Arad susține cel mai mare număr de studenți, județul Bihor susține cel mai mare număr de pensionari.

IV. 1. Populația activă

În populația activă s-au inclus toate persoanele apte de muncă în vârstă de 14 ani și peste care în perioada de referință au constituit forța de muncă disponibilă pentru

producerea de bunuri și servicii. Populația activă cuprinde populația ocupată și șomerii (persoanele care au declarat că se aflau în căutarea unui loc de muncă).

Tabel nr. 16. Populația ocupată și șomerii din cadrul populației active, pe sexe, din România la recensământurile din 1992 și 2002

Categorii de populație	1992		2002	
	M	F	M	F
Populația activă	5.785.191	4.680.353	4.988.574	3.761.624
Populația ocupată	5.288.221	4.313.579	4.388.397	3.457.434
Șomeri	496.970	366.744	600.177	304.190

Sursa: *Recensământul Populației și al Locuințelor, 2002*, vol. II, p. 1.

Structura socio-economică a populației din 2002 confirmă continuarea tendințelor apărute în 1992 referitoare la: scăderea populației active și a celei ocupate și implicit reducerea gradului de participare a populației la activitatea economică. Prin urmare, datele din tabelul nr. 41. ne prezintă o scădere a populației active și a populației ocupate la ambele sexe, precum și fenomenul de creștere a șomerilor de sex masculin cu 8,83% și de scădere a șomerilor de sex feminin tot cu 8,83%.

Structura pe medii a populației active relevă menținerea ponderii majoritare a populației active din urban în totalul populației active (în anul 2002 de 55,5%) ca și în anul 1992,

când a fost 55,9%. Proporția populației active în cadrul populației din mediul urban este mai ridicată (42,8%) decât în mediul rural (38,3%), numărul persoanelor active din mediul urban fiind cu aproape 1 milion mai mare decât al activilor din rural; ponderea femeilor active a înregistrat o ușoară creștere în cadrul populației active din urban, iar în mediul rural a scăzut, de la 42,6% în 1992 la 38,6% în 2002.

Tabel nr. 17. Populația activă, pe medii și sexe în România, 2002

Sexul	Total	Urban	Rural
	8.851.831	4.909.152	3.942.679
M	5.037.666	2.618.770	2.418.896
F	3.814.165	2.290.382	1.523.783

Sursa: *Recensământul Populației și al Locuințelor, 2002*, vol. II, p. 4.

Ponderea populației active în totalul populației crește între 15-39 de ani, iar de la 40 de ani începe să scadă, cele mai accentuate reduceri fiind la 60-64 ani (intervale ce cuprind vârsta legală de pensionare, diferențiată pe sexe), când se înjumătățesc față de grupele de vârstă anterioare.

În ultimul deceniu s-a menținut majoritatea persoanelor active de sex masculin, în totalul populației active, cu o tendință de creștere a ponderii acestora pe total țară și în mediul rural. Gradul de concentrare urbană a persoanelor active de sex feminin a crescut față de anul 1992, în prezent trei cincimi dintre femeile active fiind în mediul urban.

IV. 1.1. Populația ocupată

Proporția majoritară în totalul populației active, pe ansamblu și medii o deține populația ocupată (88,2%). Trebuie remarcat faptul că rata de ocupare mai redusă în anul 2002 față de anul 1992, se explică prin gradul mai scăzut de participare la activitatea economico-socială a populației și accentuarea fenomenului de șomaj.

Tabel nr. 18. Populația ocupată, pe medii și sexe, în România – 2002

Sexul	Total	Urban	Rural
	7.811.733	4.880.012	3.531.721
M	4.355.309	2.233.497	2.121.812
F	3.456.424	2.046.515	1.409.909

Sursa: *Recensământul Populației și al Locuințelor, 2002*, vol. II, p. 293.

Rata de ocupare (ponderea populației ocupate în populația totală) este mai redusă la populația feminină (44,24%) decât la cea masculină (55,75%), iar în rural decalajul dintre sexe este mult mai accentuat (20,15%) decât în mediul urban (6,83%).

Dinamica ocupațiilor ca și modificările în structura populației active pe ramuri de activitate, de la o perioadă la alta, semnifică transformări în caracterul economiei, reflectând laturi esențiale ale politicii economice¹⁵¹.

¹⁵¹ V.Sora, I.Hristache, C.Mihăescu, *op.cit.*, p. 104.

Clasificările din lucrările organismelor specializate ale O.N.U. împart economia națională în trei sectoare: sectorul primar (agricultura, silvicultura și ramurile industriei extractive), sectorul secundar (ramurile industriei prelucrătoare), sectorul terțiar (ramurile sferei serviciilor)¹⁵². S-a constatat că pe măsura dezvoltării economice, intervin modificări esențiale în repartiția populației ocupate în cadrul celor trei sectoare: scade ponderea persoanelor ocupate în sectorul primar, paralel cu creșterea efectivului și a ponderii populației ocupate în sectorul terțiar. În ceea ce privește situația personalului din sectorul secundar, ponderea acestuia crește în primele etape ale procesului dezvoltării, pentru ca, ulterior, datorită automatizării complexe a proceselor de producție, echivalând, de fapt, cu creșterea productivității muncii, să se înregistreze o scădere relativă a forței de muncă ocupate în acest sector¹⁵³.

În Anexa nr. 22 am enumerat activitățile economiei în care s-au produs modificări substanțiale de la un recensământ la altul, în ceea ce privește proporția persoanelor ocupate. Astfel constatăm că numărul populației ocupate a scăzut cu 2.646.267 persoane, ceea ce înseamnă că a scăzut numărul populației care muncește și care susține restul populației țării.

¹⁵² *Ibidem*, p. 106.

¹⁵³ *Ibidem*, p. 106 - 107.

Activitățile economiei țării în care se remarcă o creștere a populației ocupate sunt: activitățile financiare, bancare și asigurări precum și în administrația publică, unde numărul populației a crescut cu 361.155 persoane. Activitățile cu cele mai mari reduceri ale persoanelor sunt: agricultura (cu 1.205.551 persoane mai puțin), industria prelucrătoare (cu 1.084.900 persoane mai puțin) și transporturi și depozitare (cu 237.724 persoane mai puțin).

În anul 1992, ponderea populației în sectorul primar de 35,6% (cea mai mare parte este ocupată în agricultură) ne plasează în rândul țărilor slab dezvoltate din punct de vedere economic (în țările dezvoltate ponderea populației ocupate în sectorul terțiar depășește 50%). Într-o țară cu o agricultură modernă, ponderea populației ocupate în acest sector nu trebuie să depășească 10-15%.

Politica agrară românească, după evenimentele din decembrie 1989, debutează prin spectaculoasa Lege a fondului funciar (nr.18/1991), care „a inaugurat seria de legi de desocializare a agricultorilor din Europa de Est”; cu toate acestea agricultura românească a ajuns să fie echivalentă cu sărăcia¹⁵⁴. După 1991, agricultura românească înregistrează o scădere a producției agricole la toate nivelurile, descresc progresiv efectivele de animale, se diminuează producția de cereale, cresc însă prețurile la lucrările agricole mecanizate,

¹⁵⁴ Traian Vedinaș, *Introducere în Sociologia Rurală*, Editura Polirom, Iași, 2001, p. 139.

piața produselor agricole este numai una locală, stagnează industria de tractoare și mașini agricole, se micșorează numărul specialiștilor ce lucrează în agricultură. S-a spus despre Legea nr. 18 că a făcut din România "țara cu cea mai fărâmițată agricultură din Europa, iar țăranul român devenit <<apropriatar>> pe 2 ha a fost nevoit să se întoarcă la plugul de lemn sau fier tras cu calul sau cu boul"¹⁵⁵.

Deși a fost promulgată Legea societăților comerciale (1994), ce dă șansa asocierii, și o nouă lege pentru redistribuirea fondului funciar, inclusiv a pădurilor, Legea nr.1/2000, guvernele care s-au succedat la putere în perioada 1991-2000, indiferent de culoarea lor politică, nu au pus în practică o politică agrară, nici de specific local, nici de adaptare a agriculturii românești la structurile europene. Șansa schimbării este o politică agrară coerentă și durabilă, în favoarea fermei țărănești¹⁵⁶.

Repartizarea populației ocupate pe activități ale economiei naționale relevă că peste jumătate din populația ocupată din România se concentrează în activitățile agricole și în industrie (cu ponderi de 28,3%, respectiv 27%). Populația ocupată din construcții deține o pondere de 5,7%, iar cea din activitățile de servicii 39% (unde comerțul este pe primul loc, urmat la mare distanță de administrația publică, transporturi și comunicații, învățământ, sănătate, tranzacții imobiliare).

¹⁵⁵ *Ibidem*, p. 140.

¹⁵⁶ *Ibidem*, p. 140 – 141.

În județul Timiș (Anexa nr. 23) clasificarea activităților economice este următoarea: agricultură, industria prelucrătoare, comerțul, construcțiile, administrația publică și sănătatea. În județul Bihor clasificarea este următoarea: industria prelucrătoare, agricultura, comerțul, învățământul, administrația publică, sănătate și abia apoi construcțiile.

În județul Arad populația din domeniul industriei este de 28,7%, urmată de agricultură cu 28,6%. Următoarele ramuri ale economiei județului în ceea ce privește procentajul sunt comerțul, hotelurile și restaurantele, precum și transporturile și telecomunicațiile.

Graficul de la Anexa nr.24, evidențiază procentajul ramurilor importante din economia județului Arad, în 2002.

În județul Arad, ramurile în care bărbații dețin procentajele cele mai ridicate din totalul populației ocupate sunt: agricultura - 70,96%, construcții - 89,81%, transport și depozitare - 80,68%, administrația publică - 68,57%, energie electrică și termică, gaze și apă - 79,53%. Ramurile cu o preponderență feminină sunt: activități financiare, bancare și asigurări - 70,16%, învățământ - 71,96%, sănătate și asistență socială - 75,68%, hoteluri și restaurante - 67,91%, industria prelucrătoare - 55,6%. Există domenii unde persoanele de sex masculin și feminin sunt aproximativ în număr egal: comerț, poșta și telecomunicații.

În continuare vom prezenta populația activă și ocupată în reședințele de județ ale Aradului, Bihorului și Timișului (Anexa nr. 25).

Comparând cele trei orașe observăm că acestea dețin ponderi ale populației active și ocupate aproximativ egale, atât la sexul masculin , cât și la cel feminin. Dintre cele două sexe, cel masculin este ușor mai ridicat, decalajul fiind ceva mai mare la populația activă(cu aproximativ 2%).

În timp ce în orașele Arad și Ineu (Anexa nr. 26) ponderea populației active masculine este de 51% față de populația activă feminină, în celelalte orașe aceasta este cu mult mai mare: Lipova (69,07%), Nădlac (62,69%), Pâncota (58,88%), Chișineu-Criș (57,81%) Curtici (57,5%) și Sebiș (55,93%). În ceea ce privește ponderea populației ocupate masculine, observăm că în două orașe aceasta este mai mică decât ponderea populației ocupate feminine: în Lipova (48,89%) și Ineu (49,26%), ceea ce dovedește numărul mare de participare al femeilor în domeniile de activitate ale economiei orașelor; în celelalte orașe putem vorbi de o pondere ocupată masculină, care a atins cele mai înalte procente în Nădlac (61%).

Din Anexa nr. 27 se poate constata, că ponderea numărului de salariați cuprinși în sectorul privat și mixt (57,9% din total), este în creștere, în timp ce ponderea numărului de salariați cuprinși în sectorul de stat este în scădere. Acesta este efectul și cea mai convingătoare dovadă

a procesului de privatizare și restructurare pe care îl cunoaște economia românească¹⁵⁷.

În plan teritorial, în județul Arad întâlnim cea mai ridicată pondere a salariaților masculini din sectorul privat și mixt (46,41%), în comparație cu Bihor (43,24%) și Timiș (40,83); iar ponderea salariaților de sexul feminin cuprinși în sectorul privat și mixt în cele trei județe este următoarea: Timiș (44,96%), Arad (44,39), Bihor (42,89%).

Tabel nr. 19. Populația ocupată pe sexe și medii, după sectorul în care lucrează în județul Arad, 2002

Sectorul	Urban		Rural	
	M	F	M	F
De stat	15.283	13.687	9.766	5.903
Privat	28.343	27.942	23.112	14.184
Mixt	1.712	1.543	800	463
Gospodărie proprie	480	322	7.139	5.021

În județul Arad, pe medii, se remarcă preponderența salariaților de ambele sexe din mediul urban în sectorul privat; și în mediul rural este preferat sectorul privat, dar numai de populația masculină (23.112), populația feminină având doar un număr de 14.184 salariate, cu 61,37% mai puțin. În ceea ce privește salariații din gospodăria proprie în

¹⁵⁷ *Recensământul Populației și al Locuințelor, 2002, vol. II, p. V.*

mediul rural, aceștia depășesc cu mult pe cei din mediul urban.

„Statutul profesional” s-a introdus în programul de observare începând cu recensământul din 1992, caracteristică ce s-a înregistrat numai pentru acele persoane care au precizat că au o anumită ocupație¹⁵⁸. Statutul profesional reprezintă poziția unei persoane în raport cu activitatea socio-economică desfășurată și cu modul de obținere a veniturilor pe baza ocupației exercitate la locul de muncă. În funcție de statutul profesional declarat, persoanele au fost încadrate în una din următoarele situații¹⁵⁹: salariat (angajat); patron, întreprinzător privat; lucrător pe cont propriu; membru al unei societăți agricole/cooperative; lucrător familial în gospodăria proprie (Anexa nr. 28).

Repartizarea populației ocupate după statutul profesional relevă că salariații sunt preponderenți în economia românească, reprezentând mai mult de două treimi, urmați la mare distanță de lucrătorii familiali în gospodăria proprie și de lucrătorii pe cont propriu (cu 15,2%, respectiv 11,4%), în timp ce categoria patronilor și a întreprinzătorilor privați are o proporție de 2%.

Diferențele cele mai mari între numărul și proporția persoanelor ocupate de sex masculin și cele de sex feminin apar la lucrători pe cont propriu (bărbații fiind de 3,2 ori mai

¹⁵⁸ V.Sora, I.Hristache, C.Mihăescu, *op.cit.* p. 46.

¹⁵⁹ *Recensământul Populației și al Locuitorilor, 2002*, vol. II, p. 747 – 748.

mulți decât femeile). La categoria lucrători familiari în gospodăria proprie, femeile sunt preponderente (56,4% din total); același fenomen se întâmplă și în județul Timiș, populația feminină depășind populația masculină cu 14.823 persoane.

Distribuția pe medii relevă o discrepanță mare între urban și rural în ceea ce privește proporția salariaților, a lucrătorilor familiari în gospodăria proprie și a lucrătorilor pe cont propriu în cadrul fiecărui mediu. Astfel, ponderea salariaților din urban este de peste două ori mai mare decât a celor din rural, în timp ce proporția lucrătorilor pe cont propriu din rural este de peste șapte ori mai mare decât a celor din urban. De asemenea, în rural regăsim lucrători familiari în gospodăria proprie în proporție de 32,4%, spre deosebire de urban unde aceștia dețin doar 0,9% din populația ocupată urbană.

Analizând repartizarea populației active după nivelul de instruire (Anexa nr. 29) se constată că în domeniul agriculturii se remarcă persoanele cu studii gimnaziale, urmate de cele cu studii profesionale și de ucenici; în domeniul industriei prelucrătoare se evidențiază persoanele cu studii profesionale și de ucenici, urmate de cele cu studii liceale; în construcții se evidențiază persoanele cu studii profesionale și de ucenici, urmate de cele cu gimnaziu; în domeniul transporturilor și depozitare se remarcă cei cu studii profesionale și de ucenici, urmați de cei cu liceu; în

administrația publică se remarcă persoanele cu studii liceale, urmate de cele cu studii superioare; în învățământ se disting persoanele cu studii superioare și apoi liceale; în domeniul sănătății și asistenței sociale se remarcă persoanele cu studii postliceale și apoi cu cele liceale; iar în domeniul serviciilor colective, sociale și personale se evidențiază persoanele cu studii profesionale și de ucenici, urmate de cele cu liceu.

Cele mai multe ocupații au un grad ridicat de masculinizare, excepție făcând persoanele din învățământ (cu 85.525 mai multe persoane cu liceu, de sex feminin) și cele din domeniul sănătății și asistenței sociale (cu 61.858 mai multe persoane cu liceu, de sex feminin), unde ponderea majoritară e deținută de femei.

Activitățile cu un grad pronunțat de feminizare a populației ocupate sunt cele de sănătate și asistență socială (78,9%), de învățământ (72,2%), financiare (70,3%), hoteliere (65,6%) și de comerț (53,5%). De-asemenea, în categoria - activități ale persoanelor angajate în gospodării personale - (care în totalul populației ocupate deține doar 0,3%), din 9 persoane 8 sunt femei.

IV. 1.2. Populația șomeră

Numărul șomerilor în anul 2002 a fost de 1.040.098 persoane, 63% dintre aceștia fiind în căutarea unui alt loc de muncă. Dacă în 1992, rata șomajului din rural era superioară celei din urban, în 2002 se observă o situație inversă, în me-

diul urban rata șomajului fiind cu 1,5 puncte procentuale mai ridicată. Pe total rata șomajului a crescut, fapt consemnat și în mediul urban, în schimb în mediul rural, înregistrându-se o ușoară scădere.

În cadrul populației active distribuția pe sexe relevă că preponderente sunt persoanele de sex masculin (65,6%), iar pe medii, șomerii se concentrează în mediul urban (60,5%).

Un indicator important pentru analiza gradului de ocupare a forței de muncă este rata șomajului.

Tabel nr. 20. Populația șomeră pe medii și sexe în România, 2002

Sexul	Total	Urban	Rural
	1.040.098	629.140	410.958
M	682.357	385.273	297.084
F	357.741	243.867	113.874

Sursa: *Recensământul Populației și al Locuințelor, 2002*, vol. II, p. 4.

Din datele recensământului rezultă că la populația activă feminină rata șomajului este mai scăzută decât la bărbați, atât pe total, cât și pe medii. În 2002, aproape o zecime din persoanele active de sex feminin își căutau un loc de muncă.

În anul 2002 șomerii au fost clasificați după tipul de protecție socială astfel:

» 35,7% cu ajutor/indemnizație de șomaj;

- » 2,4% cu ajutor de integrare profesională;
- » 6,6% cu alocație de sprijin;
- » 55,3% nu au beneficiat/nu mai beneficiază.

Referitor la protecția socială a șomerilor se constată că peste jumătate dintre șomeri nu beneficiază sau nu mai beneficiază de nici o formă de protecție socială. Dintre cele 465.000 șomeri beneficiari de o anumită formă de protecție socială, patru cincimi beneficiază de ajutor/indemnizație de șomaj. Șomerii cu alocație de sprijin și cei cu ajutor de integrare profesională dețin ponderi reduse (5,4% respectiv 14,8%). Scăderea populației active în ultimul deceniu se datorează în special reducerii populației ocupate cu 1.644.000 persoane, în timp ce șomerii au scăzut doar cu aproape 4.000 persoane de la recensământul anterior.

Șomajul de lung termen este o realitate destul de răspândită și este cauza sărăciei pentru un mare număr de familii. Legea șomajului (nr.1/1991) a introdus măsuri de protecție pentru șomeri, dar ele sunt valabile pe perioade relativ reduse, nu și pentru șomerii de lung termen¹⁶⁰.

Județele Arad, Timiș și Bihor (Anexa nr. 30) au un grad ridicat de absorbție a resurselor de muncă, ceea ce a determinat o rată redusă a șomajului, între 5,9 și 7,3%. În ceea ce privește șomajul, județul Arad a fost constant sub media pe țară, chiar și în anul 1999, când a atins un vârf de 9,4%. La sfârșitul anului 2003, rata șomajului era de 4,8%,

¹⁶⁰ Marian Preda, *op.cit.*, p. 132.

la un număr total al șomerilor de 13.970. Până în martie 2004, numărul a scăzut la 10.231¹⁶¹.

În ceea ce privește durata șomajului, se constată că o treime din totalul șomerilor sunt în această situație de mai mult de 27 de luni, un sfert dintre ei au o durată a șomajului cuprinsă între 9-27 luni, ceilalți fiind șomeri de mai puțin de 9 luni. Ponderea șomerilor cu durata șomajului de peste 27 luni este mai mare în rural (34,8%) decât în urban (32,2%). Durata medie a șomajului a fost de 14,2 luni, ușor mai ridicată în rural (cu toate că șomerii sunt mai puțini în rural, dar ca durată tind să rămână mai mult timp în șomaj). Județul Arad poate dovedi, conform datelor din tabelul de mai sus, că indiferent de durata șomajului, deține cei mai puțini șomeri, în timp ce județul Timiș deține cei mai mulți șomeri.

IV. 2. Populația inactivă

Modificări importante, cu efecte economice și de ordin social, se înregistrează și în structura populației inactive din punct de vedere economic, în cadrul căreia a crescut categoria pensionarilor și s-a redus numărul copiilor preșcolari și a populației școlare, ilustrând accentuarea procesului de îmbătrânire demografică a populației din ultimul deceniu.

În populația inactivă au fost incluse toate persoanele, indiferent de vârstă, care au declarat că nu au desfășurat o

¹⁶¹ *Județul Arad – pași către Europa*, Arad, 2004, p. 22.

activitate economico-socială și care în săptămâna de referință erau: elevi-studenți, pensionari, persoane casnice, întreținuți de alte persoane, întreținuți de stat sau de organizații private și alte situații.

Tabel nr. 21. Populația inactivă pe sexe din România, la recensământurile din 1992 și 2002

Popula- ția inactivă	Recensământul			
	1992		2002	
	M	F	M	F
Total	5.428.572	6.915.919	5.580.167	7.350.609
Elevi/stu- denți	2.008.814	1.925.698	1.883.212	1.877.170
Pensionari	1.919.419	2.042.517	2.235.011	2.833.239

Sursa: *Recensământul Populației și al Locuințelor 2002*, vol. II, p. 4.

În ultimii 10 ani s-a modificat raportul între populația activă și inactivă, la 1000 persoane active revenind acum 1.459 persoane inactive, față de numai 1.180 persoane inactive în anul 1992. La recensământul din 2002 față de cel din 1992, ponderea populației inactive a crescut cu 5,2%.

La populația masculină numărul elevilor a scăzut din 1992 până în 2002 cu 3,26%, iar la populația feminină cu 3,31%, ceea ce dovedește că va scădea treptat numărul persoanelor școlarizate în următorii ani. Totodată a crescut numărul persoanelor pensionare, semn că populația vârstnică este mai numeroasă decât populația tânără; repartizarea pe sexe a

populației pensionare arătând că numărul pensionarilor de sex masculin a crescut cu 4,7%, iar numărul pensionarilor de sex feminin a crescut cu 9,01%, fiind mai mare decât cel masculin.

Tabel nr. 22. Numărul elevilor/studentilor și pensionarilor din totalul populația inactive pe medii și sexe în România, 2002

Popula- ția inactivă	Urban		Rural	
	M	F	M	F
Total	2.874.627	3.651.301	2.656.448	3.646.767
Elevi/stu denți	1.139.819	1.153.516	746.162	729.050
Pensio- nari	1.046.864	1.400.318	1.190.964	1.436.650

Sursa: *Recensământul Populației și al Locuințelor 2002*, vol. II, p. 1.

În cadrul populației inactive persoanele de sex feminin sunt majoritare (56,88%), în special, datorită predominanței evidente a acestora în cadrul persoanelor casnice.

În ceea ce privește distribuția pe medii a populației inactive se observă predominanța procentuală a acesteia în mediul rural, fiind mai accentuată la persoanele inactive de sex feminin (57,85%).

Elevii și studenții din punct de vedere al sexelor au o distribuție aproximativ egală, în timp ce din punct de vedere

al mediul, în cel rural se observă o reducere cu 818.123 de persoane în comparație cu cel urban. O altă populație introdusă în acest tabel este cea a pensionarilor, în cadrul cărora persoanele de sex feminin reprezintă mai mult de jumătate. În ceea ce privește mediile cele mai multe persoane pensionare se găsesc în mediul rural.

În cadrul populației inactive se constată creșterea ponderii pensionarilor cu 18,7%, a persoanelor întreținute de stat și a persoanelor cu altă situație economică (care trăiesc din chirii, dobânzi, arende etc.) fiecare cu 25,9%, respectiv cu 12,6%; în scădere față de 1992 se observă la cei întreținuți de alte persoane cu 24,9%.

În cadrul persoanelor inactive aproape 32,1% sunt pensionari (5.074.796), 29,4 % sunt elevi și studenți (3.768.547), restul fiind întreținute de alte persoane, de instituții publice și private, casnice sau persoane care au alte surse de existență (Anexa nr. 31).

Tabel nr. 23. Populația obișnuit inactivă pe județe în 2002

Județul	Total	Elevi/Studenți	Pensionari
Arad	297.647	73.310	121.167
Timiș	368.049	130.645	136.155
Bihor	372.170	104.303	162.604

Sursa: *Recensământul Populației și al Locuințelor 2002*, vol. II, p. 723.

Din totalul populației fiecărui județ, putem observa care este proporția populației inactive în raport cu populația activă. Astfel, în județul Arad 64,45% reprezintă populația inactivă, în județul Timiș aceasta este de 54,29%, iar din populația județul Bihor 62% este ocupată de populația inactivă. Putem concluziona că, în județul Timiș populația inactivă este cu puțin mai numeroasă decât cea activă, iar cifrele ne arată că și elevii/ studenții au un număr apropiat de cel al pensionarilor. Este un semn bun, având în vedere că elevii/ studenții reprezintă viitoarea populație activă. Această situație nu o întâlnim și în celelalte județe, mai ales în județul Arad, unde pensionarii reprezintă 40,37%, iar elevii 24,62%.

Concluzii

De-a lungul lucrării ne-am propus să efectuăm o amplă analiză asupra principalelor fenomene de natură demografică desfășurate pe teritoriul județului Arad, așa cum au fost ele surprinse pe parcursul unui deceniu, de la recensământul din 1992, până la cel din 2002. Compararea datelor furnizate de recensământul din 2002, cu cele din 1992, consemnează faptul că, populația județului și structura ei demografică au înregistrat în această perioadă evoluții, tendințe și mutații noi, diferite de cele care au avut loc în deceniile anterioare. Ele au fost determinate sau influențate de un complex de factori de natură politică și economică specifici ultimului deceniu. Aceste tendințe și particularități se înscriu în amplul și dificilul proces de tranziție, de reconstrucție socială și morală, de reformare a economiei și societății românești, pe calea modernizării și a valorilor democrației.

Deoarece cele trei județe, Arad, Bihor și Timiș, au urmat același destin de-a lungul istoriei, a fost necesară comparația între ele pentru a vedea dacă, și acum, la sfârșit de secol XX, început de secol XXI, ele se află pe același drum.

În urma analizelor pe tabele la nivel de țară, pot să concluzionez modificările intervenite în ultimul deceniu în ceea ce privește evoluția numărului populației, cât și a caracteristicilor ei socio-demografice sau economice:

- evoluția numărului locuitorilor țării este descendentă;
- procesul de îmbătrânire demografică se accentuează având importante consecințe negative atât pentru evoluția viitoare a populației României, cât și pentru problemele de natură economică și socială care urmează a fi suportate de societate;
- crește nivelul general de instruire al populației și se reduce analfabetismului;
- apar schimbări în structura confesională, ce confirmă libertatea de care se bucură existența și dezvoltarea cultelor religioase, nivelul ridicat de propagare a fenomenului religios;
- inexistența discriminărilor pe criterii etnice cu privire la accesul la învățământ sau la folosirea limbii materne;
- libera circulație a persoanelor în cadrul migrației interne și externe;
- temporizare sau chiar stopare a procesului de urbanizare;
- predominanța populației de sex feminin atât la nivel național, cât și teritorial.

Analizând tabelele referitoare la județul Arad putem concluziona evoluțiile sau involuțiile populației în comparație cu țara și cu cele două județe vecine, Timiș și Bihor:

- datele oferite de numărul și densitatea populației dovedesc că numărul locuitorilor județului a scăzut din 1992 până în 2002 cu 25.826 persoane;

- procesul de îmbătrânire a populației județului Arad s-a accentuat, confruntându-ne cu un dezechilibru demografic, care în 1992 nu s-a întâlnit (numărul persoanele vârstnice fiind inferior numărului copiilor), iar în anul 2002 populația de 60 de ani și peste ocupând 20,8% din totalul populației, un procentaj mai mare decât cel întâlnit în județele vecine;
- la nivel pe țară numărul populației analfabete este de 2,6%, în scădere față de anul 1992, iar în județul Arad, întâlnim la aceeași populație un procentaj de 2,5%, procentaj mai mic decât în județul Bihor și mai mare decât în județul Timiș;
- în județul Arad, în comparație cu celelalte două județe, confesiunile penticostală și baptistă sunt într-un număr mai mare, precum și în creștere față de anul 1992;
- în ceea ce privește migrația internă, întâlnim la populația masculină fenomenul reîntoarcerii la sat, datorită disponibilizărilor masive, deși populația feminină a fost mai afectată de șomaj;
- în județul Arad, 51,87% din populație o reprezintă populația de sex feminin;
- după 1989 Aradul se confruntă cu o scădere accentuată a natalității asociată cu o creștere semnificativă a mortalității generale.

Unul dintre cele mai frumoase orașe ale țării, Aradul, dovedește o largă deschidere către valorile civilizației și

culturii europene. Spiritul oraşului, modelat de populaţia sa plurietnică, pluriconfesională şi multiculturală se manifestă prin dinamism şi toleranţă.

BIBLIOGRAFIE

IZVOARE

***, *Anuar statistic al României*, Editura Institutului Național de Statistică, 1993.

***, *Anuar statistic al României*, Editura Institutului Național de Statistică, 2003.

***, *Recensământul Populației și al Locuințelor*, vol. I – IV, Editura Institutului Național de Statistică, 2002.

LUCRĂRI GENERALE

Arad - monografie, Editura Sport - Turism, București, 1979.

Arad – monografia orașului de la începuturi până în 1989, Editura Nigredo, Arad, 1999.

Zeiner, A., *Arad multja*, Arad, 1939.

LUCRĂRI DE SPECIALITATE

Bocancea, Cristian, Neamțu, George, *Elemente de asistență socială*, Editura Polirom, Iași, 1999.

Bonta, Crăciun, *Arad*, Editura Sport - Turism, București, 1988.

Ghețău, Vasile, *Perspective demografice*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979.

Jack Goody, *Familia europeană. O încercare de antropologie istorică*, Polirom, 2003.

Goodman, Norman, *Introducere în sociologie*, Editura Lider, București, 1992.

Jaba, Elisabeta, *Statistica*, Editura Economică, 1998.

Județul Arad – pași către Europa, Arad, 2004.

Measnicov, I., Hristache, I., Trebici, Vl., *Demografia orașelor României*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1977.

Medeleanu, Horia, „Coordonate etnografice”, în *Zărandul – Revistă de etnologie*, vol. I, Arad, 1999.

Moldovan, Alexandru Liviu, Ghidău, Ilinca Maria, Șirli, Roxana Lucia, *Servicii de sănătate publică*, Editura Universitatea Aurel Vlaicu, Arad, 2001.

Pădurean, Corneliu, *Aradul în perioada interbelică. Contribuții demografice*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2004.

Pădurean, Corneliu, *Populația comitatului Arad în secolul al XIX-lea*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2003.

Preda, Marian, *Politica Socială Românească între sărăcie și globalizare*, Editura Polirom, Iași, 2002.

Rotariu, Traian, *Demografie și sociologia populației- Fenomene demografice*, Editura Polirom, 2003.

Sora, V., Hristache, I., Mihăescu, C., *Demografie și statistică socială*, Editura Economică, București, 1996.

Tolan, Isaia, *File din istoria Aradului*, Editura Semne, București, 1999.

Trebici, Vladimir, *Ce este demografia?*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982.

Trebici, Vladimir, *Demografia*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979.

Trebici, Vl., Ghinoiu, I., *Demografie și etnografie*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986.

Vedinaș, Traian, *Introducere în Sociologia Rurală*, Editura Polirom, Iași, 2001.

Velcea, Valeria, Velcea, Ion, Mândruț, Octavian, *Județul Arad*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1979.

<http://www.arad.insse.ro>.

<http://www.timis.insse.ro>.

<http://www.bihor.insse.ro>.

<http://www.insse.ro>

ANEXE

Anexa nr. 1. Obiectivele recensământurilor organizate în România în perioada 1838 – 1992

Obiective	1838	1859	1899	1912	1930	1941	1948	1956	1966	1977	1992
Populația	x	x	x	x	x	x	x	x	X	x	x
Locuințele	x			x	x	x	x		X	x	x
Clădiri de locuit	x			x	x	x	x		X	x	x
Industria	x				x	x					
Agricultura	x					x	x				

Sursa: Elisabeta Jaba, *Statistica*, Editura Economica, 1998, p. 39.

Anexa nr. 2. Populația stabilă a României, pe județe și medii la recensământurile din perioada 1948 – 2002

Medii	Unit. adm.	25.01. 1948	21.02. 1956	15.03 1966	05.01. 1977	07.01. 1992	18.03. 2002
Total	România	15.872.62	17.489.45	19.103.16	21.559.91	22.810.03	21.680.97
	Arad	476.207	475.620	481.248	512.020	487.617	461.791
	Timiș	588.936	568.881	607.596	696.884	700.033	677.926
	Bihor	536.323	574.488	586.460	633.094	638.863	600.246
Mediul Urban	România	3.713.139	5.474.264	7.305.714	9.395.729	12.391.81	11.435.08
	Arad	93.847	147.275	187.609	235.013	254.993	233.992
	Timiș	148.483	227.661	273.352	356.296	425.129	407.754
	Bihor	102.536	204.061	251.443	238.014	312.533	287.604
Mediul Rural	România	12.159.48	12.015.18	11.797.44	12.164.18	10.418.21	10.245.89
	Arad	382.360	328.345	293.639	277.007	232.624	227.799
	Timiș	440.453	341.220	334.244	340.588	274.904	270.172
	Bihor	43.787	370.427	335.017	395.080	326.330	312.642

Sursa: Recensământul Populației și al Locuințelor, 2002, vol. I, p. 1.

Anexa nr. 3. Numărul și densitatea populației pe județe, la recensământurile din perioada 1930-2002

Recensământuri	Județul					
	Arad		Timiș		Bihor	
	nr.	%	nr.	%	nr.	%
29.12.1930	488.359	63,0	559.591	64,3	527.216	69,9
25.01.1948	476.207	61,4	588.936	67,7	532.363	71,1
21.02.1956	475.620	61,3	568.881	65,4	574.488	76,2
15.03.1966	481.248	62,1	607.596	69,9	586.460	77,7
5.01.1977	512.020	66,0	696.884	80,1	633.094	83,9
7.01.1992	487.617	62,9	700.033	80,5	638.863	84,7
18.03.2002	461.791	59,6	677.926	77,9	600.246	79,6

Sursa: www.arad.ro./ timiș./ bihor.insse.ro, *Statistici județene, Populația.*

Anexa nr. 4. Populația și densitatea populației, pe sexe și medii, la 1 iunie în Județul Arad

Anul	Total (număr persoane pe sexe)			Urban (număr persoane pe sexe)			Rural (număr persoane pe sexe)			Locui -tori/ kmp
	T	M	F	T	M	F	T	M	F	
1990	508.302	246.974	261.328	271.678	131.315	140.363	236.624	115.659	120.965	65,6
1995	479.575	231.465	248.110	251.094	119.953	131.141	228.481	111.512	116.969	61,8
2000	476.272	229.111	247.161	245.527	116.586	128.941	230.745	112.525	118.220	61,4
2001	475.339	228.486	246.853	245.917	116.686	129.231	229.422	111.800	117.622	61,3
2002	462.427	222.350	240.077	234.173	111.003	123.170	228.254	111.347	116.907	59,6

Sursa : www.timis.insse.ro, *Statistici Regionale, Populația*.

Anexa nr. 5. Mortalitatea populației României la recensământurile din perioada 1930 – 2002(%)

Eveniment demografic	Recensământ				
	1930	1966	1977	1992	2002
Decese	19,3	8,2	9,6	11,6	12,4
Născuți morți	15,9	14,7	9,7	6,5	6,2

Anexa 6. Mortalitatea populației în procente, pe medii și județe în 2003

Unitatea administrativă	Total decese pe medii			Total născuți morți pe medii		
	T	U	R	T	U	R
România	12,5	9,8	15,3	6,2	6,1	6,3
Arad	14,4	12,5	16,4	6,7	5,8	7,5
Timiș	12,2	10,7	14,5	6,4	6,4	6,3
Bihor	13,8	10,8	16,7	7,5	6,5	8,3

Sursa: www.arad.ro/timiș/ timiș./ bihor.insse.ro, Statistici județene, Populația.

**Anexa nr. 7. Decese la o vârstă sub 1 an la 1000
născuți vii, pe medii, în România în 1992 și 2002**

Recensământ	
1992	2002
Nr. Decese	
263.885	269.666
Nr. Decese la o vârstă sub 1 an	
6.080	3.648
Decese la o vârstă sub 1 an - ‰	
23,3	17,3
Mediu	
Urban	Rural
20,8	25,7
	Urban
	14,5
	Rural
	19,8

Anexa nr. 8. Decesele la o vârstă sub 1 an, pe medii și județe în 2002 (‰)

Unitatea administrativă	Urban	Rural
România	14,5	19,8
Arad	13,7	20,9
Timiș	14,5	21,5
Bihor	16,5	24,1

Sursa: Traian Rotariu, *op.cit.*, p. 162.

Anexa nr. 9. Natalitatea și fertilitatea populației României între 1989 – 2000

Anul	1989	1990	1992	1994	1996	1997	1999	2002
Rata brută de natalitate în ‰	16,0	13,6	11,4	10,9	10,2	10,5	10,4	10,5
Rata totală de fertilitate copii/femeie	2,19	1,83	1,51	1,40	1,30	1,32	1,30	1,31

Sursa: Traian Rotariu, *op.cit.*, p. 346.

Anexa nr. 10. Structura populației României și pe județe în 2002, pe sexe și grupe mari de vârstă (%)

Unitatea adm.	0 - 14 ani			15 – 59 ani			60 ani și peste		
	T	M	F	T	M	F	T	M	F
România	17,7	18,5	16,7	62,9	64,6	61,7	19,3	16,9	21,7
Arad	17,1	18,1	16	62,3	63,9	60,6	20,8	17,9	23,4
Bihor	17,9	18,9	17	62,8	56,5	61,5	19,2	16,8	21,6
Timiș	16,7	17,9	15,6	65,6	59,1	64,4	17,6	14,9	20,1

Sursa: *Recensământul Populației și al Locuințelor, 2002*, vol. I, p. 188 - 205.

Anexa nr. 11. Populația pe sexe și medii în România și pe județe în 2002

Medii	Sexul	România	Arad	Timiș	Bihor
Populația stabilă	T	21.680.974	461.791	677.926	600.246
	M	10.568.741	222.248	325.441	291.766
	F	11.112.233	239.543	352.485	308.480
Mediu Urban	T	11.435.080	233.992	307.754	287.604
	M	5.493.397	111.380	193.134	137.769
	F	5.941.683	122.612	214.620	149.835
Mediu Rural	T	10.245.894	227.799	270.172	312.642
	M	5.075.344	110.868	132.307	153.997
	F	5.170.550	116.931	137.865	158.645

Sursa: Recensământul Populației și al Locuințelor, 2002, vol. I, p. 4.

Anexa nr. 12. Ponderea populației în vârstă de 15 ani și peste, pe sexe și după starea civilă în România, comparativ 1992 - 2002

Starea civilă	1992			2002		
	T	M	F	T	M	F
Necăsătoriți	21,4%	26,0%	17,0%	39,6%	44,5%	34,9%
Căsătoriți	66,0%	67,8%	64,3%	49,2%	48,9%	46,8%
Divorțați	2,9%	2,2%	3,7%	3,7%	3,0%	4,4%
Văduvi	9,3%	3,6%	14,7%	8,7%	3,4%	13,7%

Sursa: Recensământul Populației și al Locuințelor, 2002, vol. I, p. 218 - 223.

Anexa nr. 13. Numărul căsătoriilor și a divorțurilor pe județe și medii, raportate la nivelul pe țară în 2002

Unitatea adm.	Căsătorii			Divorțuri				
	U		R	U		R		
România	69352	6,6	59666	5,1	19684	1,96	12106	0,89
Arad	1.547	6,6	1.201	5,3	609	2,61	257	1,13
Timiș	3.014	7,6	1.446	5,6	739	1,87	212	0,18
Bihor	1.940	6,7	1.594	5,1	457	1,57	167	0,54

Sursa: www.arad./timiș./bihor.insse.ro, *Statistici județene, Populația*.

Anexa nr. 14. Populația pe sexe din România și pe județe în 2002, după starea civilă legală

Unitatea adm.	Sexul	Necăsătoriți	Căsătoriți	Divorțați	Văduvi
România	M	4.711.355	5.175.147	318.671	363.568
	F	3.886.049	5.208.920	491.452	1.525.812
Arad	M	97.819	106.759	8.579	9.091
	F	80.887	107.802	12.150	38.704
Timiș	M	151.137	151.536	12.236	10.532
	F	131.513	152.771	20.234	47.967
Bihor	M	131.699	141.144	8.220	10.703
	F	107.368	142.248	12.240	46.624

Sursa: *Recensământul Populației și al Locuințelor, 2002, vol. I, p. 224 - 262.*

Anexa nr. 15. Populația pe sexe din România și pe județe în 2002, după starea civilă de fapt

Starea civilă	România		Arad		Timiș		Bihor	
	Sexul							
	M	F	M	F	M	F	M	F
Necăsătoriți	312.206	296.915	9.042	8.420	13.330	12.415	8.408	7.758
Căsătoriți	4.412	7.345	111	167	147	281	115	239
Divorțați	148.182	74.774	73.408	2.430	3.639	3.667	2.024	2.028
Văduvi	22.669	36.393	587	1.106	692	1.445	588	1.110

Sursa: Recensământul Populației și al Locuințelor, 2002, vol. I, p. 224 - 262.

Anexa nr. 16. Numărul gospodăriilor instituționale din totalul gospodăriilor din România și pe județe la recensământul din 2002

Unitatea adm.	Total gospodării			
	Gospodării		Gospodării instituționale	
	gospodării	persoane	gospodării	persoane
România	7.320.000	21.359.000	3.900	322.000
Arad	158.730	456.182	105	5.609
Bihor	205.122	593.103	130	7.143
Timiș	656.837	176.634	184	21.089

Sursa: Recensământul populației și al Locuințelor, 2002, vol. III, p. 330.

Anexa nr. 17. Populația de 6 ani și peste care urmează o instituție de învățământ după nivelul acesteia, pe sexe și medii în România

Sex		Total		Masculin		Feminin	
Mediu		Urban	Rural	Urban	Rural	Urban	Rural
Populația de 6 ani și peste		2.408.866	1.499.623	1.194.175	757.819	1.214.691	741.804
Nivelul instituiției de învățământ	Superior total	497.855	661.363	231.187	29.365	266.668	36.771
	Postliceal și de maîștri	43.610	14.773	15.939	4.473	27.671	10.300
	Secundar	461.501	531.628	236.029	272.148	225.472	259.480
		734.695	619.791	376.266	318.574	358.429	301.217
		129.596	92.432	76.746	55.809	52.850	36.623
	Liceal	541.533	174.848	257.982	77.445	283.571	97.403
	Total	1.405.844	887.071	710.994	451.828	694.850	435.243

Sursa: Recensământul Populației și al Locuințelor, 2002, vol. IV, p. 618 – 623.

Anexa nr. 18. Populația de 10 ani și peste care a absolvit o instituție de învățământ, după nivelul acesteia în România, 2002

Nivel absolvit	Populația de 10 ani și peste care a absolvit o instituție de învățământ			Populația de 10 ani și peste care a absolvit o instituție de stat		
	T	M	F	T	M	F
	18.337.352	9.016.261	9.321.091	18.225.483	8.976.964	9.248.519
Superior	1.371.108	732.864	638.244	1.301.980	704.899	597.081
Postliceal și de maiștri	576.376	312.055	264.321	551.811	307.945	243.866
Secundar	12.490.872	6.273.864	6.217.008	12.474.548	6.267.364	6.207.184
Primar	3.898.996	1.697.478	2.201.518	3.897.144	1.696.756	2.200.388

Sursa: Recensământul Populației și al Locuințelor, 2002, vol. I, p. 809 – 825.

Anexa nr. 19. Populația de 10 ani și peste după etnie și nivelul instituției de învățământ absolvite, pe sexe în județul Arad, 2002

Etnia	Superior		Postliceal și de maștri		Secundar (liceal, profesional)		Primar	
	M	F	M	F	M	F	M	F
Români	12.46	9.526	5.130	4.660	112.950	113.9	27.68	39.686
	3					75	6	
Maghiari	1.135	955	640	544	15.029	16.11	3.847	6.463
						3		
Rromi	8	3	4	4	1.923	1.232	2.782	2.686
Germani	188	111	74	56	1.434	1.515	347	734
Sârbi	70	47	24	19	400	372	79	121
Slovaci	128	90	51	49	1.758	1.804	453	747

Sursa: *Recensământul Populației și al Locuințelor, 2002, vol. IV, p. 523 – 524.*

Anexa nr. 20. Populația analfabetă, pe sexe, de 10 ani și peste, în România și pe județe în 2002

Unit. Adm.	Total		Masculin		Feminin	
	Total	Analfabetă	Total	Analfabetă	Total	Analfabetă
România	19.434.788	508.994	9.417.120	151.749	10.017.668	357.245
Arad	415.382	10.180	198.365	3.224	217.017	6.956
Bihor	535.719	16.050	258.516	5.882	277.203	10.168
Timiș	612.778	11.913	291.764	4.144	321.014	7.769

Sursa: *Recensământul Populației și al Locuințelor, 2002*, vol. IV, p. 597 - 614.

Anexa nr. 21. Populația obișnuit activă și inactivă în România și pe județe – 2002

Unitatea adm.	Populația obișnuit activă			Populația obișnuit inactivă	
	Ocupată	Șomeri		Total	Din care:
		În căutarea unui loc de muncă	În căutarea primului loc de muncă		
România	7.845.831	543.214	361.153	1.2930.776	3.760.382
Arad	153.651	5.842	4.651	297.647	773.310
Timiș	290.288	14.391	5.198	368.049	130.645
Bihor	213.454	6.996	7.626	372.170	104.303
					162.604

Sursa: Recensământul Populației și al locuințelor 2002, vol. II, p. 723 - 725.

Anexa nr. 22. Populația ocupată pe activități ale economiei naționale în România, în care s-au produs modificări majore de la recensământul din 1992 până la cel din 2002

Activități ale economiei	1992	2002
Populația ocupată - total	10.458.000	7.811.733
Agricultură	3.361.600	2.156.049
Industria prelucrătoare	2.865.200	1.780.300
Construcții	579.200	442.915
Hoteluri și restaurante	175.300	121.489
Transport și depozitare	555.700	317.976
Activități financiare, bancare și asigurări	57.100	80.495
Administrația publică	112.700	473.855

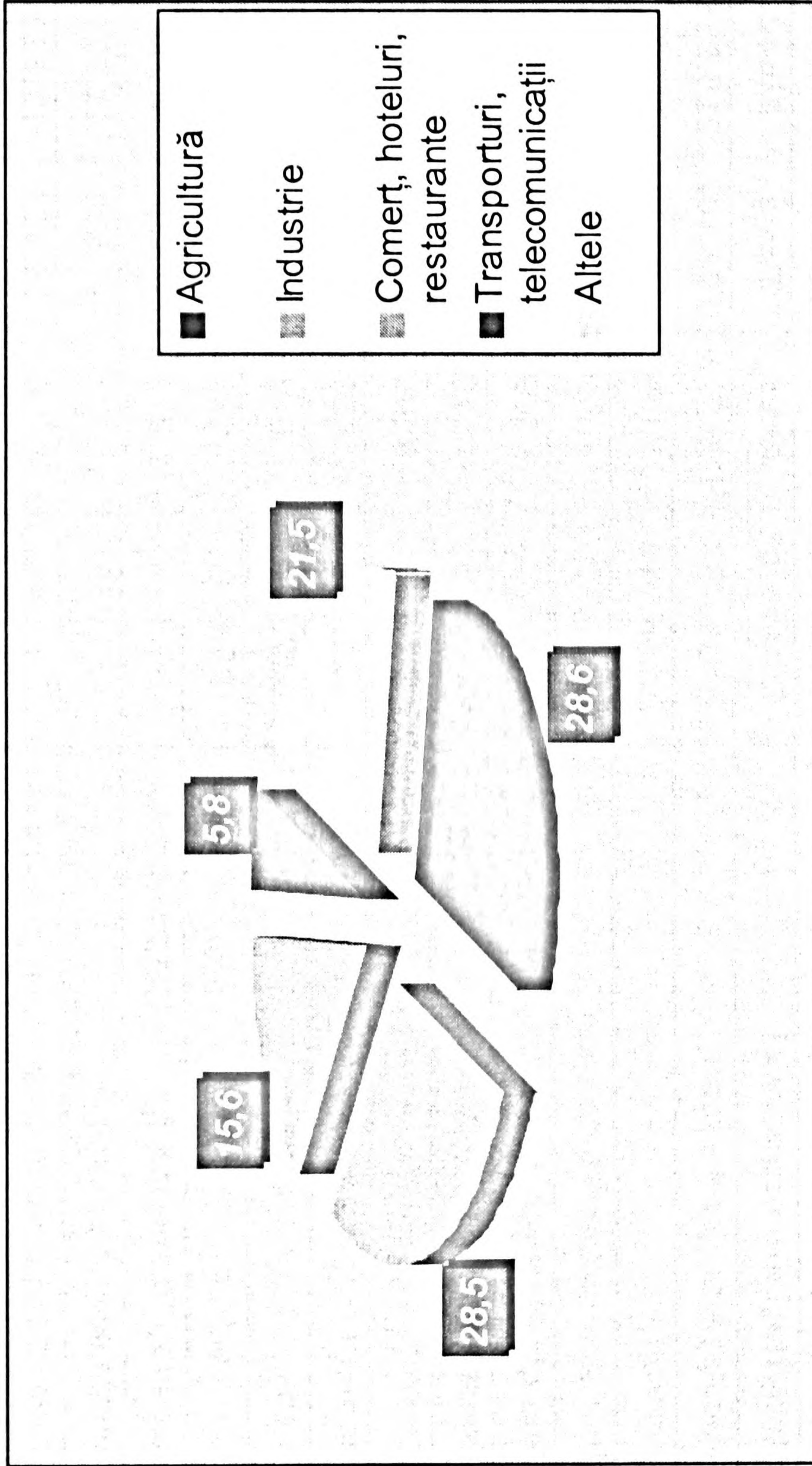
Sursa: *Anuarul Statistic al României*, 1993, p.152 și *Recensământul Populației și al Locuințelor 2002*, vol.II, p. 360 - 395.

Anexa nr. 23. Populația ocupată pe activități ale economiei naționale în România și pe județe – 2002

Activități ale economiei	România	Arad	Timiș	Bihor
Populația ocupată - total	7.811.733	155.728	292.507	215.558
Agricultură	2.156.049	27.009	89.372	46.845
Industria prelucrătoare	1.780.300	46.538	72.198	65.331
Energie electrică și termică, gaze și apă	185.473	3.509	5.329	4.929
Construcții	442.915	8.110	15.361	9.871
Comerț	801.419	18.386	26.816	22.407
Hoteluri și restaurante	121.489	2.459	5.108	4.172
Transport și depozitare	317.976	9.048	11.581	9.061
Poșta și telecomunicații	95.861	1.958	3.634	2.383
Activități financiare, bancare și asigurări	80.495	1.927	2.567	2.234
Administrația publică	473.855	10.516	13.824	11.771
Învățământ	395.041	7.758	15.552	12.612
Sănătate și asistență socială	345.065	7.431	13.744	10.870

Sursa: Recensământul Populației și al Locuințelor, 2002, vol. II, p. 360 - 395.

Anexa nr. 24. Repartiția populației ocupate, în procente pe domenii, în județul Arad la recensământul din 2002

Sursa: *Județul Arad – pași către Europa*, Arad, 2004, p. 22.

Anexa nr. 25. Populația activă și ocupată pe sexe în orașe – 2002

Orașul	Populația Activă			Populația Ocupată		
	T	M	F	T	M	F
Arad	74.197	37.979	36.218	70.202	35.455	34.747
Timișoara	137.494	70.132	67.362	127.017	63.920	63.097
Oradea	89.255	45.943	43.312	83.866	42.251	41.615

Sursa : *Recensământul Populației și al locuințelor, 2002, vol. II, p. 288 – 291.*

Anexa nr. 26. Populația activă și ocupată, pe sexe, în orașele județului Arad – 2002

Oraș	Total	Populația activă			Populația ocupată		
		T	M	F	T	M	F
Arad	461.791	74.197	37.979	36.218	70.202	35.455	34.747
Chișineu - Criș	8.341	2.842	1.643	1.199	2.644	1.487	1.157
Curtici	9.726	3.471	1.996	1.475	3.295	1.864	1.431
Ineu	10.216	3.832	1.969	1.863	3.585	1.766	1.819
Lipova	11.246	2.901	2.004	1.897	3.516	1.719	1.797
Nădlac	8.154	2.753	1.726	1.027	2.362	1.441	921
Pâncota	7.199	2.111	1.243	868	1.800	1.042	758
Sebiș	6.310	2.156	1.206	950	1.930	1.057	873

Sursa : *Recensământul Populației și al locuințelor, 2002, vol. II, p. 288 – 291*

Anexa nr. 27. Populația ocupată pe sexe, după sectorul în care lucrează în România și pe județe – 2002

Sexul	Unitatea adm	De stat	Privat	Mixt	Gospodărie proprie
M	România	1.262.913	2.132.723	140.436	818.004
	Arad	25.049	51.455	2.512	7.619
	Timiș	34.929	82.117	3.430	27.567
	Bihor	29.912	65.662	3.503	18.921
F	România	1.070.059	1.576.105	94.670	712.685
	Arad	19.590	42.126	2.005	5.343
	Timiș	34.123	72.468	3.427	34.359
	Bihor	25.140	55.803	2.809	13.749

Sursa: Recensământul Populației și al Locuințelor, 2002, vol. II, p. 411- 419

Anexa nr. 28. Populația ocupată pe sexe, după statutul profesional în România și pe județe - 2002

Județul Sexul	România		Arad		Timiș		Bihor	
	M	F	M	F	M	F	M	F
Populația ocupată	4.355.309	3.456.424	86.650	69.078	148.074	144.433	118.006	97.552
Salariați	3.001.378	2.507.457	66.263	60.282	101.901	98.093	86.028	78.916
Patroni, întreprinzători privați	105.514	48.269	854	363	3.943	1.735	2.303	1.069
Lucrători pe cont propriu	676.106	213.655	8.361	2.522	23.259	11.618	17.344	4.812
Membrii ai societăților agricole/cooperativelor	7.517	4.830	144	89	95	76	173	110
Lucrători familiali în gospodăria proprie	517.089	668.059	9.875	5.636	17.631	32.454	9.931	12.053

Sursa: *Recensământul Populației și al Locuințelor, 2002*, vol. II, p. 399 – 407.

Anexa nr. 29. Populația activă pe sexe și activități ale economiei naționale, după nivelul instituției de învățământ absolvite în România, 2002

Nivelul instituției de învățământ absolvite	Sexul	Agricul-tură	Industria prelucră-toare	Cons-trucții	Trans-port și depoz-itare	Adminis-trație publică	Învăță-mânt	Sănătate și asistență socială	Alte activități de servicii colective, sociale și personale
Superior	M	19787	94670	35945	22809	83591	64071	28615	29292
	F	9720	69623	15106	10718	52723	123668	54764	16001
Postliceal și de maiștrii	M	10577	51320	12790	11847	21660	8798	8544	3392
	F	3868	21954	2936	3655	7562	21343	72288	4097
Liceal	M	130044	308279	93335	99834	136793	23544	18931	28992
	F	100664	367921	25375	35017	74425	109069	80789	36317
Profesion al și de ucenici	M	327383	443774	180267	106968	54577	10724	12566	88641
	F	74121	247370	6487	6255	7678	10177	2532	11089
Gimnazial	M	528948	165388	117018	35229	25895	5344	6124	15451
	F	447220	231542	10142	8917	13261	24654	40304	14767
Primar	M	231553	20021	17506	3879	3802	886	878	1817
	F	221379	15450	1273	778	2645	3226	4966	3028
Fără școală absolvită	M	49854	4399	2431	493	1206	60	85	1932
	F	58071	1518	256	75	1125	227	483	1360

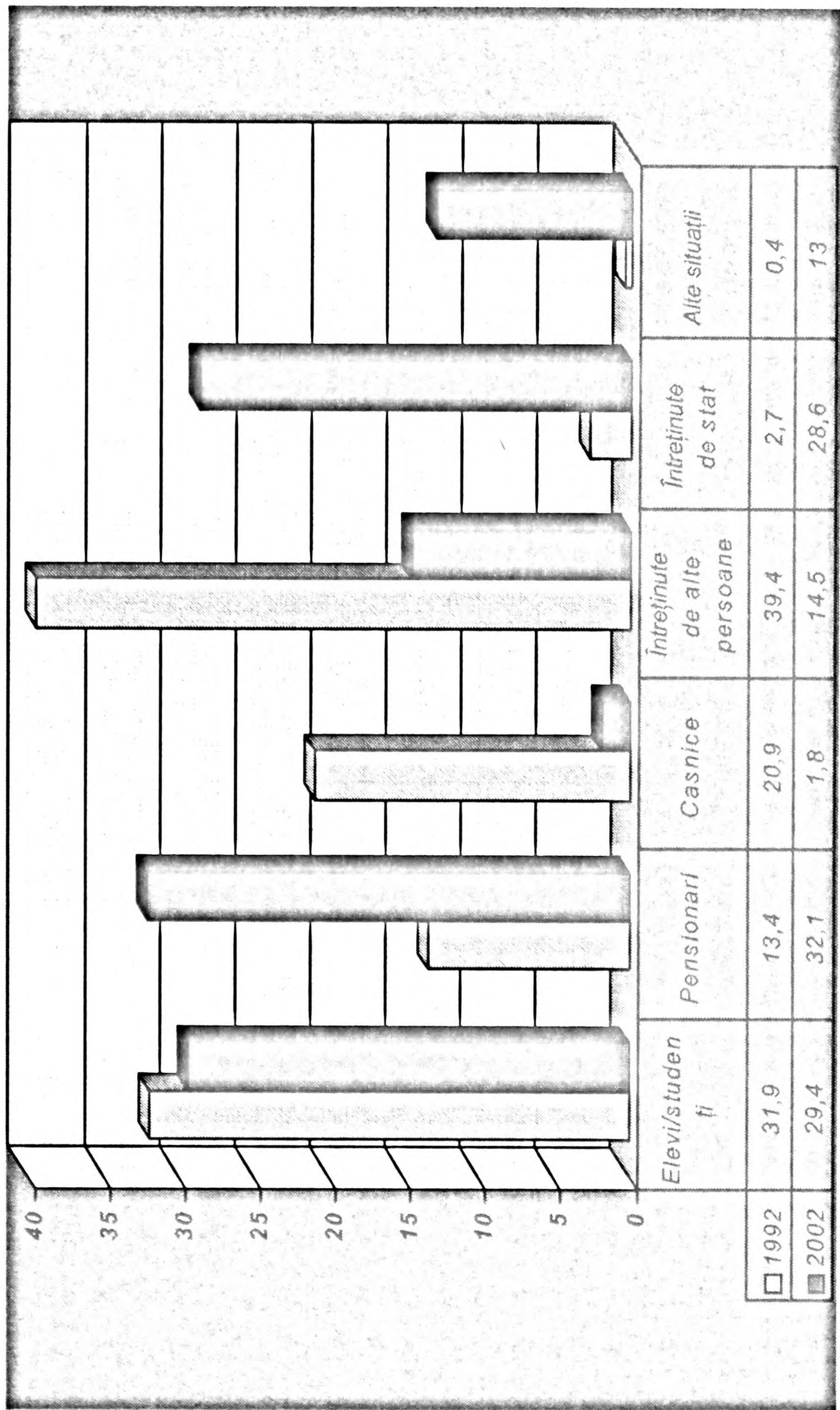
Sursa: Recensământul Populației și al Locuințelor, 2002, vol.II, p. 277 - 278.

**Anexa nr. 30. Șomerii după durata șomajului în România
și pe județe – 2002**

Unitatea adm.	Total	Sub 6 luni	6-9 luni	9-27 luni	Peste 27 luni
România	1.040.098	218.231	217.522	259.124	345.221
Arad	11.296	3.440	2.440	3.189	2.267
Timiș	22.497	4.877	5.385	6.413	5.822
Bihor	17.045	4488	5.077	3.393	4.087

Sursa: Recensământul Populației și al Locuințelor 2002, vol. II,
p. 633 – 641.

Anexa nr. 31. Populația obișnuit inactivă din România în 1992 și 2002

Anexa nr. 32. Populația obișnuit inactivă pe județe în 2002

Județul	Total	Elevi/Studenti	Pensionari
Arad	297.647	73.310	121.167
Timiș	368.049	130.645	136.155
Bihor	372.170	104.303	162.604

Sursa: Recensământul Populației și al Locuințelor 2002, vol. II, p. 723.

LISTA TABELELOR ȘI A ANEXELOR

a) Lista Tabelelor

Tabel nr. 1. *Categorii de boli pe sexe din România în 2002 (%)*, pag. 59.

Tabel nr. 2. *Ratele de mortalitate (decedați la 1000 locuitori) din România, pe grupe de vârstă și sexe în la recesământurile din 1992 și 2002*, pag. 60.

Tabel nr. 3. *Mișcarea naturală a populației României pe medii la recensământurile din 1992 și 2002 (%)*, pag. 69.

Tabel nr. 4. *Ratele de fertilitate pe grupe de vârstă și pe județe în 2002*, pag. 71.

Tabel nr. 5. *Mișcarea naturală a populației, pe medii în județul Arad – 2002*, pag.72.

Tabel nr. 6. *Migrația internă determinată de schimbarea domiciliului în România la recensământurile din 1992 și 2002*, pag. 74.

Tabel nr. 7. *Fluxurile migrației interne determinate de schimbarea domiciliului în România, comparativ între 1992 – 2002*, pag. 75.

Tabel nr. 8. *Structura populației pe medii și grupe mari de vârstă în România, comparativ 1992 – 2002 (%)*, pag. 81.

Tabel nr. 9. *Indicele de îmbătrânire în România și pe județe în 2002, pe sexe (%)*, pag. 84.

Tabel nr. 10. *Gospodării după numărul nucleelor familiale din România în 2002, comparativ cu 1992 (%)*, pag. 99.

Tabel nr. 11. *Gospodăriile familiale după numărul copiilor în România și pe județe în 2002*, pag. 100.

Tabel nr. 12. *Populația de 10 ani și peste analfabetă după etnie și sexe în județul Arad la recensământul din 2002 (%)*, pag. 107.

Tabel nr. 13. *Structura etnică a populației din România în 2002*, pag. 108.

Tabel nr. 14. *Populația după etnie în România și pe județe în 2002*, pag. 112.

Tabel nr. 15. *Populația după religie în România și pe județe (%) – 2002*, pag. 115

Tabel nr. 16. *Populația ocupată și șomerii din cadrul populației active, pe sexe, din România la recensământurile din 1992 și 2002*, pag.120.

Tabel nr. 17. *Populația activă, pe medii și sexe în România, 2002*, pag. 121.

Tabel nr. 18. *Populația ocupată, pe medii și sexe, în România – 2002*, pag. 122.

Tabel nr. 19. *Populația ocupată pe sexe și medii, după sectorul în care lucrează în județul Arad, 2002*, pag. 128.

Tabel nr. 20. *Populația șomeră pe medii și sexe în România, 2002*, pag. 132.

Tabel nr. 21. *Populația inactivă pe sexe din România, la recensământurile din 1992 și 2002*, pag. 135.

Tabel nr. 22. *Numărul elevilor/studentilor și pensionarilor din totalul populația inactivă pe medii și sexe în România, 2002*, pag. 136.

Tabel nr. 23. *Populația obișnuit inactivă pe județe în 2002*, pag. 137.

b) Lista Anexelor

Anexa nr. 1. *Obiectivele recensământurilor organizate în România în perioada 1838 – 1992, pag. 146.*

Anexa nr. 2. *Populația stabilă a României, pe județe și medii la recensământurile din perioada 1948 – 2002, pag. 147.*

Anexa nr. 3. *Numărul și densitatea populației pe județe, la recensământurile din perioada 1930-2002, pag. 148.*

Anexa nr. 4. *Populația și densitatea populației, pe sexe și medii, la 1 iunie în județul Arad, pag. 149.*

Anexa nr. 5. *Mortalitatea populației României la recensământurile din perioada 1930 – 2002 (%), pag. 150.*

Anexa nr. 6. *Mortalitatea populației în procente, pe medii și județe în 2003, pag. 151.*

Anexa nr. 7. *Decese la o vârstă sub 1 an la 1000 născuți vii, pe medii, în România în 1992 și 2002, pag. 152.*

Anexa nr. 8. *Decesele la o vârstă sub 1 an, pe medii și județe în 2002 (‰), pag. 153.*

Anexa nr. 9. *Natalitatea și fertilitatea populației României între 1989 – 2000, pag. 154.*

Anexa nr. 10. *Structura populației României și pe județe în 2002, pe sexe și grupe mari de vârstă (%), pag. 155.*

Anexa nr. 11. *Populația pe sexe și medii în România și pe județe în 2002, pag. 156.*

Anexa nr. 12. *Ponderea populației în vârstă de 15 ani și peste, pe sexe și după starea civilă în România, comparativ 1992 – 2002, pag. 157.*

Anexa nr. 13. Numărul căsătoriilor și a divorțurilor pe județe și medii, raportate la nivelul pe țară în 2002, pag. 157.

Anexa nr. 14. Populația pe sexe din România și pe județe în 2002, după starea civilă legală, pag. 158.

Anexa nr. 15. Populația pe sexe din România și pe județe în 2002, după starea civilă de fapt, pag. 159.

Anexa nr. 16. Numărul gospodăriilor instituționale din totalul gospodăriilor din România și pe județe la recensământul din 2002, pag. 160.

Anexa nr. 17. Populația de 6 ani și peste care urmează o instituție de învățământ după nivelul acesteia, pe sexe și medii în România, pag. 161.

Anexa nr. 18. Populația de 10 ani și peste care a absolvit o instituție de învățământ, după nivelul acesteia în România, 2002, pag. 162.

Anexa nr. 19. Populația de 10 ani și peste după etnie și nivelul instituției de învățământ absolvite, pe sexe în județul Arad, 2002, pag. 163.

Anexa nr. 20. Populația analfabetă, pe sexe, de 10 ani și peste, în România și pe județe în 2002, pag. 164.

Anexa nr. 21. Populația obișnuit activă și inactivă în România și pe județe – 2002, pag. 165.

Anexa nr. 22. Populația ocupată pe activități ale economiei naționale în România, în care s-au produs modificări majore de la recensământul din 1992 până la cel din 2002, pag. 166.

- Anexa nr. 23.** *Populația ocupată pe activități ale economiei naționale în România și pe județe în 2002, pag. 167.*
- Anexa nr. 24.** *Repartiția populației ocupate, în procente, pe domenii în județul Arad la recensământul din 2002, pag. 168.*
- Anexa nr. 25.** *Populația activă și ocupată pe sexe în orașe – 2002, pag. 169.*
- Anexa nr. 26.** *Populația activă și ocupată, pe sexe, în orașele județului Arad – 2002, pag. 170.*
- Anexa nr. 27.** *Populația ocupată pe sexe, după sectorul în care lucrează în România și pe județe – 2002, pag. 171.*
- Anexa nr. 28.** *Populația ocupată pe sexe, după statutul profesional în România și pe județe – 2002, pag. 172.*
- Anexa nr. 29.** *Populația activă pe sexe și activități ale economiei naționale, după nivelul instituției de învățământ absolvite în România, 2002, pag. 173.*
- Anexa nr. 30.** *Șomerii după durata șomajului în România și pe județe – 2002, pag. 174.*
- Anexa nr. 31.** *Populația obișnuit inactivă din România în 1992 și 2002, pag. 175.*
- Anexa nr. 32.** *Populația obișnuit inactivă pe județe în 2002, pag. 176.*

978-973-752-238-2

EDITURA UNIVERSITĂȚII
AUREL VLAICU

